

VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten 2018-2023

Juni 2018

.be

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Het FPB maakt twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvooruitzichten voor de Belgische economie, onder de verantwoordelijkheid van het INR. Deze vooruitzichten vormen de basis voor de opmaak van de Rijksbegroting en de begrotingscontrole, vandaar de benaming '*Economische begroting*'. In het voorjaar publiceert het FPB de '*Economische vooruitzichten*' voor de volgende vijf jaren, waarvan een voorlopige versie, voorbereid in maart, het macro-economisch kader vormt voor het Belgische Stabiliteitsprogramma. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld.

Het FPB realiseert ook, een keer per jaar voor rekening van de Studiecommissie voor de Vergrijzing, waarvan het het secretariaat verzekert, financiële langetermijnvooruitzichten gericht op de budgettaire kosten van de vergrijzing en analyseert dan eveneens de sociale houdbaarheid van de pensioenen.

Het FPB stelt jaarlijks, in samenwerking met Statbel (voorheen de Algemene Directie Statistiek), *demografische vooruitzichten* op. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievooruitzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvooruitzichten voor de transportvraag in België*. In die drie domeinen worden de vooruitzichten op een langetermijnhorizon opgesteld.

Overname is toegestaan, tenzij voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay - Wettelijk depot: D/2018/7433/19

VOORUITZICHTEN

Economische
vooruitzichten
2018-2023

Juni 2018

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de leden van de Algemene Directie van het FPB:

Algemene coördinatie verzekerd door Michel Englert, Delphine Bassilière, Igor Lebrun en Filip Vanhorebeek.

Hebben bijgedragen: Ingrid Bracke, Bart De Ketelbutter, Frédérique Denil, Greet De Vil, Ludovic Dobbelaere, Nicole Fasquelle, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy, Vanessa Lutgen, Luc Masure, Hendrik Nevejan, Michel Saintrain, Bertrand Scholtus, Peter Stockman, Patrick Van Brusselen, Marie Vandresse, Peter Willemé.

Vertaaldienst: Christelle Castelain, Ben Dragon, Miguel Louis en Patricia Van Brussel

Informaticacel: Geert Bryon, Adinda De Saeger en Dominique Van Der Wal

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be

<http://www.plan.be>

Inhoudstafel

1. Synthese	1
2. Macro-economische evoluties	9
2.1. Internationale omgeving	9
2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten	13
2.3. Energieverbruik en broeikasgasemissies	25
2.4. Prijzen en kosten	30
3. De arbeidsmarkt	33
3.1. Demografie en arbeidsaanbod	33
3.2. Arbeidskosten en loonaandeel in de sector der ondernemingen	38
3.3. Werkgelegenheid	45
3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve	53
4. Overheidsfinanciën	57
4.1. Gezamenlijke overheid	57
4.2. Federale overheid	60
4.3. Sociale Zekerheid	66
4.4. Gemeenschappen en gewesten	73
4.5. Lagere overheid	82
5. Bijlagen	87
5.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie	89
5.2. Macro-economische resultaten	93
5.3. Sectorrekeningen	99
5.4. Overheidsfinanciën	104
5.5. Resultaten per bedrijfstak	113

Lijst van kaders

KADER 1 -	Methodologie voor de opmaak van de hypothesen voor de internationale omgeving	11
KADER 2 -	In rekening gebrachte maatregelen m.b.t. de arbeidskosten	40
KADER 3 -	Macro-economische determinanten van de nominale brutolonen in 2019-2023	43
KADER 4 -	Factoren waarmee rekening gehouden is en die gelden voor verschillende gefedereerde entiteiten	73
KADER 5 -	Overheidsinvesteringen	84

1. Synthese

Macro-economische evoluties

Aanhoudende groei van de wereldeconomie tijdens de projectieperiode.

De groei van de wereldeconomie trok in 2017 aan tot 3,8 % (tegenover 3,2 % in 2016) onder impuls van een herstel van de investeringen in de geavanceerde economieën en een meer dynamische particuliere consumptie in de opkomende landen. Met de voortzetting van het soepele monetaire beleid in Europa en een expansief begrotingsbeleid in de VS zou de versteviging van de mondiale bbp-groei zich dit jaar en volgend jaar bestendigen met telkens 3,9 %. Vanaf 2020 zou de mondiale economische groei licht verzwakken.

Na een sterke prestatie in 2017 zou de groei in de eurozone geleidelijk vertragen.

De eurozone leverde met een groei van 2,4 % in 2017 zijn sterkste prestatie van de voorbije tien jaar. Recente voorlopende indicatoren suggereren evenwel dat de conjunctuurpiek achter de rug is. Het bbp van de eurozone zou dit jaar slechts met 2,3 % stijgen en in 2019 met 1,9 %. Die groeicijfers blijven gunstig en worden verklaard door de nog steeds gunstige situatie op de arbeidsmarkt, wat de koopkracht van de gezinnen ondersteunt, en door de hoge industriële capaciteitsbezettingsgraad die wijst op de nood aan uitbreidingsinvesteringen. De economische groei in de eurozone zou vervolgens vertragen tot 1,4 % in 2023, afgeremd door de vergrijzing van de bevolking en een beperkte productiviteitsgroei.

Een internationaal scenario met neerwaartse risico's.

Bovenstaand scenario gaat gepaard met diverse neerwaartse risico's, zoals een verslechtering van de internationale handelsrelaties, een forse prijsstijging voor ruwe olie door geopolitieke spanningen en onzekerheid over het resultaat van de brexit-onderhandelingen. Daarnaast kan een sterke toename van het begrotingstekort in de Verenigde Staten of politieke onzekerheid in sommige eurolanden er leiden tot een forse klim van de langetermijnrentevoeten. Dat kan het vertrouwen van de financiële markten in landen met een hoge schuldgraad ondermijnen en de vrees voor een nieuwe eurocrisis aanwakkeren.

De Belgische bbp-groei vertoont over de periode 2018-2023 een gelijkaardig profiel als dat van de eurozone, maar blijft lager.

In 2018 zou de volumegroei van het Belgische bbp (1,6 %) dicht aanleunen bij die van 2017 (1,7 %); ze zou echter hoofdzakelijk worden ondersteund door de stijging van de binnenlandse vraag (1,6 % tegenover 1,3 %), terwijl de netto-uitvoer slechts 0,1 procentpunt zou bijdragen tot de groei (tegenover 0,5 procentpunt vorig jaar). In 2019 en 2020 zou de bbp-groei zich stabiliseren op 1,6 %. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei zou evenwel licht negatief worden, maar gecompenseerd worden door een iets dynamischere binnenlandse vraag. Vanaf 2021 zou de Belgische economische groei geleidelijk vertragen van 1,4 % in 2021 tot 1,2 % in 2023. Over de gehele periode 2018-2023 zou de gemiddelde groei evenwel beduidend hoger uitkomen dan in de periode 2012-2017 (1,5 % tegenover 1,1 %).

Sterke stijging van de koopkracht en van de particuliere consumptie in 2018-2019, gevolgd door een geleidelijke vertraging.

In 2018 en 2019 zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (respectievelijk 1,8 % en 2,0 %) worden ondersteund door de bijkomende belastingverminderingen die gepland zijn in het kader van de taxshift, de stijging van de reële lonen en de jobcreatie. De stijging van de consumptieve bestedingen van de particulieren zou meer bescheiden zijn (respectievelijk 1,6 % en 1,7 %), waardoor de spaarquote herneemt. Zonder bijkomende maatregelen ter verlaging van de verplichte heffingen en ondanks een beduidend positieve groei van de reële bruto-uurlonen, zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen geleidelijk vertragen tot 1,0 % in 2023. De consumptieve bestedingen zouden een gelijkaardig, maar iets minder uitgesproken profiel hebben, waardoor de spaarquote licht terugvalt vanaf 2020.

De dynamiek van de bedrijfsinvesteringen ondersteunt de economische cyclus, terwijl de volumegroei van de investeringen in woongebouwen beperkt blijft...

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen zou uitkomen op 3,2 %, zowel in 2018 als 2019. Vervolgens zou die groei vertragen tot 2,3 % in 2023. Die dynamiek wordt hoofdzakelijk verklaard door een hoge industriële capaciteitsbezettingsgraad, gunstige afzetperspectieven en een hoge rendabiliteit. De volumegroei van de investeringen in woongebouwen zou dit jaar beperkt blijven tot 0,5 %, maar geholpen door nog steeds aantrekkelijke kredietvoorwaarden en een gunstige koopkrachtontwikkeling, zouden die investeringen in 2019 toenemen met 1,1 %. Dat groeitempo zou zich handhaven in 2020-2021 (1,2 % per jaar) en daarna terugvallen tot 0,8 % in 2023, bij een geleidelijk aantrekkende langetermijnrente.

...terwijl de overheidsinvesteringen sterk schommelen.

De investeringen van alle deelsectoren van de overheid (in het bijzonder die van de lagere overheid in dit jaar van gemeenteraadsverkiezingen) zouden in 2018 een sterke volumegroei laten optekenen, wat resulteert in een investeringsgroei voor de gezamenlijke overheid van 10,6 %. Ondanks een duidelijke terugval van de investeringen van de lagere overheid, zou de volumegroei van de overheidsinvesteringen slechts licht negatief zijn in 2019 (-0,6 %) en zelfs weer positief worden in 2020 (4,5 %), hoofdzakelijk als gevolg van de belangrijke investeringen van de federale overheid in Defensie (in 2019 en 2020) en van de gemeenschappen en de gewesten (in het bijzonder het Oosterweelproject in Vlaanderen vanaf 2020). Het volume van de totale overheidsinvesteringen zou daarentegen (gemiddeld genomen) stagneren in de periode 2021-2022 en vervolgens sterk hernemen in 2023 (7,6 %) onder impuls van nieuwe investeringen door de lagere overheid, in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2024, en door Defensie.

Zonder bijkomende maatregelen herneemt de groei van de overheidsconsumptie licht vanaf 2021.

De volumegroei van de overheidsconsumptie zou 1,0 % bedragen in 2018, hoofdzakelijk als gevolg van de groei van de gezondheidszorguitgaven en de netto-aankopen van goederen en diensten. In 2019 en 2020 zou de groei van de overheidsconsumptie nagenoeg identiek zijn en vervolgens aantrekken tot 1,2 % vanaf 2021. Die lichte versnelling zou worden ondersteund door een enigszins sterkere groei van de gezondheidszorguitgaven, maar ook door de loonmassa van de overheidssector. Merk op dat de structuur van de overheidsconsumptie door de jaren heen belangrijke wijzigingen ondergaat. Zo bereikte het aandeel van de gezondheidszorguitgaven – dat amper 28,5 % bedroeg in 2000 – 33,9 % in 2016 en dat zou verder toenemen tot 35,7 % in 2023. Omgekeerd zou het aandeel van de overheidslonen dalen van 53,4 % in 2000 tot 52,8 % in 2016 en tot 51,4 % in 2023.

Een negatieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei vanaf 2019.

In 2018 zou de groei van de buitenlandse afzetmarkten van België – net zoals vorig jaar – ongeveer 5,0 % bedragen, terwijl de appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro en de sterkere groei van de lonen het concurrentievermogen van de Belgische economie zouden aantasten. Tegen die achtergrond zou de uitvoer in volume stijgen met 4,4 %. In combinatie met een even sterke invoergroei, leidt dat tot een licht positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei (de uitvoer overtreft in waarde immers de invoer). Vanaf 2019 zou de groei van de relevante buitenlandse afzetmarkten voor België geleidelijk vertragen van 4,3 % in 2019 tot 3,6 % in 2023. Die evolutie, de stabilisering van de euro-dollarkoers en de toename van de loonkosten per eenheid product zouden leiden tot een groei van de Belgische uitvoer van goederen en diensten van 4,0 % in 2019, die vervolgens zou terugvallen tot 3,3 % in 2023. De invoer zou tijdens die periode een iets hoger groeitempo aanhouden, waardoor de netto-uitvoer een negatieve groei bijdrage levert tot de economische groei tussen 2019 en 2023.

De inflatie bereikt nog 2 % in 2018, maar koelt nadien af tot gemiddeld 1,7 % per jaar.

De inflatie, gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, nam de afgelopen maanden toe als gevolg van een stijging van de energieprijzen. Op jaarbasis zou de olieprijs in euro in 2018 30 % hoger noteren dan in 2017, waardoor de inflatie dit jaar (2,0 %) nauwelijks zou vertragen ten opzichte van 2017 (2,1 %), toen de energieprijzen ook een forse toename lieten optekenen. De onderliggende inflatie neemt sinds 2017 in zeer beperkte mate toe. Het uitdoven van de effecten van het loonmatigingsbeleid dat gevoerd werd tijdens de periode 2014-2016 doet de loongroei immers versnellen, maar de gevolgen daarvan voor de onderliggende inflatie worden afgeremd door de appreciatie van de (effectieve) wisselkoers van de euro. Dankzij een stabilisering van de olieprijs zou de inflatie in 2019 vertragen tot 1,7 %. Vanaf 2020 zou de onderliggende inflatie een nagenoeg stabiel verloop kennen, net zoals de groei van de loonkosten per eenheid product. In combinatie met een geleidelijke toename van de olieprijs, levert dat een gemiddelde inflatie van 1,7 % per jaar op tijdens de periode 2020-2023.

De dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp zet zich door en de broeikasgasemissies blijven dalen.

Het finaal energie-eindverbruik zou gemiddeld met 0,3 % per jaar stijgen over de periode 2018-2023, terwijl de broeikasgasemissies zouden dalen van 117,7 Mt-CO₂-equivalenten in 2016 tot 113,3 Mt-CO₂-equivalenten in 2023. Dat resultaat is vooral te danken aan de afname van de energiegebonden CO₂-emissies, als gevolg van de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende producten en hernieuwbare energie. De niet-energiegebonden CO₂-emissies zouden ook dalen, net zoals de emissies van CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen.

Arbeidsmarkt

De groei van het arbeidsaanbod valt sterk terug vanaf 2021 en valt volledig stil aan het einde van de projectieperiode.

Tijdens de periode 2018-2023 zou de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) sterk terugvallen ten opzichte van de periode 2012-2017 (+29 000 personen tegenover +89 000). Naar het einde van de projectieperiode zou de bevolking op arbeidsleeftijd zelfs licht krimpen, aangezien het (nog steeds positieve) migratiesaldo niet langer opweegt tegen de negatieve natuurlijke evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd, die het gevolg is van de vergrijzing van de babyboomcohorten. Dat de beroepsbevolking toch nog stijgt met 80 000 personen tijdens de periode 2018-2023, is het gevolg van de toename in de activiteitsgraad. De tendens naar zwakkere participatie in de jongere en middenleeftijdsklassen zwakt af, terwijl de eindeloopbaanmaat-

regelen zorgen voor een stevige extra impuls aan de participatie in de hoogste leeftijdsklassen (55-64 jaar). De groei van de beroepsbevolking blijft dus nog enigszins op peil tijdens de periode 2018-2020 (gemiddeld +19 000 personen per jaar), maar valt daarna snel terug en wordt zelfs licht negatief in 2023, omdat demografische veranderingen steeds negatiever bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod, terwijl de impact van de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komt.

Geleidelijke stijging van de arbeidskosten...

Na een toename met 0,4 % in 2017 zouden de bruto-uurlonen vóór indexering in de sector van de ondernemingen stijgen met 0,7 % in 2018, in overeenstemming met de maximale toename die werd overeengekomen in het kader van het meest recente interprofessioneel akkoord. Gegeven de bijkomende loonlastenverlagingen die gepland zijn in het kader van de tweede fase van de taxshift en de indexering, zouden de nominale arbeidskosten per uur met 1,9 % stijgen in 2018. Nadien zou de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering versnellen van 0,8 % in 2019 tot gemiddeld 1,0 % over de periode 2020-2023. Bijgevolg – en rekening houdend met de bijkomende gerichte loonsubsidies via de kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing – zou de groei van de nominale arbeidskosten per uur aanvankelijk nog beperkt zijn (2,4 % in 2019 en 2,0 % in 2020), maar nadien oplopen tot gemiddeld 2,7 % over 2021-2023. Het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen, dat in de jaren 80 gemiddeld 64 % bedroeg, viel in 2016 terug tot 58,6 %, maar zou zich geleidelijk herstellen tot 60,3 % tegen 2023.

...die in combinatie met de vertraging van de economische activiteit in de privésector, de terugval van de jobcreatie tegen 2023 verklaren.

Ondersteund door de groei van de toegevoegde waarde in de privésector en de nog steeds bescheiden productiviteitswinsten, zou de binnenlandse werkgelegenheid vrijwel even sterk groeien in 2018 (+60 000 personen) als in 2017 (+65 000 personen). De terugval in de groei van de werkgelegenheid zou sterker zijn in de periode 2019-2020 (+46 000 personen per jaar) omdat de productiviteitswinsten hernemen en de economische marktactiviteit enigszins vertraagt. De werkgelegenheidsgroei zwakt verder af tijdens de tweede helft van de projectieperiode (nog +30 000 personen tegen 2023), vooral als gevolg van de vertraging van de economische activiteit en in beperkte mate ook door de herneming van de productiviteitswinsten, die zelf sterk beïnvloed wordt door de evolutie van de loonkosten. De werkgelegenheidsgraad¹ klimt van 68,5 % in 2017 tot 70,4 % in 2020 – gevoelig lager weliswaar dan de doelstelling van 73,2 % die België voor dat jaar vooropstelde – en tot 71,9 % in 2023.

Banenverlies blijft beperkter in de verwerkende nijverheid en duidelijk herstel in de bouw.

Over de gehele periode 2018-2023 neemt de binnenlandse werkgelegenheid toe met 249 000 personen, gevoelig meer dan in de zes afgelopen jaren (+188 000 personen). De toename van de werkgelegenheid in de marktdiensten (+225 000 personen) zou echter nauwelijks hoger zijn dan tijdens de periode 2012-2017 (+215 000 personen). Ook nu wordt de toename van de werkgelegenheid bij de marktdiensten voornamelijk gevoed door de aanzienlijke jobcreatie in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (+191 000 personen voor beide takken samen), terwijl de bedrijfstakken 'handel en horeca' (+20 000 personen) en 'vervoer en communicatie' (+6 000 personen) beter presteren dan tijdens de afgelopen zes jaar. Het aantal dienstenchequejobs daarentegen neemt nog toe (+13 000 personen), maar beduidend minder sterk dan in het recente verleden. De grootste verschillen met de afgelopen zes jaar zijn te vinden in de industriële takken. Terwijl over de periode 2012-2017 41 000 banen verloren gingen in de verwerkende nijverheid, zou dat verlies beperkt blijven tot 17 000 banen tegen 2023. In de bouwnijverheid zouden 24 000 bijkomende arbeidsplaatsen worden gecreëerd over de periode 2018-2023, vooral tijdens de eerste helft van de pe-

1. Volgens concept 'EU2020'. (Bron: Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar).

riode, wanneer de groei van de werkgelegenheid ondersteund wordt door gerichte bijkomende kortingen op de bedrijfsvoorheffing. Bij de niet-verhandelbare diensten blijft de werkgelegenheid toenemen (+15 000 personen), maar meer beperkt dan tijdens de zes afgelopen jaren.

De werkloosheidsgraad zakt drastisch, tot een niveau in 2023 dat niet meer werd opgetekend sinds de tweede helft van de jaren 70.

De afname van de werkloosheid bedroeg 99 000 personen tijdens de afgelopen drie jaar en zou dit jaar nog versnellen (-46 000 personen), gedragen door het arbeidsintensief karakter van de groei in de marktsector en een zwakkere toename van de beroepsbevolking. Tijdens de periode 2019-2020 halveert de afname van de werkloosheid echter (-25 000 personen per jaar), zowel omdat de groei van de werkende bevolking op een lager peil komt te liggen als omdat de groei van de beroepsbevolking sterk is. Tijdens de tweede helft van de projectieperiode verliest de werkgelegenheidsgroei verder aan kracht, maar valt ook de groei van de beroepsbevolking terug, zodat de afname van de werkloosheid vrijwel even sterk blijft (gemiddeld -24 000 personen per jaar). De werkloosheidsgraad daalt van 10,4 % in 2017 tot 9,5 % in 2018 en valt terug tot 7,2 % in 2023, wat ongezien is sinds de tweede helft van de jaren 70.

Overheidsfinanciën

Na een aanzienlijke verbetering in 2017 blijft het overheidstekort stabiel in 2018, maar bij ongewijzigd beleid neemt het opnieuw toe vanaf 2019.

Het tekort van de gezamenlijke overheid bedraagt 1,0 % van het bbp in 2018, wat een stabilisering is ten opzichte van 2017 en een aanzienlijke verbetering ten opzichte van 2016. In tegenstelling tot het nominaal saldo daalt het structureel saldo (gezuiverd voor de conjunctuur en de eenmalige maatregelen en verschuivingen) in 2018, voornamelijk door de impact van het bijkomende luik van de taxshift, de toename van de investeringen van de lagere overheid in een verkiezingsjaar en de forse stijging van de bijdrage tot de Europese begroting, die in 2017 uitzonderlijk laag was. In 2019 stijgt het tekort – bij ongewijzigd beleid – tot 1,4 % van het bbp en het schommelt in de daaropvolgende jaren rond 1,7 % van het bbp, net zoals het structureel saldo. Bijkomende budgettaire maatregelen zullen nodig zijn om het tekort verder terug te dringen (zoals de afgelopen jaren is gebeurd), zodat kan worden voldaan aan de vereisten van het Europese stabiliteits- en groeipact.

Verdere daling van de schuldgraad.

De in 2015 ingezette daling van de schuldgraad zet zich voort en in 2021 zou de schuld onder de grens van 100 % van het bbp duiken. De daling was bijzonder uitgesproken in 2017 dankzij de aanzienlijke vermindering van het overheidstekort en de verkoop door de federale regering van een deel van haar participatie in BNP Paribas. De daling van de schuldgraad zet zich vervolgens voort in een trager tempo, rekening houdend met de daling van het primair saldo, de stijging van de rentevoeten, de zwakkere groei van het nominaal bbp (die de noemer is van die ratio), verschillende financiële factoren op federaal niveau en de leningen van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het huisvestingsbeleid.

Aanzienlijk daling van het tekort van de federale overheid in 2017-2018, gevolgd door een verslechtering...

Het tekort van de federale overheid daalt over de jaren 2017 en 2018 in totaal met meer dan 2 % van het bbp. Naast de impact van de budgettaire besparingsmaatregelen en de daling van de uitgaven verbonden aan de asielcrisis en van de rentelasten zijn er aanzienlijke eenmalige gunstige factoren. Het gaat daarbij in hoofdzaak om het grotere aandeel van de vennootschapsbelasting dat wordt vereffend via voorafbetalingen in 2017 en 2018 en de inlevering in 2018 op de dotaties aan de gewesten in het kader van de overgang naar het defi-

nitieve stelsel van de bijzondere financieringswet. Aangezien een gedeelte van die verbetering eenmalig is, neemt het tekort van de federale overheid bij ongewijzigd beleid opnieuw toe tot 1,6 % van het bbp in 2019 en tot meer dan 2 % van het bbp aan het einde van de projectieperiode. Die achteruitgang weerspiegelt ook de uitvoering in 2019 van een bijkomend luik van de taxshift met betrekking tot de personenbelasting, het einde van het meerjarenbesparingsplan in 2019, de stijging van de alternatieve financiering van de sociale zekerheid als compensatie voor de taxshift betreffende de sociale bijdragen en de toename van de rentelasten aan het einde van de periode.

...terwijl op basis van de gekozen technische hypothesen de sociale zekerheid een overschot laat optekenen vanaf 2019.

De sociale zekerheid, die dicht aanleunt bij een begrotingsevenwicht in 2017-2018, laat op middellange termijn een overschot optekenen (tot 0,5 % van het bbp na vijf jaar), uitgaande van de technische hypothese dat de evenwichtsdotaties die door de federale overheid worden uitgekeerd in reële termen constant worden gehouden op het vastgelegd niveau voor 2018. In een context waar de sociale zekerheid grotendeels buiten schot blijft van de effecten van de bijdrageverminderingen van de taxshift, vloeit het jaarlijks overschot voort uit de verhoging van de alternatieve financiering van de gezondheidszorg en de alternatieve financiering op basis van de roerende voorheffing (aangezien de ontvangsten uit de roerende voorheffing stijgen op middellange termijn), alsook uit de gunstige dynamiek van de arbeidsmarkt op het vlak van de ontvangsten uit de sociale bijdragen en de werkloosheidsuitgaven. Die gunstige factoren, die gedeeltelijk onder de interne financieringsmechanismen van de overheid vallen, vormen meer dan een compensatie voor de toename van de uitgaven voor pensioenen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en gezondheidszorg.

De gemeenschappen en gewesten blijven op middellange termijn geconfronteerd met een licht tekort.

Na een licht overschot in 2017 vertoont de rekening van de deelsector van de gemeenschappen en gewesten opnieuw een tekort in 2018 dat zich op middellange termijn stabiliseert op ongeveer 0,15 % van het bbp. Dat tekort is het gevolg van onder meer de vermindering van de aanslagbasis van de regionale opcentiemen op de personenbelasting en de neerwaartse herziening van diezelfde opcentiemen als gevolg van de overgang naar het definitieve stelsel van de bijzondere financieringswet. De financiën van die deelsector worden eveneens beïnvloed door de evolutie van de investeringen in schoolgebouwen, veiligheid en mobiliteit in Brussel en het Oosterweelproject. De relatieve stabiliteit van het tekort op middellange termijn wordt verklaard door de veronderstelde voortzetting van het restrictieve uitgavenbeleid van de laatste jaren, met uitzondering van de uitgaven voor gezondheidszorg.

De rekening van de lagere overheid blijft in evenwicht of vertoont een licht overschot.

Gegeven de hypothesen in de projectie, blijft de rekening van de lagere overheid in evenwicht of vertoont die een licht overschot, aangezien de afbrokkeling van de opcentiemen op de personenbelasting als gevolg van de federale taxshift wordt gecompenseerd door de voortzetting van het restrictieve uitgavenbeleid van de laatste jaren. Zo wordt de trendmatige daling van de investeringsgraad die zich lijkt voor te doen in de huidige legislatuur (dus sinds de verkiezingen van 2012) behouden in deze vooruitzichten, hoewel dat onzeker is.

De 'Economische vooruitzichten 2018-2023' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 8 juni 2018.

TABEL 1 - Voornaamste resultaten van de Economische vooruitzichten 2018-2023

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Gemiddelde	
								2012-2017	2018-2023
Economische groei en zijn componenten (in reële termen, tenzij anders vermeld)(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,3	1,6	1,7	1,6	1,5	1,3	1,1	1,0	1,5
- Consumptieve bestedingen van de overheid	1,3	1,0	0,8	0,9	1,2	1,2	1,2	0,8	1,1
- Bruto-investeringen	0,7	3,3	2,4	2,9	2,5	1,6	2,5	1,9	2,6
. Ondernemingen	0,7	3,2	3,2	3,2	2,8	2,5	2,3	2,6	2,9
. Overheid	1,5	10,6	-0,6	4,5	3,1	-3,0	7,6	0,2	3,7
. Woongebouwen	0,3	0,5	1,1	1,3	1,1	1,0	0,8	0,9	1,0
- Voorraadwijziging (bijdrage tot de bbp-groei)	0,1	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
- Totale binnenlandse vraag	1,3	1,6	1,7	1,7	1,6	1,4	1,5	1,1	1,6
- Uitvoer van goederen en diensten	4,9	4,4	4,0	3,7	3,5	3,3	3,3	3,7	3,7
- Invoer van goederen en diensten	4,4	4,4	4,2	3,9	3,7	3,4	3,6	3,8	3,8
- Netto-uitvoer (bijdrage tot de bbp-groei)	0,5	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,3	-0,0	-0,1
- Bbp	1,7	1,6	1,6	1,6	1,4	1,3	1,2	1,1	1,5
- Bbp tegen lopende prijzen	3,3	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,8	2,4	3,0
- Reëel bruto nationaal inkomen per capita	-0,5	0,7	1,2	1,0	0,9	0,8	0,7	0,4	0,9
Prijzen en rentevoeten (*)									
- Nationaal indexcijfer der consumptie-prijzen	2,1	2,0	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	1,5	1,7
- Gezondheidsindex	1,8	1,6	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	1,5	1,7
- Ruilvoet	-1,3	-0,4	0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,1	-0,2
- Bbp-deflator	1,6	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6	1,6	1,3	1,6
- Nominale langetermijnrente (10 jaren, niveau)	0,7	0,8	1,1	1,6	2,2	2,7	3,2	1,5	1,9
- Nominale kortetermijnrente (3 maanden, niveau)	-0,7	-0,6	-0,4	0,2	0,9	1,5	2,1	-0,2	0,6
Werkgelegenheid, werkloosheid en productiviteit									
- Beroepsbevolking, definitie FPB									
. in duizendtallen	5358,1	5371,8	5393,0	5414,7	5430,0	5438,9	5438,2	5305,5	5414,4
. wijziging in duizendtallen	26,4	13,7	21,2	21,8	15,3	8,9	-0,7	19,4	13,4
. wijziging in %	0,5	0,3	0,4	0,4	0,3	0,2	-0,0	0,4	0,2
- Totale werkgelegenheid									
. in duizendtallen	4723,3	4783,1	4829,6	4875,3	4910,4	4941,7	4972,0	4606,1	4885,3
. wijziging in duizendtallen	65,3	59,8	46,6	45,7	35,1	31,2	30,3	31,3	41,5
. wijziging in %	1,4	1,3	1,0	0,9	0,7	0,6	0,6	0,7	0,9
- Werkgelegenheidsgraad, concept EU2020 (a)	68,5	69,2	69,8	70,4	70,9	71,4	71,9	67,5	70,6
- Werkloosheid, definitie FPB									
. in duizendtallen	557,4	511,4	486,0	462,0	442,2	419,9	388,8	621,4	451,7
. wijziging in duizendtallen	-38,9	-46,1	-25,4	-23,9	-19,8	-22,3	-31,0	-11,7	-28,1
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	10,4	9,5	9,0	8,5	8,1	7,7	7,2	11,7	8,3
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakken) (*)	0,1	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	0,7	0,4	0,6
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakken) (*)	-0,1	0,5	0,9	0,8	1,1	1,1	1,0	0,3	0,9
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakken) (*)	1,6	1,7	1,9	1,7	2,0	2,0	1,9	1,0	1,9
- Loonquote (marktbedrijfstakken) (b)	58,8	59,1	59,1	59,3	59,7	60,0	60,3	60,0	59,6
- Rendabiliteitsgraad van de ondernemingen (c)	43,6	43,3	43,3	43,3	43,1	42,9	42,7	41,8	43,1
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (*)	1,3	1,8	2,0	1,4	1,3	1,1	1,0	0,5	1,4
- Spaarquote van de particulieren	11,2	11,3	11,5	11,4	11,2	11,0	10,9	12,0	11,2

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Gemiddelde	
								2012- 2017	2018- 2023
Overheidsfinanciën									
- Financieringssaldo									
. in miljard euro	-4,2	-4,5	-6,6	-8,1	-8,6	-8,4	-9,5	-11,0	-7,6
. in % van het bbp	-1,0	-1,0	-1,4	-1,7	-1,7	-1,7	-1,8	-2,7	-1,5
waarvan (beleidsniveaus):									
- Federale overheid	-1,3	-0,5	-1,6	-1,8	-2,0	-2,0	-2,2	-2,3	-1,7
- Sociale zekerheid	0,1	-0,0	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,0	0,3
- Gemeenschappen en gewesten	0,1	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,3	-0,2
- Lagere overheid	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	-0,1	0,0
- Structureel saldo	-0,9	-1,4	-1,6	-1,7	-1,8	-1,7	-1,8	-2,2	-1,7
- Schuld									
. in % van het bbp	103,4	102,1	101,0	100,2	99,5	98,6	98,0	105,4	99,9
Verrichtingen met het buitenland									
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	-2,9	-4,7	-4,6	-5,6	-6,6	-6,8	-8,4	0,8	-6,1
. in % van het bbp	-0,7	-1,0	-1,0	-1,2	-1,3	-1,3	-1,6	0,2	-1,2
Energieverbruik en broeikasgasemissies									
Energie-eindverbruik (*)	-0,1	-0,4	0,8	0,4	0,3	0,4	0,2	0,7	0,3
Broeikasgasemissies (d)	118,8	115,4	114,5	113,5	112,9	112,5	113,3	117,9	113,7

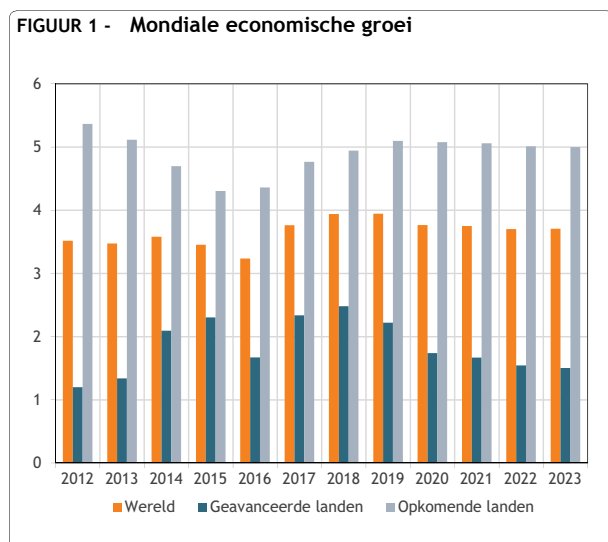
* Groeivoeten in %

- Volgens concept EU2020 (bron: enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar)
- Aandeel arbeidskosten incl. zelfstandigen in % van de toegevoegde waarde
- Bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen in % van hun toegevoegde waarde
- In miljoen ton CO₂-equivalenten

2. Macro-economische evoluties

2.1. Internationale omgeving

Gestage groei van de wereldeconomie

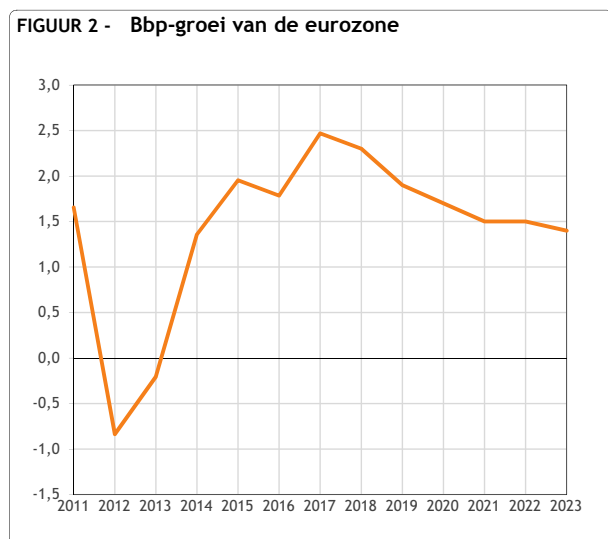

De groei van de wereldeconomie trok aan van 3,2 % in 2016 tot 3,8 % in 2017. Die groeiversnelling werd vooral geschraagd door een herstel van de investeringen in de geavanceerde economieën en door een meer dynamische particuliere consumptie in de opkomende landen. Dit en volgend jaar zou de mondiale bbp-groei nog licht toenemen (tot 3,9 %), geholpen door het nog steeds soepel monetair beleid in Europa en het expansief begrotingsbeleid in de VS.

Vanaf 2020 zou de mondiale economische groei licht verzwakken (tot 3,7 % in 2023) als gevolg van een groeivertraging in de meeste geavanceerde landen. Hun potentiële groei wordt afgeremd door de

vergrijzing van de bevolking, wat slechts gedeeltelijk wordt gecompenseerd door een beperkte herneming van de totale factorproductiviteit. De opkomende landen zouden daarentegen hun huidige groeitempo (ongeveer 5 %) handhaven.

Eurozone: geleidelijke groeivertraging na een uitstekend 2017

De economische groei in de eurozone bleek verrassend dynamisch in 2017 (2,4 %) als gevolg van de aantrekkende mondiale groei, de verminderde politieke onzekerheid over de toekomst van de eurozone, het soepel monetair beleid en de krachtige werkgelegenheidsgroei. De recente terugval van diverse vertrouwensindicatoren suggereert dat de piek van de huidige conjunctuurcyclus bereikt werd. Voor 2018 en 2019 wordt een minder uitgesproken groei van resp. 2,3 % en 1,9 % verwacht. Niettemin ondersteunt de gunstige situatie op de arbeidsmarkt de koopkracht van de gezinnen en wijst de hoge industriële capaciteitsbezettingsgraad op de nood aan uitbreidingsinvesteringen.

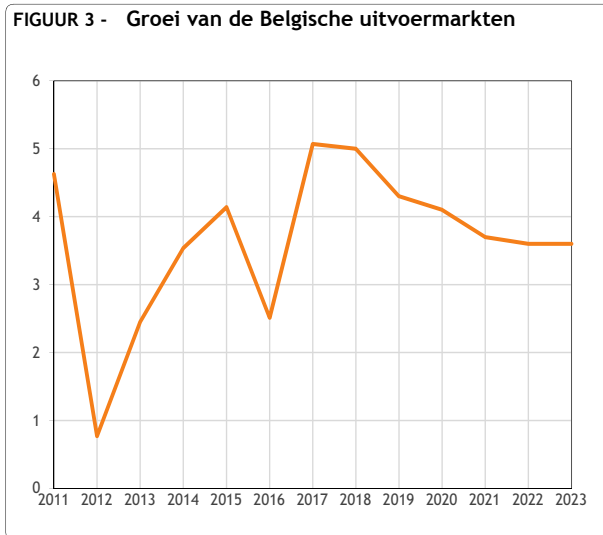
Tijdens de periode 2020-2023 zou de economische groei in de eurozone verder vertragen tot gemiddeld 1,5 %, wat in lijn is met zijn potentiële groei.

Verenigde Staten: het expansief begrotingsbeleid ondersteunt de bbp-groei op korte termijn

De groei van de Amerikaanse economie versnelde in 2017 tot 2,3 %, vooral onder impuls van een herneming van de bedrijfsinvesteringen en van de uitvoer, die profiteerde van de depreciatie van de dollar en van de ster-

kere buitenlandse vraag. Dankzij aanzienlijke belastingverlagingen en verhoogde overheidsuitgaven zou de bbp-groei nog hoger uitkomen in 2018 en 2019. Vanaf 2020 zou het effect van die budgettaire stimulus op de economische groei wegebben en zou de bbp-groei op middellange termijn vertragen tot 1,4 %.

De groei van de potentiële uitvoermarkten valt terug op middellange termijn

De groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten versnelde fors in 2017 (5,1 %), dankzij de aantrekkende wereldhandel. De heropleving van de handel was het meest uitgesproken in de opkomende landen, in het bijzonder in China en Oost-Europa. Voor 2018 wordt bijna een even sterke uitvoermarktengroei verwacht onder impuls van de krachtige groei van de Amerikaanse economie en de opkomende landen. Tegen de achtergrond van de geleidelijke verzwakking van de groei van de geavanceerde economieën, zou de groei van de voor België relevante wereldhandel vertragen tot 3,6 % op middellange termijn.

TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Gemiddelde 2012- 2017	2018- 2023
Potentiële uitvoermarkten voor België	5,1	5,0	4,3	4,1	3,7	3,6	3,6	3,1	4,0
bbp eurozone	2,4	2,3	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4	1,1	1,7
bbp Verenigde Staten	2,3	2,8	2,6	1,9	1,7	1,5	1,4	2,2	2,0
Wereldprijzen van ingevoerde goederen en diensten excl. energie, in euro	0,3	-3,4	0,5	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	0,9
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	54,3	75,3	75,2	78,8	82,6	86,6	90,7	78,3	81,5
Olieprijs (Brent, euro per vat)	48,1	62,6	61,7	64,6	67,7	71,0	74,4	63,0	67,0
Wisselkoersen: EUR/USD (x 100)	113,0	120,3	121,9	121,9	121,9	121,9	121,9	121,5	121,7
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)									
Eurozone	-0,3	-0,3	-0,2	0,5	1,1	1,7	2,4	0,1	0,9
Verenigde Staten	1,3	2,3	2,9	2,9	2,8	2,8	2,7	0,5	2,7
Nominale langetermijnrente (10 jaar)									
Eurozone	1,0	1,1	1,4	1,9	2,5	3,0	3,5	1,7	2,2
Verenigde Staten	2,3	3,0	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2	2,2	3,2
Belgische rentevoeten									
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	-0,7	-0,6	-0,4	0,2	0,9	1,5	2,1	-0,2	0,6
Lange termijn (OLO 10 jaar)	0,7	0,8	1,1	1,6	2,2	2,7	3,2	1,5	1,9

KADER 1 - Methodologie voor de opmaak van de hypothesen voor de internationale omgeving

De internationale omgeving van de middellangetermijnvooruitzichten bestaat uit een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

Voor de jaren 2018-2019 zijn de groeivooruitzichten van de handelspartners van België hoofdzakelijk gebaseerd op de lentevooruitzichten van de Europese Commissie¹, die aangepast werden op basis van Consensus Economics van mei 2018. Voor de periode 2020-2023 zijn deze vooruitzichten gebaseerd op het IMF-scenario van april 2018 ('World Economic Outlook')².

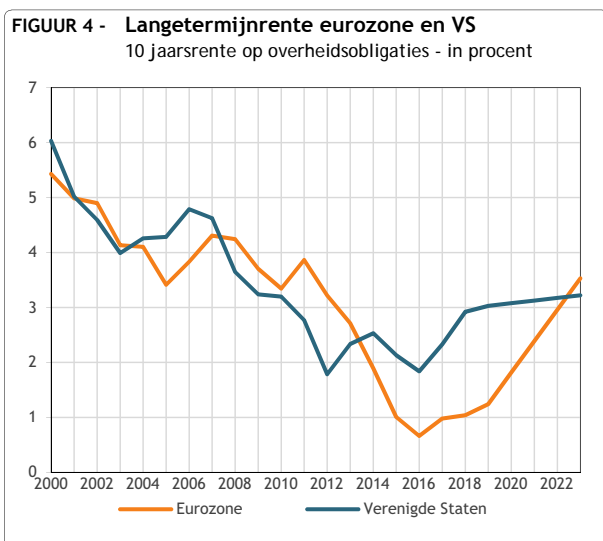
De hypothesen voor de oliepijzen, de wisselkoersen en de rentevoeten in 2018 en 2019 zijn gebaseerd op termijnmarktnoteringen van eind mei 2018. Voor de periode vanaf 2020 gelden de volgende technische hypothesen:

- De Brentprijs evolueert in overeenstemming met het referentiescenario van de Europese Commissie in het kader van haar energie-, broeikasgasemissies- en transportvooruitzichten tegen 2050.³ Dat impliceert een prijsstijging tot 91 dollar in 2023 (t.o.v. 75 dollar in 2018 en 2019), wat neerkomt op een prijsstijging van bijna 5 % per jaar vanaf 2020.
- De wisselkoersen blijven vanaf 2020 op hun niveau van 2019.
- De driemaandsrentevoeten evolueren geleidelijk naar op de Taylor-regel gebaseerde evenwichtswaarden op middellange termijn (die rekening houdt met de voorziene output gap en inflatie).
- De nominale rentevoeten op tienjaars overheidsobligaties van de eurozone en van de Verenigde Staten zouden zich geleidelijk normaliseren en op middellange termijn de nominale bbp-groei benaderen.

1. European Commission, 2018, "European Economic Forecast Spring 2018", Institutional Paper 077, May, URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip077_en.pdf
2. International Monetary Fund (IMF), 2018, "World Economic Outlook: Cyclical Upswing, Structural Change", Washington, DC, April, URL: <http://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2018/03/20/-/media/Files/Publications/WEO/2018/April/text.ashx?la=en>
3. European Commission, 2016, "EU Reference Scenario 2016. Energy, transport and GHG emissions. Trends to 2050", July, URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/ref2016_report_final-web.pdf

Rentevoeten

De financieringsrente van de ECB bevindt zich momenteel op een dieptepunt (0 %). Een eventuele renteverhoging lijkt op korte termijn weinig waarschijnlijk, al werd het maandelijkse nettobedrag aan aankopen van overheidsobligaties en andere activa reeds teruggeschroefd van 80 tot 30 miljard euro. Voor de periode vanaf 2020 wordt verondersteld dat de kortetermijnrente in de eurozone (euribor) geleidelijk aantrekt tot 2,4 % in 2023 (zie kader). De Amerikaanse centrale bank verhoogde haar beleidsrente reeds met 150 basispunten (tot 1,75 %). Marktverwachtingen suggereren bijkomende renteverhogingen in de loop van dit en volgend jaar. In 2023 zou de Amerikaanse kortetermijnrente 2,7 % bedragen.

Onder invloed van de sterke economische groei, de toenemende krapte op de arbeidsmarkt, de verdere normalisering van de monetaire politiek en een forse toename van het begrotingstekort op korte termijn, zou de Amerikaanse tienjaarsrente aantrekken tot 3 % in 2018 en geleidelijk verder aantrekken tot 3,2 % op middellange termijn. De gemiddelde tienjaarsrente in de eurozone daarentegen zou op korte termijn laag blijven, gezien de minder gunstige groeivooruitzichten en de (als gevolg daarvan) nog steeds zeer soepele monetaire politiek. Voor de middellange termijn wordt uitgegaan van een geleidelijke normalisering van de gemiddelde tienjaarsrente in de eurozone tot 3,5 %.

Risico's en onzekerheden

Bovenstaand scenario gaat gepaard met diverse risico's. Handelsconflicten en -belemmeringen zouden de groei van de wereldeconomie kunnen afremmen en wegen op het vertrouwen van consumenten en bedrijven¹. Daarnaast is er een risico op een forse prijsstijging voor ruwe olie door geopolitieke spanningen en blijft het resultaat van de brexit-onderhandelingen onzeker. Ten slotte kan een sterke toename van het begrotingstekort in de Verenigde Staten of politieke onzekerheid in sommige eurolanden er leiden tot een forse klim van de langetermijnrentevoeten. Dat kan het vertrouwen van de financiële markten in landen met een hoge schuldgraad ondermijnen en de vrees voor een nieuwe eurocrisis aanwakkeren.

1. Volgens een simulatie van het IMF zou een wereldwijde toename van protectionisme onder vorm van invoerheffingen en een algemene invoerprijsverhoging van 10 % leiden tot een verlies in het wereldbbp en -handel van respectievelijk 1,75 % en 15 % na vijf jaar. International Monetary Fund (IMF), 2016, "World Economic Outlook: Subdued Demand Symptoms and Remedies", Washington, DC, October, URL: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Subdued-Demand-Symptoms-and-Remedies>.

2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten

2.2.1. Beoordeling van de potentiële groei voor België

De potentiële groei ligt enigszins hoger dan sinds het begin van de financiële crisis...

De potentiële groei zou tijdens de projectieperiode gemiddeld 1,4 % bedragen. Dat is iets hoger dan het gemiddelde in de periode 2009-2017 (1,2 %), maar beduidend lager dan de geraamde potentiële groei tijdens de periode voorafgaand aan de crisis.

... ondersteund door een bescheiden herstel van de structurele productiviteitsgroei ...

De historische terugval van de potentiële groei kan worden toegeschreven aan de groeivertraging van de structurele arbeidsproductiviteit. Die laatste bedroeg in de jaren 90 nog 1,8 %, maar viel in de periode na de crisis terug tot nog slechts 0,5 %. De terugval van de productiviteitsgroei is het gevolg van een geringere bijdrage van zowel de kapitaalintensiteit (groei van de kapitaalvoorraad per gepresteerd uur) als de totale factorproductiviteit. Volgens de projectie zou de productiviteitsgroei een gematigd herstel laten optekenen en aan het einde van de periode ongeveer 0,8 % bedragen. De bijdrage van de kapitaalintensiteit zou hierbij opnieuw zijn niveau van vóór de crisis bereiken, terwijl de bijdrage van de totale factorproductiviteit daaronder zou blijven.

TABEL 3 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1990-1999	2000-2008	2009-2017	2018-2023
Effectief bbp	2,2	2,2	1,0	1,5
Potentieel bbp	2,4	2,0	1,2	1,4
Bijdrage van:				
- Structurele productiviteit per uur	1,8	1,2	0,5	0,7
waarvan:				
kapitaalintensiteit	0,6	0,3	0,1	0,3
totale factorproductiviteit	1,2	0,9	0,3	0,4
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	0,6	0,8	0,7	0,7
waarvan:				
bevolking op arbeidsleeftijd (15-74 jaar)	0,3	0,4	0,6	0,3
activiteitsgraad	0,5	0,5	-0,1	-0,1
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	-0,1	0,1	0,3	0,5
arbeidsduur	-0,1	-0,1	-0,1	0,0

... terwijl de groei van de potentiële werkgelegenheid licht zou vertragen tussen 2018 en 2023.

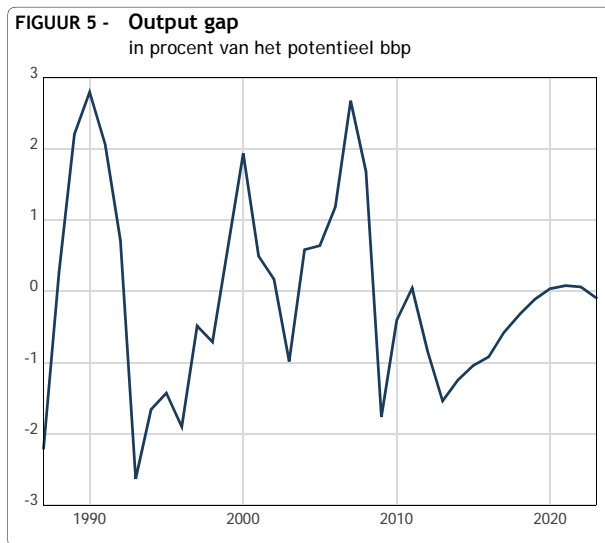
In de jaren 2000 was de groei van de potentiële werkgelegenheid relatief stabiel. De componenten ervan vertoonden nochtans uiteenlopende evoluties. Terwijl de bijdrage van de bevolking op arbeidsleeftijd¹ en de bijdrage van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad toenamen, is de bijdrage van de activiteitsgraad sterk gedaald. Over de recente periode werd de groei van de potentiële werkgelegenheid echter gekenmerkt door een hogere volatiliteit², vooral als gevolg van de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd.

1. Volgens de regels van de referentiemethode van de Europese Unie voor de berekening van het potentieel bbp, wordt de bevolking op arbeidsleeftijd bepaald door de leeftijdscategorie 15-74 jaar. In hoofdstuk 3 zijn de analyses over de determinanten van het aanbod gebaseerd op de leeftijdsklasse van 15-64 jaar, wat de conclusies kan beïnvloeden.

2. De volatiliteit is gestegen van 0,9 % in 2011 tot 0,5 % in 2014 en bereikt opnieuw 0,9 % in 2017.

Tijdens de projectieperiode zou de groei van de potentiële werkgelegenheid geleidelijk afzakken tot 0,6 % in 2023 (tegenover 0,9 % in 2017). Dat traject zou gestuurd blijven door de daling van de bevolking op arbeidsleeftijd, ondanks een licht gunstigere evolutie van de bijdrage van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad.¹

De output gap zou opnieuw worden gedicht in 2020.

Op basis van de output gap, gedefinieerd als het verschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp in procent van die laatste, zou de Belgische economie in 2007 haar laatste conjuncturele piek hebben bereikt (de vorige twee pieken dateren van het begin van elk decennium). Als gevolg van de crisis van 2009 dook de output gap abrupt onder nul, maar het herstel van 2010-2011 bracht de Belgische economie terug dicht bij een conjunctureel neutraal niveau. De stagnatie van het bbp in 2012-2013 trok de output gap naar een nieuw dieptepunt. De output gap zou geleidelijk krimpen, zich in 2020 sluiten en daarna dichtbij nul blijven.

2.2.2. Evolutie van het bruto binnenlands product in volume

In 2017 bedroeg de volumegroei van het Belgische bbp 1,7 %, wat een versnelling was ten opzichte van het voorgaande jaar (1,5 %). De groei werd grotendeels gedragen door de netto-uitvoer, waarvan de bijdrage tot de economische groei 0,5 procentpunt bedroeg (tegenover -0,6 procentpunt in 2016). De bijdrage van de binnenlandse vraag lag daarentegen aanzienlijk lager in 2017, hoofdzakelijk als gevolg van de groeivertraging van de bedrijfsinvesteringen en – in mindere mate – van de consumptieve bestedingen van de particulieren. In 2018, 2019 en 2020 zou de groei van het Belgische bbp in volume zich stabiliseren op 1,6 %. Tijdens die drie jaren zou de bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei nagenoeg nul zijn (gemiddeld -0,1 procentpunt). Niet alleen de groei van de binnenlandse vraag, maar ook de samenstelling ervan zouden zeer gelijkaardig zijn tijdens die drie jaren. Vanaf 2021 zou de Belgische economische groei geleidelijk vertragen tot 1,2 % in 2023. Daarbij verliezen alle componenten van de binnenlandse vraag – met uitzondering van de overheidsuitgaven (consumptie en investeringen) – geleidelijk aan dynamiek. De bijdrage van de netto-uitvoer zou licht negatief zijn, met uitzondering van 2023 (-0,3 procentpunt)². Over de periode 2021-2023 zou de Belgische economische groei (1,3 %) gemiddeld iets lager liggen dan de potentiële groei (1,4 %, zie paragraaf 2.2.1) en de economische groei van de eurozone (1,5 %).

2.2.3. Uitvoer en invoer

In 2017, aanzienlijk positieve bijdrage van de netto-uitvoer in volume tot de economische groei en aanzienlijke ruilvoetverslechtering.

De groei van de buitenlandse afzetmarkten van België verdubbelde van 2,5 % in 2016 tot 5,1 % in 2017 onder impuls van de groeiversnelling van de wereldeconomie en van de wereldhandel.

1. De bijdrage van de activiteitsgraad zou nagenoeg constant blijven.

2. Door de invoerstijging van elektriciteit en van aardgas als gevolg van de sluiting van twee Belgische kerncentrales, zie paragraaf 2.2.3.

De volumestijging van de Belgische uitvoer lag met 7,5 % in 2016 beduidend hoger dan de groei van de afzetmarkten. Dat was deels te danken aan de gunstige competitiviteitsontwikkeling als gevolg van regeringsmaatregelen gericht op het beperken van de arbeidskosten. Bovendien werd de uitvoergroei (en ook de invoergroei) opgedreven door de reorganisatie van een internationale onderneming die actief is op de Belgische markt¹. De uitvoergroei bleek zwak in de eerste drie kwartalen van 2017, maar bedroeg dankzij een gunstig overloopeffect toch nog 4,9 % op jaarbasis, waardoor het verlies aan buitenlandse marktaandelen beperkt bleef.

De invoergroei vertraagde aanzienlijk in 2017 (4,4 %) nadat die in 2016 (8,4 %) werd opgedreven door de hierboven vermelde reorganisatie. Bovendien was de groei van de binnenlandse en de finale vraag² minder sterk in 2017. In totaal heeft de netto-uitvoer in volume met 0,5 procentpunt bijgedragen tot de economische groei (tegenover -0,6 procentpunt in 2016).

De Belgische in- en uitvoerprijzen uitgedrukt in euro stegen opnieuw in 2017, vooral als gevolg van hogere olieprijsen op de internationale markt. De impact was het grootst op de invoerprijzen, wat resulteerde in een aanzienlijke ruilvoetverslechtering (-1,3 %).

Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland werd negatief in 2017 (-0,7 % van het bbp, na een overschot van 0,1 % in 2016): naast de daling van het netto-inkomen uit vermogen uit het buitenland deed de negatieve impact van de ruilvoetverslechtering de impact van de positieve bijdrage van de netto-uitvoer ruimschoots teniet.

Verdere ruilvoetverslechtering in 2018.

Ondanks de verdere groeiversnelling van de wereldeconomie in 2018, zou de groei van de potentiële uitvoermarkten van België zich stabiliseren (5,0 %). De versnelling van de wereldwijde groei is immers in belangrijke mate te danken aan de opkomende economieën, terwijl de economische groei in de eurozone – waar meer dan de helft van de Belgische uitvoer naartoe gaat – zeer licht vertraagt.

De appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro en de sterkere loongroei zouden de concurrentiepositie van de Belgische economie in 2018 aantasten, de uitvoergroei zou vertragen tot 4,4 % in 2018 en de verliezen van uitvoermarktaandelen zouden meer uitgesproken zijn (0,6 procentpunt) dan in 2017.

Ondanks de groeiversnelling de binnenlandse vraag, zou de groei van de finale vraag in 2018 zich stabiliseren als gevolg van een minder uitgesproken uitvoergroei. In het kielzog daarvan zou de invoergroei zich eveneens stabiliseren (4,4 %). Aangezien in- en uitvoer in 2018 nagenoeg in dezelfde mate groeien, zou de netto-uitvoer in volume een bijdrage van 0,1 procentpunt leveren tot de economische groei, wat aanzienlijk minder is dan in 2017.

2018 zou opnieuw gekenmerkt worden door een ruilvoetverslechtering (-0,4 %) die minder groot is dan in 2017. De sterke stijging van de olieprijsen, die enigszins wordt afgezwakt door de appreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar, zou immers leiden tot een sterkere stijging van de Belgische invoerprijzen in vergelijking met de uitvoerprijzen.

Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zou in 2018 verder dalen tot -1,0 % van het bbp, hoofdzakelijk als gevolg van de ruilvoetverslechtering.

1. Concreet werd België in de plaats van een doorvoerland (waarbij de goederen- en dienstenstromen niet geboekt worden als in- en uitvoer) de draaischijf voor de aan- en verkoop van de producten van die onderneming. Die aan- en verkooptransacties worden wel geboekt als in- en uitvoerstromen.

2. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.

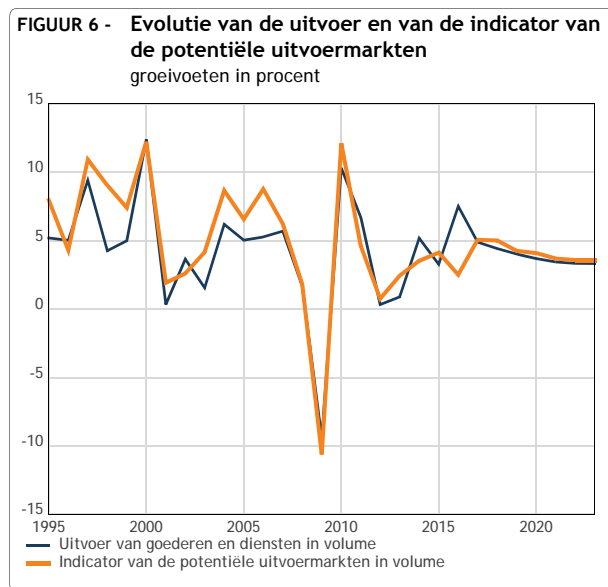
Groeivertraging van de potentiële uitvoermarkten en van de uitvoer in 2019.

In lijn met de groeivertraging van de economie van de eurozone zou zowel de groei van de potentiële uitvoermarkten van België als van de Belgische uitvoer in 2019 vertragen tot respectievelijk 4,3 % en 4,0 %. Er zouden dus lichte verliezen van uitvoermarktaandelen zijn.

Als gevolg van de stabilisering van de binnenlandse vraag zou de groeivertraging van de invoer iets minder uitgesproken zijn (4,2 %) dan die van de uitvoer. De netto-uitvoer in volume draagt dus licht negatief bij tot de economische groei (-0,1 procentpunt).

In een context van een stabilisering van de Brentprijs in dollar en de lichte appreciatie van de euro-dollar koers, zou een lichte ruilvoetwinst worden opgetekend in 2019 (+0,1 %). Daardoor zou het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zich stabiliseren in 2019 (-1,0 % van het bbp).

Licht negatieve groeibijdrage van de netto-uitvoer tijdens de periode 2020-2023.

Tijdens de periode 2020-2023 zouden de relevante potentiële uitvoermarkten voor België met gemiddeld 3,7 % per jaar minder sterk groeien dan in het recente verleden (gemiddeld 4,3 % voor de periode 2010-2016), en beduidend trager dan in de periode vóór de financiële crisis (gemiddeld 7,0 % in de periode 1995-2007).

Die groei van de buitenlandse afzetmarkten, de stabilisering van de euro-dollar koers en de toename van de loonkosten per eenheid product¹ (gemiddeld 1,9 % per jaar tijdens de periode 2020-2023) zouden leiden tot een volumegroei van de Belgische uitvoer van gemiddeld 3,5 % per jaar (tegenover 4,9 % tijdens de periode 2010-2016 en 5,3 % tijdens de periode 1995-2007). De uitvoer verliest daardoor vanaf 2020 jaarlijks gemiddeld 0,3 procentpunt aan marktaandeel, een verlies dat aanzienlijk kleiner is dan in de pre-crisisjaren (1,7 procentpunt in de periode 1995-2007) (zie figuur 6).

Onder impuls van een finale vraag, die gemiddeld met 2,5 % per jaar zou stijgen, zou de invoer iets sterker toenemen (gemiddeld 3,6 % over de periode 2020-2023) dan de uitvoer. De netto-uitvoer in volume zou op die manier licht negatief bijdragen (gemiddeld -0,2 procentpunt) tot de economische groei op middellange termijn.

In 2023 versnelt de invoergroei enigszins door bijkomende invoer van elektriciteit en aardgas, wat resulteert in een negatievere groeibijdrage van de netto-invoer in volume (-0,3 procentpunt, tegenover gemiddeld -0,1 procentpunt over de periode 2020-2022). De invoerstijging van elektriciteit en van aardgas (voor bijkomende binnenlandse elektriciteitsproductie) vangen dan de verminderde elektriciteitsproductie op die het gevolg is van de stopzetting van de productie van twee Belgische kerncentrales eind 2022 en begin 2023² (zoals voorzien in de wet van 28 juni 2015).

1. De loonvorming vanaf 2019 wordt gemodelleerd op basis van de traditionele determinanten uit de economische theorie, waarbij de ontwikkeling van de nominale brutolonen afhangt van de nominale arbeidsproductiviteit, de werkloosheidsgraad en de loonwig (zie hoofdstuk 3). De evolutie van de loonkosten per eenheid product wordt neerwaarts beïnvloed door maatregelen om de kosten van de factor arbeid te beperken (werkgeversbijdrageverminderingen).
2. Doel 3 in oktober 2022 en Tihange 2 in februari 2023.

De ruilvoet zou vanaf 2020 jaarlijks licht verslechteren met -0,2 %, gegeven de hypothese van stijgende olie-prijzen (zie afdeling 2.1). Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zou verder verslechteren, van -1,0 % van het bbp in 2019 tot -1,3 % in 2022 en tot -1,6 % in 2023.

2.2.4. Consumptieve bestedingen van de particulieren¹

In 2017 namen de koopkracht van de particulieren en hun consumptieve bestedingen in dezelfde mate toe.

Na een toename met 0,9 % in 2016 trok de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren in 2017 verder aan tot 1,3 %, dit na een systematisch negatieve groei van 2010 tot 2012 en een nauwelijks positieve groei (gemiddeld 0,4 % per jaar) van 2013 tot 2015. Vorig jaar werd de koopkracht ondersteund door de aanzienlijke nettojobcreatie, de iets dynamischere groei van de reële bruto-uurlonen en een positieve reële groei van de netto-inkomens uit vermogen van de particulieren, na acht opeenvolgende jaren van negatieve groei. Bovendien is de neerwaartse impact van een aantal maatregelen op de koopkracht (zoals de indexsprong) uitgewerkt. Als gevolg van de forse stijging van de olieprijs lag de indexering van de lonen in de privésector (1,5 %) evenwel lager dan de inflatie (2,1 %).

De consumptieve bestedingen van de particulieren uitgedrukt in volume stegen in dezelfde mate (1,3 %) als de koopkracht, waardoor hun spaarquote² zich stabiliseerde op 11,2 % (zie figuur 7). Sinds 2010 is de spaarquote van de particulieren continu gedaald van 17,7 % in 2009 tot 11,2 % in 2016. Die periode viel evenwel samen met een periode waarin het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren een zeer zwakke groei liet optekenen (gemiddeld 0,3 % per jaar tussen 2009 en 2016) en daarbij amper of helemaal niet werd ondersteund door de componenten 'lonen' (periode van loonmatiging en zelfs -bevriezing) en 'netto-inkomen uit vermogen' (continue daling van de rentevoeten). De spaarquote heeft aldus de impact van koopkrachtschommelingen op de groei van de particuliere consumptie opgevangen en afgezwakt.

Versnelling van de koopkrachtoename van de particulieren in 2018 en 2019, die gepaard gaat met een herneming van hun spaarquote.

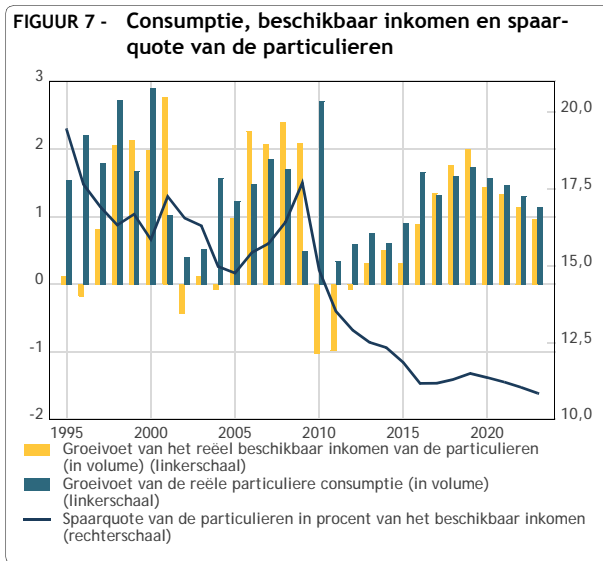
De groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou zowel in 2018 als 2019 versnellen en aanzienlijk hoger uitkomen dan in het recente verleden (resp. 1,8 % en 2,0 %). Naast de forse groei van de loonmassa van de gezinnen (die vooral het gevolg is van de groeiversnelling van de reële bruto-uurlonen, aangezien de nettojobcreatie vertraagt) wordt de groei van de koopkracht van de particulieren tijdens die twee jaren vooral versterkt door de negatieve reële groei van de belasting op het gezinsinkomen. Die laatste is het gevolg van de invoering van de bijkomende maatregelen die zijn beslist in de tweede fase van de taxshift (zie hoofdstuk 4). De forse stijging van de energieprijzen die voorzien is in 2018 weegt dit jaar evenwel op de lonen en de uitkeringen van de gezinnen, waarvan de indexering onder de inflatie zou liggen. In 2019 zou dat nadelig effect verdwijnen als gevolg van de quasi-stabilisering van de energieprijzen.

Met die relatief sterke koopkrachtstijging zouden de particulieren gelijktijdig een hoge groei van hun consumptieve bestedingen kunnen handhaven (1,6 % in 2018 en 1,7 % in 2019) en, voor het eerst sinds 2009, hun spaarquote verhogen. Die zou zich met 0,3 procentpunt op twee jaar herstellen tot 11,5 % in 2019.

1. Huishoudens en IZW's ten behoeve van de huishoudens.

2. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

Over de periode 2020-2023, geleidelijke groeivertraging van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren en de consumptieve bestedingen. Lichte daling van hun spaarquote op middellange termijn.

Over de periode 2020-2023 zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren gemiddeld 1,2 % per jaar bedragen (geleidelijke vertraging van 1,4 % in 2020 tot 1,0 % in 2023), wat in lijn ligt met de groei van de consumptieve bestedingen die gemiddeld 1,4 % per jaar zou bedragen (en ook geleidelijk zou vertragen van 1,6 % in 2020 tot 1,1 % in 2023). De particuliere spaarquote zou daarvoor licht dalen van 11,4 % in 2020 tot 10,9 % in 2023.

Die periodegemiddelden zijn meer in lijn met die van vóór de financiële crisis dan met het recente verleden. Over de periode 1995-2008 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren 1,2 % en die van

de consumptieve bestedingen 1,6 % (tegenover respectievelijk gemiddeld 0,3 % en 1,0 % per jaar over de periode 2009-2016).

Tijdens de periode 2020-2023 zou de koopkrachttoename van de particulieren worden ondersteund door een beduidend positieve groei van de reële bruto-uurlonen in de marktsector (gemiddeld 1,0 %) die, in combinatie met een stijging van de werkgelegenheid van gemiddeld 0,7 %, het totaalbedrag aan lonen¹ ontvangen door de gezinnen in reële termen gemiddeld met 1,5 % doet toenemen. De netto-inkomsten uit vermogen zouden een gemiddelde reële groei van 2,0 % laten optekenen, terwijl de sociale uitkeringen aan de gezinnen in reële termen met 1,8 % zouden toenemen. Tegelijkertijd zouden de belastingen op het gezinsinkomen in reële termen gemiddeld met 3,3 % per jaar stijgen (tegenover gemiddeld -1,3 % tijdens de periode 2018-2019). De terugkeer naar een positieve reële groei van het totaalbedrag aan belastingen op het gezinsinkomen weerspiegelt het ontbreken van bijkomende maatregelen ter verlaging van de verplichte heffingen. Het verklaart in grote mate de groeivertraging van de koopkracht van de particulieren vanaf 2020. De groeivertraging van de netto-jobcreatie en de netto-inkomens uit vermogen speelt ook een rol.

2.2.5. Bedrijfsinvesteringen²

Een geleidelijke groeivertraging van de bedrijfsinvesteringen op middellange termijn, tegen de achtergrond van een herneming van de langetermijnrente en een daling van de bedrijfsrendabiliteit.

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen bleef in 2017 beperkt tot 0,7 %. Dat cijfer werd evenwel sterk neerwaarts beïnvloed door het wegvallen van enkele belangrijke aankopen van investeringsgoederen door grote multinationale ondernemingen in 2016, die geen impact hadden op de economische groei omdat ze werden ingevoerd. Onderliggend was de investeringsactiviteit in 2017 een stuk dynamischer (meer dan 5 %).

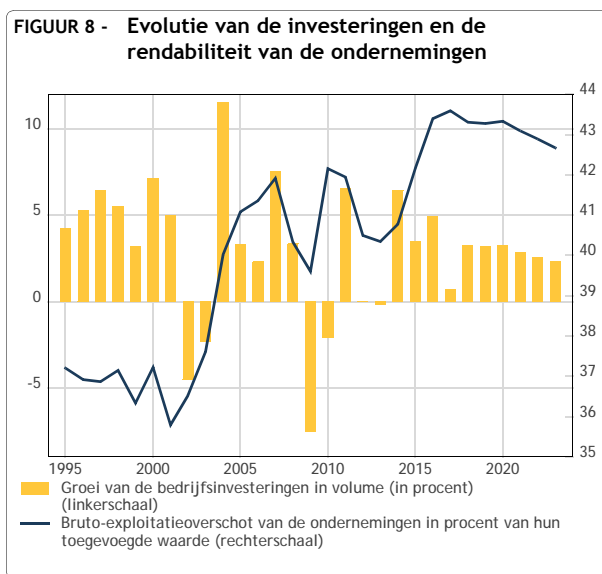
Die forse groei – uitzonderlijke elementen niet meegerekend – wordt verklaard door meerdere factoren. De industriële capaciteitsbezettingsgraad ligt al geruime tijd boven zijn langetermijngemiddelde, waardoor de

1. Zie hoofdstuk 3 voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.

2. De bedrijfsinvesteringen worden hier gedefinieerd als de gezamenlijke investeringen na aftrek van de investeringen van de openbare sector en de investeringen in woongebouwen van de gezinnen.

bedrijfsinvesteringen zich niet enkel richten op de vervanging van afgeschreven kapitaalgoederen, maar ook op een uitbreiding van de productiecapaciteit. Ook het nog steeds gunstige renteklimaat en de kredietvoorwaarden maken investeren aantrekkelijk. Tot slot is de bedrijfsrendabiliteit¹ verbeterd sinds 2014, onder meer als gevolg van de indexsprong, de bevriezing van de bruto-uurlonen vóór indexering van 2014-2015 en de verlaging van de arbeidskosten in 2016. Ook de lage energieprijzen tijdens de periode 2015-2016 hebben mee de marges van de bedrijven hersteld.

Hoewel het investeringsklimaat enigszins zou achteruitgaan ten opzichte van de vorige jaren, blijft het toch ruimschoots gunstig tijdens de periode 2018-2020. De langetermijnrente zou licht aantrekken, maar op een historisch laag niveau blijven. De rendabiliteit van de ondernemingen zou weliswaar niet meer stijgen, maar zich niettemin stabiliseren op een historisch hoog niveau. Tot slot blijven de binnenlandse en buitenlandse afzetperspectieven gunstig. Tegen die achtergrond zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen jaarlijks 3,2 % bedragen in de periode 2018-2020.

In de periode 2021-2023 zou die groei wat minder dynamisch zijn (gemiddeld 2,6 %) en geleidelijk vertragen tot 2,3 % in 2023 (zie figuur 8). Die vertraging gebeurt tegen de achtergrond van minder gunstige groeivoorzichten (en dus afzetperspectieven), een geleidelijk aantrekkende langetermijnrente en een lagere bedrijfsrendabiliteit (door de aanzienlijk sterkere loondynamiek).

De investeringsquote van de ondernemingen² zou voortdurend toenemen tijdens de projectieperiode van 16,0 % in 2017 tot 17,1 % in 2023, wat vanuit historisch perspectief een zeer hoog niveau is.

Door de geplande stopzetting – conform de wet van 28 juni 2015 – van twee kerncentrales eind 2022 en begin 2023, wordt in deze projectie tot slot ook

rekening gehouden met de investeringen om die centrales te ontmantelen: die investeringen worden toegevoegd aan de bedrijfstak ‘energie’ en bedragen 195 miljoen euro (uitgedrukt in prijzen van 2010) in 2023³. Zoals toegestaan door ESR2010⁴ wordt er uitgegaan van een onmiddellijke integrale afschrijving van die investeringen, zodat de nettokapitaalvoorraad van de economie niet wordt beïnvloed.

2.2.6. Investeringen in woongebouwen

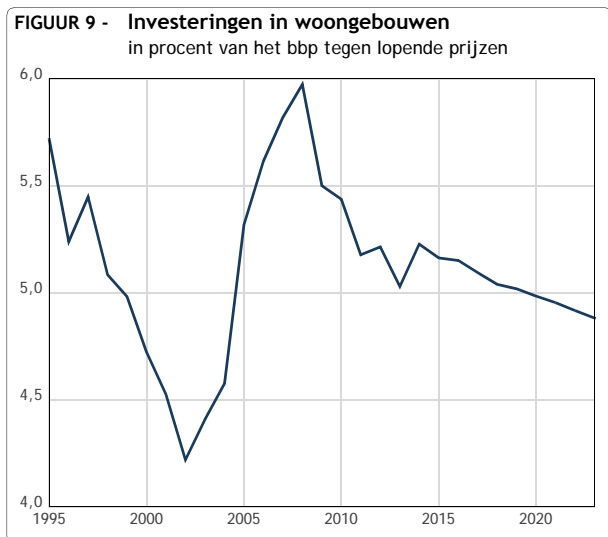
Een quasi-nulgroei van de investeringen in woongebouwen in 2017 en 2018, die nadien iets dynamischer wordt.

De investeringen van de gezinnen in woongebouwen lieten vorig jaar een quasi-nulgroei in volume optekenen (0,3 %), ondanks de nog steeds bijzonder lage hypothecaire rentetarieven (zowel nominaal als in reële ter-

1. Gedefinieerd als het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen, tegen lopende prijzen.
2. Gedefinieerd als de bedrijfsinvesteringen in procent van het bbp uitgedrukt tegen lopende prijzen. De investeringsquote bedroeg gemiddeld 14,5 % in de jaren 90 en 14,9 % in de jaren 2000 en de eerste helft van de jaren 2010.
3. Die berekening berust op een raming van de totale ontmantelingskosten van de kerncentrales door de Nationale instelling voor radioactief afval en verrijkte splijtstoffen (NIRAS) in haar in 2018 gepubliceerde rapport (‘Vierde rapport van de inventaris van nucleaire passiva van NIRAS aan haar voorgedij (periode 2013-2017)’, 2018). Die totale kosten zouden 15,1 miljard euro bedragen (prijzen van 2015). Bij gebrek aan informatie, wordt meer bepaald verondersteld dat de ontmanteling gespreid wordt over 25 jaar en dat de kosten gelijk verdeeld worden over elk van die jaren, rekening houdend met het percentage van de totale productiecapaciteit dat geleidelijk wordt stilgelegd (in 2023 zouden slechts twee kernreactoren worden stilgelegd, die een derde van de totale Belgische kernproductie vertegenwoordigen).
4. Zie hoofdstuk 5 van de ‘Manual on the changes between ESA 95 and ESA 2010’, Eurostat, 2014 edition.

men) en de versnelling van de koopkracht van de particulieren. Die stagnering komt er echter na een bijzonder dynamisch 2016 (2,6 %). In 2017 daalden een aantal premies voor energiebesparende investeringen en werden (in Vlaanderen) de normen voor energiezuinigheid geleidelijk verstrengd, wat tot de vervroeging van een aantal projecten kan hebben geleid ten nadele van 2017.

In 2018 zou de volumegroei van de investeringen in woongebouwen beperkt blijven tot 0,5 %, maar ondersteund door nog steeds aantrekkelijke financieringsvoorwaarden en een gunstige evolutie van de koopkracht, zouden die investeringen met 1,1 % toenemen in 2019. Die sterkere groei zou zich doorzetten in 2020-2021 (1,2 % per jaar) en vervolgens terugvallen tot 0,8 % in 2023, in lijn met de geleidelijk aantrekkende langetermijnrente.

Het nominaal aandeel van de investeringen in woongebouwen in procent van het bbp zou licht dalen tijdens de projectieperiode, van 5,1 % in 2017 tot 4,9 % in 2023 (zie figuur 9).

2.2.7. Overheidsinvesteringen

De evolutie van de overheidsinvesteringen wordt grotendeels bepaald door de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen, door de timing van de investeringen in infrastructuur door de gemeenschappen en gewesten en door de investeringen van Defensie.

In 2017 bedroeg de groei in volume van de totale overheidsinvesteringen 1,5 %¹. Dat cijfer is vooral het resultaat van een zeer dynamische groei van de investeringen van de lagere overheid (11,9 %) in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2018, die deels wordt gecompenseerd door een duidelijke terugval van de investeringen van de gemeenschappen en de gewesten (-3,7 %). Die terugval wordt vooral verklaard door het grotendeels voltooiën in 2016 van de investeringen in het kader van 'Scholen van morgen' in het Vlaams Gewest².

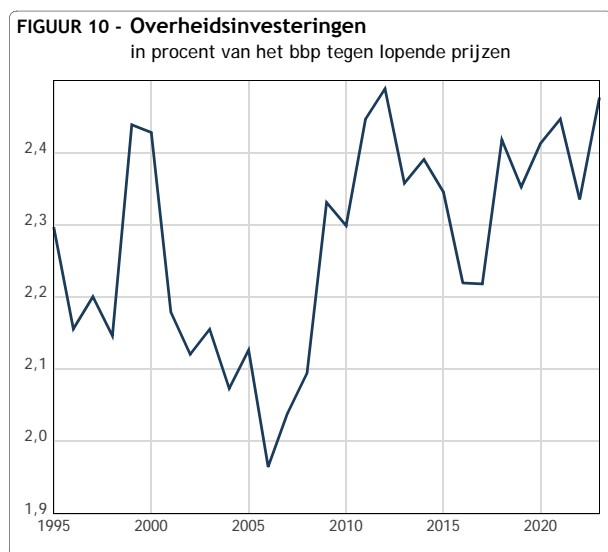
Dit jaar zouden de overheidsinvesteringen van verschillende deelsectoren van de overheid sterk toenemen, waardoor de volumegroei van de totale overheidsinvesteringen zou uitkomen op 10,6 %. In dit jaar van gemeenteraadsverkiezingen en in overeenstemming met wat in het verleden werd waargenomen, zou de lagere overheid haar investeringen opdrijven (+22,5 % in reële termen). Voor de gemeenschappen en de gewesten

1. Merk ook op dat deze vooruitzichten voor het jaar 2017 rekening houden met de overheidsrekeningen die op 20 april 2018 werden gepubliceerd door het INR (publicatie op NBB.Stat van de tabellen die worden opgesteld voor de notificatie van het overheidstekort en de overheidsschuld aan de Europese Commissie in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten). Voor de vroegere jaren zijn onze Vooruitzichten echter coherent met de gedetailleerde nationale rekeningen die in oktober 2017 werden gepubliceerd (INR, Nationale Rekeningen 2016 Deel 2 - Gedetailleerde rekeningen en tabellen, oktober 2017). Daardoor kan er een breuk ontstaan tussen de niveaus van 2016 en die van 2017.
2. Meer informatie over de overheidsinvesteringen staan vermeld in het kader 'Overheidsinvesteringen' van hoofdstuk 4.

zijn het vooral het Brussel Gewest (investeringen in mobiliteit en veiligheid), de Franstalige Gemeenschap (investeringen in de fondsen voor schoolgebouwen) en het Waals Gewest die de groei van die deelsector zouden stimuleren (5,0 %).

De jaren 2019 en 2020 zouden gekenmerkt worden door een forse terugval van de investeringen van de lagere overheid (respectievelijk -11,3 % en -6,2 % in reële termen) na de gemeenteraadsverkiezingen van 2018. De fakkel zou in 2019 evenwel worden overgenomen door de federale overheid (+22,2 %) en in 2020 door de gemeenschappen en de gewesten (+9,1 %) en de federale overheid (+11,1 %). Daardoor zouden de totale overheidsinvesteringen in volume slechts licht afnemen in 2019 (-0,6 %) en zelfs toenemen in 2020 (+4,5 %). In 2019 en 2020 zouden er grote investeringen gedaan worden door Defensie (o.m. de levering van A400M-vliegtuigen) en in 2020 zou het Vlaams Gewest meer dan 500 miljoen euro investeren in het kader van het publiek-privaat partnerschap voor het volledig rondmaken van de Antwerpse Ring (Oosterweel). Dat investeringsbedrag zou grosso modo constant blijven tot 2023 (en ook na de huidige projectiehorizon, tot 2025).

Tijdens de jaren 2021 en 2022, zou de volumegroei van de totale overheidsinvesteringen gemiddeld nul bedragen, vooral door het ontbreken van een bijkomende impuls van de investeringen van de gemeenschappen en de gewesten en door een relatief bescheiden groei van de investeringen van de lagere overheid. De investeringen door Defensie (A400M-vliegtuigen alsook uitrusting in het kader van de strategische visie) nemen daarentegen verder toe. De overheidsinvesteringen zouden in 2023 sterk hernemen (+7,6 %), zowel met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van 2024 als door bijkomende investeringen door Defensie in het kader van de strategische visie.

De Belgische overheidsinvesteringen bedroegen in de periode 2014-2016 gemiddeld 2,3 % van het bbp, of 0,3 procentpunt minder dan het gemiddelde in de eurozone. De Belgische overheidsinvesteringquote zou hernemen van 2,2 % in 2017 tot 2,4 % in de periode 2018-2021; ze zou vervolgens terugvalen tot 2,3 % in 2022 en hernemen tot 2,5 % in 2023 (zie figuur 10).

2.2.8. Overheidsconsumptie

Vrij stabiele volumegroei van de overheidsconsumptie van jaarlijks ongeveer 1 % tijdens de projectieperiode.

In 2017 bedroeg de volumegroei van de overheidsconsumptie 1,3 %, d.i. een duidelijke versnelling ten opzichte van de periode 2014-2016 (gemiddelde jaarlijkse groei van 0,6 %). Die groei werd voornamelijk ondersteund door de forse stijging van de netto-aankoop van goederen en diensten (na een aanzienlijke daling in 2016, die grotendeels werd veroorzaakt door de invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens¹) en de lichte versnelling van de groei van de gezondheidszorguitgaven².

1. Die vormt een verkoop van diensten, waardoor de netto-aankoop van goederen en diensten afneemt.

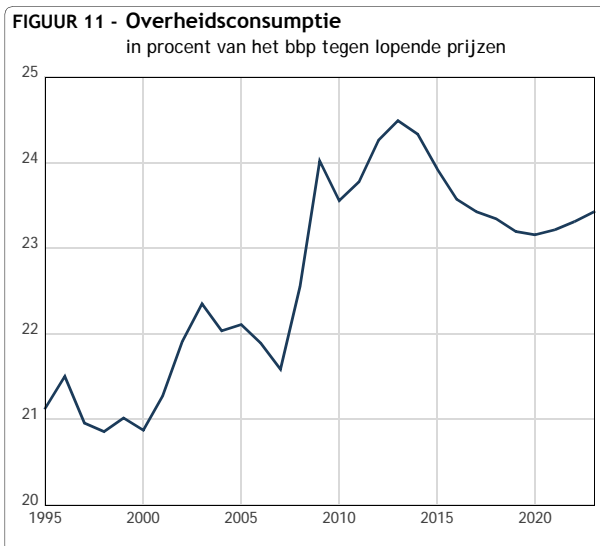
2. Het gaat meer bepaald om de sociale uitkeringen in natura, die vooral bestaan uit gezondheidszorguitgaven.

De overheidsconsumptie in volume zou toenemen met 1,0 % in 2018, ondanks een zwakke groei (0,3 %) van de belangrijkste component ervan – de loonmassa van de overheidssector¹ – in een context waarin de overheidstewerkstelling stagneert (zie hoofdstuk 3). De gezondheidsuitgaven zouden daarentegen een sterkere volumegroei neerzetten (2,1 %) dan in het recente verleden (gemiddeld 1,5 % tijdens de periode 2014-2016). De groei van de netto-aankoop van goederen en diensten zou ook meer uitgesproken zijn (3,3 % in volume) dan in het recente verleden (-11,5 % over de periode 2014-2016).

Over de periode 2019-2020 zou de groei van de overheidsconsumptie in volume licht vertragen (gemiddeld 0,9 % per jaar) ten opzichte van 2018, als gevolg van een aanzienlijke groeivertraging van de netto-aankoop van goederen en diensten (gemiddeld -0,9 % per jaar). De groei van de overheidslonen en de toename van de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg zouden evenwel vergelijkbaar blijven (respectievelijk gemiddeld 0,3 % en 2,0 % per jaar).

Tijdens de periode 2021-2023 en zonder bijkomende maatregelen zou de groei van de overheidslonen meer dynamisme vertonen (gemiddeld 0,5 % per jaar), wat in lijn ligt met een zeer lichte stijging van de overheidstewerkstelling (gemiddeld 0,3 % per jaar). De overheidsuitgaven voor gezondheidszorg zouden ook een iets sterkere groei optekenen (2,4 %). De groei van de netto-aankoop van goederen en diensten zou echter opnieuw negatief worden (jaarlijks gemiddeld -1,0 %). De totale overheidsconsumptie zou in reële termen dan met 1,2 % per jaar stijgen, wat iets lager blijft dan de gemiddelde groei tijdens de periode 2000-2016 (1,3 %).

Merk op dat de structuur van de overheidsconsumptie door de jaren heen belangrijke wijzigingen ondergaat. Zo bereikte het aandeel van de gezondheidszorguitgaven – dat amper 28,5 % bedroeg in 2000 – 33,9 % in 2016 en dat zou verder toenemen tot 35,7 % in 2023. Het aandeel van de overheidslonen krimpt daarentegen van 53,4 % in 2000 tot 52,8 % in 2016 en tot 51,4 % in 2023, terwijl dat van de netto-aankoop van goederen en diensten zich stabiliseert op middellange termijn (8,4 % in 2000, 4,5 % in 2016 en 4,3 % in 2023). Ook het aandeel van de afschrijvingen blijft stabiel (ongeveer 9 % à 10 %).

Het nominale aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp bedroeg gemiddeld 23,9 % over de periode 2014-2016, of 3,2 procentpunt meer dan het eurozone-gemiddelde. Dat aandeel zou in België dalen van 23,6 % in 2016 tot 23,2 % in 2019 en licht hernemen tot 23,4 % in 2023. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 4.

1. De term 'loonmassa van de overheidssector' dient hier in ruime zin te worden begrepen (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de pensioenen van de statutaire ambtenaren betreffen).

2.2.9. Bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak

Stabilisering van het aandeel van de marktdiensten, de verwerkende nijverheid en de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde op middellange termijn.

Volgens de eerste (voorlopige) ramingen voor 2017, zou de volumegroei van de totale Belgische toegevoegde waarde (1,7 %) vooral ondersteund zijn door de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen', 'overige marktdiensten', 'vervoer en communicatie' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die allemaal een groei van ongeveer 3 % lieten optekenen. Andere bedrijfstakken zouden de volumegroei van de totale toegevoegde waarde daarentegen neerwaarts hebben beïnvloed, zoals de bedrijfstakken 'landbouw' (-8,1 %), 'energie' (-2,3 %), 'krediet en verzekeringen' (-1,5 %) en 'intermediaire goederen' (-0,4 %); die laatste twee bedrijfstakken lieten een uiterst dynamische groei optekenen in 2016 (respectievelijk 5,8 % en 3,3 %).

Tijdens de periode 2018-2023 zou de gemiddelde groei van het bbp en zijn belangrijkste componenten in lijn liggen met die van de periode 2000-2015. De reële toegevoegde waarde van de totale economie zou gemiddeld met 1,5 % per jaar stijgen (zie tabel 4), wat 0,1 procentpunt minder is dan tijdens de periode 2000-2015. De geleidelijke groeivertraging van het Belgische bbp tijdens de projectieperiode zou te wijten zijn aan zowel de binnenlandse vraag als de uitvoer en een invloed hebben op de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid, die meer gericht zijn op de buitenlandse markt dan de bedrijfstakken van de marktdiensten, die meer gericht zijn op de binnenlandse markt.

De industriële bedrijfstakken¹ en de landbouw zouden in een gelijkaardig of trager tempo groeien dan het gemiddelde van de totale economie, met uitzondering van de bedrijfstak 'bouwnijverheid' (1,9 %) – net zoals tijdens de periode 2000-2015 – en de 'uitrustingsgoederen' (1,8 %)².

De groei van de marktdiensten zou gelijkaardig aan of hoger zijn dan het gemiddelde van de totale economie, met uitzondering van de bedrijfstak 'handel en horeca' (1,3 %), net zoals tijdens de periode 2000-2015.

TABEL 4 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
in procent

	Structuur tegen lopende prijzen				Gemiddelde jaarlijkse groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2017	2023	2000-2015	2016-2017	2018-2023
Landbouw	1,4	0,9	0,7	0,7	0,9	-8,6	0,6
Energie	3,5	3,1	3,1	3,3	2,6	-2,2	0,8
Verwerkende nijverheid	20,2	17,1	13,7	13,6	1,2	1,0	1,4
- Intermediaire goederen	9,4	8,6	7,1	7,0	1,9	1,5	1,3
- Uitrustingsgoederen	4,8	3,6	2,6	2,5	-1,2	2,9	1,8
- Verbruiksgoederen	6,0	4,8	4,0	4,1	1,7	-1,1	1,5
Bouwnijverheid	5,3	4,9	5,3	5,1	2,5	0,8	1,9
Marktdiensten	55,6	59,9	62,3	62,3	1,7	1,8	1,6
- Vervoer en communicatie	7,9	8,0	6,7	6,4	2,1	0,1	1,4
- Handel en horeca	13,6	15,2	14,0	13,4	1,1	0,5	1,3
- Krediet en verzekeringen	6,1	5,6	6,1	5,8	0,5	2,1	1,5
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (exclusief dienstencheques)	6,0	6,5	7,5	8,0	1,0	2,6	1,6
- Overige marktdiensten (exclusief dienstencheques)	22,0	24,5	27,8	28,3	2,3	2,5	1,9
- Dienstencheques	0,0	0,0	0,3	0,3	-	3,0	2,0
Niet-verhandelbare diensten	14,0	14,1	14,9	15,0	1,1	2,0	0,9
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	1,6	1,5	1,5

1. Gedefinieerd als het totaal van de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid, 'energie' en 'bouwnijverheid'.

2. De negatieve gemiddelde groei van de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' in de periode 2000-2015 (-1,2 %) werd sterk neerwaarts beïnvloed door 2009 (-25,4 %).

De groei van de toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten (0,9 %), die hoofdzakelijk de overheidsadministratie en het onderwijs groeperen, zou ruimschoots lager liggen dan de gemiddelde groei van de totale toegevoegde waarde, en nog meer dan over de periode 2000-2015.

Er dient te worden opgemerkt dat deze vooruitzichten rekening houden met de stopzetting van twee Belgische kerncentrales, zoals voorzien in de wet van 28 juni 2015. Dat heeft een negatieve impact op de toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'energie' in 2023.

De evolutie van de toegevoegde waarde per bedrijfstak in volume beïnvloedt uiteraard, samen met het verloop van de deflatoren van de toegevoegde waarde, de structuur van de Belgische economie. Tijdens de afgelopen 23 jaar is het economische gewicht van de marktdiensten in de nominale toegevoegde waarde sterk toegenomen, nl. van 55,6 % in 1995 tot 59,9 % in 2005 en tot 62,3 % in 2017. Op middellange termijn zou het aandeel van de marktdiensten zich stabiliseren (62,3 % in 2023). Het nominale aandeel van de verwerkende nijverheid in de toegevoegde waarde is aanzienlijk gekrompen tussen 1995 en 2017, nl. van 20,2 % in 1995 tot 17,1 % in 2005 en tot 13,7 % in 2017. In de projectie zou dat aandeel zich stabiliseren op 13,6 % in 2023. Tot slot bleef het aandeel van de niet-verhandelbare diensten stabiel tussen 1995 (14,0 %) en 2005 (14,1 %), steeg het aan het einde van de jaren 2010 (14,9 % in 2017) en zou het zich op middellange termijn eveneens stabiliseren (15,0 % in 2023).

De evolutie van de werkgelegenheid per bedrijfstak wordt in hoofdstuk 3 toegelicht.

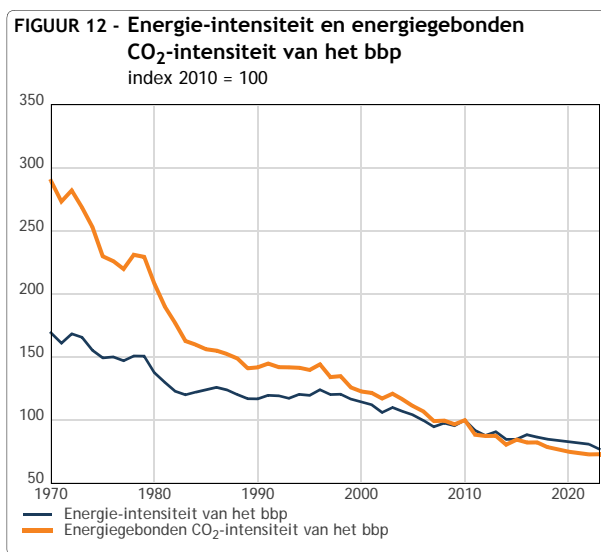
2.3. Energieverbruik en broeikasgasemissies

2.3.1. Het energieverbruik en de totale energiegebonden CO₂-emissies

Het energie-eindverbruik¹ zou tijdens de projectieperiode met gemiddeld 0,3 % per jaar toenemen tot 36,9 Mtoe² in 2023. Het bruto binnenlands energieverbruik³ zou tijdens die periode afnemen met gemiddeld 0,5 % per jaar tot 55,5 Mtoe in 2023. De energiegebonden CO₂-emissies die hiermee gepaard gaan, zouden gemiddeld met 0,6 % per jaar dalen dankzij de gunstige energiemix van het bruto binnenlands energieverbruik (kleinere bijdrage van de vaste brandstoffen, grotere bijdrage van de hernieuwbare energiebronnen en beschikbaarheid van kernenergie). De uitstoot zou in 2023 82,7 Mt bedragen, wat overeenkomt met een daling van ongeveer 20 % t.o.v. 2005.

2.3.2. De energie-intensiteit en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit⁴ en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp zouden hun dalende trend voortzetten. Periodes met een sterke stijging van de reële energieprijzen⁵ hebben in het verleden tot een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp geleid (zie figuur 12). Andere factoren hebben ook een rol gespeeld in de daling van de energie-intensiteit, zoals de technologische vooruitgang of de herstructurering van de energie-intensieve sectoren. Over de periode 1970-2023 zou de energie-intensiteit ongeveer halveren. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp is (vooral in de jaren 70 en 80) sterker gedaald dan de energie-intensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie (staalsector), de ingebruikname van kerncentrales op het einde van de jaren 70 en meer recent de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en hernieuwbare energie.

2.3.3. Het energie-eindverbruik en de energiegebonden CO₂-emissies per sector

Industrie

Het industriële energieverbruik zou slechts beperkt toenemen tot 12,4 Mtoe in 2023, mede dankzij de toepassing van energiebesparende technologieën die ook minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de nationale toewijzingsplannen hebben daarbij een cruciale rol gespeeld.

De industriële emissies zouden afnemen, mede dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europese CO₂-emissiehandelssysteem zouden daartoe bijdragen⁶. De uitstoot zou 16 Mt bedragen in 2023, d.i. een daling van ongeveer 8 % t.o.v. het niveau in 2005.

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de eindverbruikers (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw).

2. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.

3. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.

4. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

5. De reële energieprijzen worden hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

6. Zie kader 6 in de *Economische vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

Transport

Het verbruik voor transport zou licht afnemen tot 10,2 Mtoe in 2023 door een geleidelijke toename van de energieprijzen en door het gebruik van zuinigere voertuigen.

De emissies afkomstig van transport zouden eveneens licht afnemen tot 25,2 Mt in 2023, mede dankzij de vernieuwing van het wagenpark en door het gebruik van biobrandstoffen. De uitstoot zou in 2023 ruim 3 % onder het niveau van 2005 uitkomen.

Diensten en gezinnen

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen zou toenemen, maar slechts in lichte mate (tot 14,3 Mtoe in 2023), mede dankzij de renovatie van het gebouwenpark in België (met een betere isolatie van woningen en gebouwen), de toepassing van strengere normen voor nieuwbouw en de aanschaf van rendabelere verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen.

De emissies afkomstig van de diensten en gezinnen zouden slechts licht toenemen als gevolg van die beperkte toename van het totale energieverbruik gecombineerd met een toename van het aandeel van energieproducten met een lager koolstofgehalte. Ze zouden in 2023 ongeveer 26 Mt bedragen (d.i. bijna 17 % lager dan in 2005).

TABEL 5 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoet				Niveau (Mtoe) 2023	Structuur		
	1995-2005	2006-2011	2012-2017	2018-2023		2005	2016	2023
Elektriciteitssector	1,2	0,1	-2,7	-5,7	12,0			
Energiesector ^a	0,0	-1,0	-2,1	-0,6	1,9			
Energie-eindverbruik	0,7	-0,8	0,7	0,3	36,9	100,0	100,0	100,0
- Industrie	-0,2	-0,1	0,7	0,2	12,4	32,2	33,9	33,5
- Transport ^b	1,4	0,5	0,2	-0,3	10,2	27,2	28,8	27,7
- Diensten en gezinnen ^c	1,1	-2,3	0,9	0,7	14,3	40,6	37,3	38,8

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Inclusief luchtvaart.

c. Inclusief landbouw.

TABEL 6 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector
in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoet				Niveau (Mt)		Groeivoet 2005-2023	Structuur	
	1995-2005	2006-2011	2012-2017	2018-2023	2005	2023		2005	2023
Elektriciteitssector	-0,7	-3,9	-1,6	-2,2	24,9	15,6	-37,2	24,0	18,9
Energiesector ^a	-1,3	-1,6	-0,2	0,2	5,3	4,8	-9,0	5,1	5,9
Industrie	-0,4	-0,1	0,1	-1,4	17,4	16,0	-7,8	16,8	19,4
Transport ^b	1,3	-0,4	0,1	-0,2	26,1	25,2	-3,4	25,2	30,6
Diensten en gezinnen ^c	0,6	-4,2	0,7	0,5	30,9	25,7	-16,9	29,8	31,1
Statistisch verschil ^d	-0,1	27,5	2,9	0,0	-1,0	-4,9	-	-0,9	-5,9
Totaal ^e	-0,1	-2,9	-0,3	-0,6	103,7	82,6	-20,4	100,0	100,0

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Exclusief luchtvaart.

c. Inclusief landbouw.

d. Statistisch verschil is het verschil tussen de endogeen berekende uitstoot en de inventariswaarden van maart 2018.

e. Exclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

2.3.4. De elektriciteitsproductie

De structuur van het elektriciteitsproductiepark¹ zou als volgt evolueren:

- De bijdrage van de kerncentrales in de elektriciteitsproductie zou terugvallen van ruim 47 % in 2021 tot 45,9 % in 2022 en tot 31,8 % in 2023, dit als gevolg van de stopzetting van Doel 3 (in oktober 2022) en van Tihange 2 (in februari 2023), zoals voorzien in de wet van 28 juni 2015;
- De verminderde elektriciteitsproductie door kerncentrales zou deels worden opgevangen door gascentrales. De bijdrage van aardgas in de elektriciteitsproductie zou daardoor stijgen van 20,5 % in 2022 tot 28,4 % in 2023;
- De productie op basis van hernieuwbare energie zou sterk stijgen, nl. van bijna 15 TWh in 2016 tot bijna 27 TWh in 2023, waardoor haar aandeel in de elektriciteitsproductie zou oplopen tot 35 % in 2023, tegenover ongeveer 17 % in 2016;
- De bijdrage van vaste brandstoffen zou verdwijnen en die van petroleum zou verwaarloosbaar zijn.

De binnenlandse elektriciteitsproductie zou in de periode 2018-2022 min of meer stabiel blijven (gemiddeld +0,2 % per jaar), maar in 2023 zou ze met 12,3 % terugvallen (tot 76 TWh) als gevolg van de hierboven vermelde stopzetting van twee kerncentrales. Tegelijk zou de netto-invoer van elektriciteit, die in de periode 2018-2022 gemiddeld 6,3 TWh zou bedragen, in 2023 stijgen tot 18,2 TWh.

Het energieverbruik voor de elektriciteitsproductie zou dan ook sterk afnemen op middellange termijn, nl. van 15,9 Mtoe in 2021 tot 15,4 Mtoe in 2022 en tot 12 Mtoe in 2023.

2.3.5. De bijdrage van hernieuwbare energie

Het bruto binnenlands verbruik van hernieuwbare energie steeg van 0,8 Mtoe in 2005 tot ongeveer 3 Mtoe in 2016, vooral dankzij de sterke toename van de groene elektriciteitsproductie, maar ook door het gebruik van biobrandstoffen voor transport en biomassa voor warmtetoepassingen².

Volgens de doelstellingen in het kader van het Europese Klimaat- en Energiepakket, moet België een bijdrage bereiken van 13 % hernieuwbare energie in het totaal van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020. Volgens onze vooruitzichten zou dat aandeel 11 % bedragen in 2020 en 12 % in 2023³.

Wat betreft hernieuwbare energie heeft België, zoals de andere Europese lidstaten, zich ertoe verbonden het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector⁴ te laten stijgen tot minimaal 10 % tegen 2020. Volgens onze vooruitzichten zou dat aandeel 5,6 % bedragen in 2020⁵.

1. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is gebaseerd op berekeningen van het Federaal Planbureau die gemaakt zijn op basis van het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress* van de Nationale Klimaatcommissie (maart 2017) en de studie *Het Belgische energielandschap tegen 2050 - Een projectie bij ongewijzigd beleid* van het Federaal Planbureau (oktober 2017).

2. Bron: Eurostat databank via de volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

3. Voor de berekening van het aandeel van hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik baseren we ons op de definitie die in Richtlijn 2009/28/EC wordt gehanteerd.

Voor de hernieuwbare energie nemen we de som van de productie van groene elektriciteit (d.i. elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen), de productie van groene warmte (d.i. het biomassagebruik voor warmteproductie in de industrie en de diensten en gezinnen, en voor warmteproductie van zelfproducenten (voor eigen gebruik)) en de biobrandstoffen voor transport uitgedrukt in Mtoe.

Voor het bruto energie-eindverbruik nemen we het energie-eindverbruik vermeerderd met de verliezen van elektriciteit op het netwerk en de consumptie van elektriciteit door de productie-eenheden van elektriciteit uitgedrukt in Mtoe.

4. Zie kader 5 in de *Economische vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

5. De evolutie van de biobrandstoffen is gebaseerd op het koninklijk besluit van 21 juli 2016 tot vaststelling van de minimale nominale volumes duurzame biobrandstoffen die de volumes benzine, die jaarlijks tot verbruik worden uitgeslagen, moeten bevatten en de wet van 26 december 2015 houdende de minimale nominale volumes duurzame biobrandstoffen die de volumes fossiele motorbrandstoffen, die jaarlijks tot verbruik worden uitgeslagen, moeten bevatten.

2.3.6. De niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

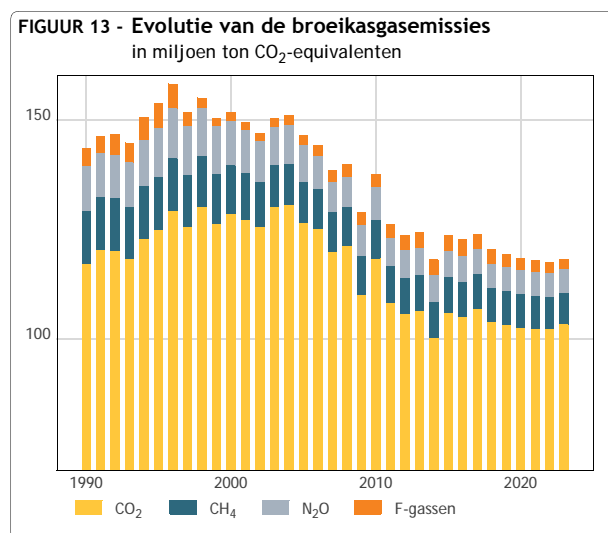
Het totaal van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en de overige broeikasgasemissies zou gedurende de projectieperiode afnemen met gemiddeld 1,3 % per jaar. In 2023 zouden ze dan ruim 30 Mt CO₂-equivalenten bedragen, wat een daling is van ongeveer 26 % t.o.v. 2005. Daarbij moet rekening worden gehouden met een belangrijke onzekerheidsmarge die te wijten is aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen¹.

TABEL 7 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies
in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groei			Groei
	2005	2016 ^a	2023	2006-2011	2012-2017	2018-2023	2023-2005
Niet-energiegebonden CO ₂	21,6	16,1	15,8	-4,1	-0,7	-0,4	-27,0
CH ₄	9,3	8,0	7,3	-1,4	-1,2	-1,5	-21,4
N ₂ O	8,5	5,7	5,3	-4,6	-1,9	-1,3	-37,7
Gefluoreerde gassen	2,0	3,7	2,2	6,5	0,9	-5,9	7,4
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ en overige broeikasgassen	41,4	33,6	30,5	-2,9	-0,9	-1,3	-26,2

a. Deze inventariswaarden werden in maart 2018 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Besluit 280/2004/CE inzake de monitoring van broeikasgasemissies.

2.3.7. Belgische vooruitgang met betrekking tot de doelstellingen inzake broeikasgasemissies van het Klimaat- en Energiepakket

De totale broeikasgasemissies zouden afnemen van 117,7 Mt CO₂-equivalenten in 2016 tot 112,5 Mt in 2022. Ondanks een lichte herneming tot 113,3 Mt in 2023 (door de in paragraaf 2.3.4 beschreven wijzigingen in de elektriciteitsproductie) is dat meer dan 20 % onder het emissieniveau van 2005. Dat resultaat is vooral te danken aan de afname van de energiegebonden CO₂-emissies door de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en hernieuwbare energie. De niet-energiegebonden CO₂-emissies, de emissies van CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen zouden ook dalen.

Tegen 2020 wil de Europese Unie haar broeikasgasemissies met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik verhogen tot 20 %. De doelstelling omtrent broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europese systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)² en de sectoren die niet onder dat systeem vallen (niet-ETS-sectoren)³. Tijdens de periode 2005-2020 moet de uitstoot op Europees niveau dalen met 21 % voor de ETS-sectoren en met 10 % voor de niet-ETS-sectoren.

1. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies en de uitstoot van gefluoreerde gassen zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 3 van het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.
2. De sectoren die deelnemen aan het Europese systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de sector vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.
3. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

TABEL 8 - Totale evolutie van de broeikasgasemissies
in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groei	Groei		
	2005 ^a	2016 ^a	2020	2023		2018-2023	2016-2005	2020-2005
Energiegebonden CO ₂ ^b	104,0	84,2	81,8	82,7	-0,6	-19,1	-21,3	-20,4
Overige broeikasgassen	41,4	33,6	31,6	30,5	-1,3	-18,9	-23,5	-26,2
Totaal broeikasgassen ^c	145,4	117,7	113,5	113,3	-0,8	-19,0	-22,0	-22,1
ETS (scope 2013-2020) ^d	66,6	43,7	39,8	39,9	-1,5	-34,4	-40,2	-40,0
niet-ETS	78,8	74,1	73,7	73,3	-0,4	-6,0	-6,5	-7,0
Internationale bunkers	28,8	26,1	29,4	31,7	2,8	-9,6	2,1	9,9
waarvan luchtvaart	3,6	4,4	4,3	4,2	-0,5	22,5	20,4	18,0

a. Deze inventariswaarden werden in maart 2018 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Beschikking 280/2004/EG inzake de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endogeen door het HERMES-model berekend.

b. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

d. ETS scope 2013-2020 omvat ETS scope 2008-2012, waaronder alle installaties vallen die in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 zijn opgenomen, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

De Europese Unie heeft voor elke lidstaat specifieke doelstellingen gedefinieerd (Effort Sharing Decision of ESD). Voor België is voor de niet-ETS-sectoren een reductiedoelstelling van -15 % in 2020 t.o.v. 2005 overeengekomen, die moet worden behaald via een lineair niet-ETS-reductiepad met jaarlijkse doelstellingen (Annual Emission Allocations)¹ (zie tabel 9). Jaarlijkse overschotten of tekorten kunnen worden overgedragen naar daaropvolgende jaren (tot 2020).

TABEL 9 - Vergelijking van de niet-ETS-broeikasgasemissies met het lineair reductiepad voor de periode 2013-2020
in miljoen ton CO₂-equivalenten

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lineair reductiepad	78,4	76,9	75,3	73,8	72,5	71,1	69,7	68,2
Vooruitzichten	74,5	70,2	72,9	74,1	75,0	74,0	73,9	73,7

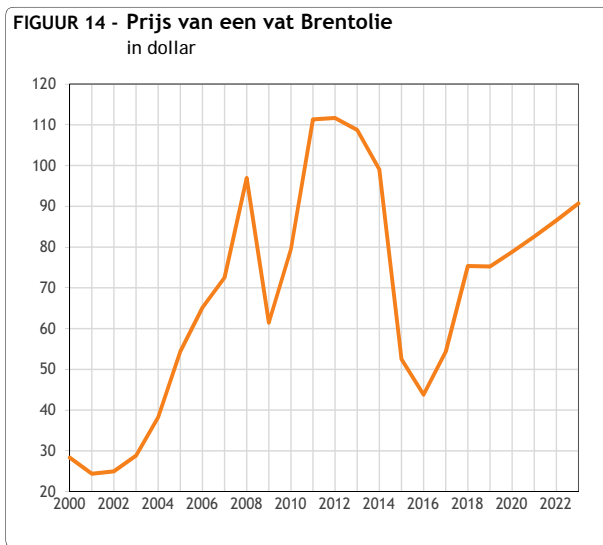
In deze vooruitzichten zouden de niet-ETS-emissies dat lineair reductiepad overschrijden vanaf 2016. Gecumuleerd over de periode 2013-2020 zouden we de doelstelling overschrijden met 2,3 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het reductiepad.

1. Zie bijlage twee van Besluit van de Commissie van 26 maart 2013 tot vaststelling van de jaarlijkse emissieruimte van de lidstaten voor de periode 2013 tot en met 2020 overeenkomstig Beschikking nr. 406/2009/EG van het Europees Parlement en de Raad. Zie ook bijlage twee van Uitvoeringsbesluit van de Commissie van 31 oktober 2013 inzake de aanpassingen van de jaarlijkse emissieruimte van de lidstaten voor de periode 2013 tot en met 2020 overeenkomstig Beschikking nr. 406/2009/EG van het Europees Parlement en de Raad.

2.4. Prijzen en kosten

Tijdens de periode 2013-2016 daalden de olieprijsen jaar na jaar, wat voor neerwaartse druk op de inflatie zorgde. Toch versnelde de inflatie al in 2016 tot 2 %, wat hoofdzakelijk het gevolg was van enkele maatregelen. Ondanks het grotendeels wegvallen van de opwaartse invloed van die maatregelen bedroeg de inflatie in 2017 2,1 % als gevolg van een toename van de energieprijzen. Die toename lijkt zich verder te zetten in 2018, wat zich weerspiegelt in een quasi-stabilisering van de inflatie (2 %). Vanaf 2019 zou de groei van de consumptieprijzen een nagenoeg stabiel verloop kennen van gemiddeld 1,7 % per jaar.

Ondanks een toename van de olieprijsen bleef de inflatie in 2017 zo goed als stabiel t.o.v. 2016.

Na een terugval van 112 dollar per vat in 2012 tot 44 dollar in 2016, nam de olieprijs toe tot gemiddeld 54 dollar per vat in 2017. Rekening houdend met de beperkte appreciatie van de euro tegenover de dollar, verschilde de procentuele toename van de Brentprijs in dollar (24 %) nauwelijks van die in euro (22 %). De consumptieprijzen van olieproducten leverden bijgevolg een substantiële bijdrage tot de inflatie, die versterkt werd door een toename van de prijzen voor aardgas en elektriciteit op de groothandelsmarkt. De impact op de inflatie van de maatregelen m.b.t. de elektriciteitsprijzen (verhoging btw-tarief van 6 tot 21 %, verhoging 'bijdrage Energiefonds' in het Vlaams Gewest en de afschafing van de zogenaamde 'gratis kWh' in het Vlaams

Gewest) was in 2017 nog niet helemaal verdwenen aangezien enkele maatregelen pas in de loop van 2016 in voege traden.

Dankzij het loonmatigingsbeleid daalden de loonkosten per eenheid product tijdens de periode 2014-2016. Sinds 2017 nemen de loonkosten per eenheid product echter opnieuw toe. De opwaartse druk op de onderliggende inflatie die daarvan uitgaat, wordt echter afgeremd door de appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro.

Door de forse toename van de olieprijsen was de groei van de gezondheidsindex (1,8 %) – die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, tabaksproducten en alcoholische dranken – beperkter dan de inflatie (2,1 %).

Dit jaar zouden de energieprijzen verder toenemen en zou de inflatie 2 % bedragen.

Tijdens de eerste maanden van 2018 kende de Brent-olieprijs een relatief stabiel verloop tussen 60 en 70 dollar per vat. In de loop van april en mei ging de olieprijs richting 80 dollar. Rekening houdend met termijnmarktnoteringen van eind mei, zou de olieprijs op jaarbasis in dollar met 39 % toenemen, maar dankzij de appreciatie van de euro tegenover de dollar blijft de toename in euro beperkt tot 30 % in 2018. Net zoals in 2017 ondergaan de elektriciteits- en aardgasprijzen op de groothandelsmarkt een gelijkaardige evolutie als de olieprijs.

Na een tijdelijke en beperkte afkoeling tijdens de eerste maanden van 2018, zou de onderliggende inflatie opnieuw aantrekken tijdens de tweede helft van het jaar. Op jaarbasis zou de onderliggende inflatie nauwelijks

versnellen in 2018, zou de inflatie 2 % bedragen en de groei van de gezondheidsindex beperkt blijven tot 1,6 %.

De inflatie zou in 2019 vertragen tot 1,7 % ...

De afkoeling van de inflatie in 2019 is vooral te danken aan een quasi-stabilisering van de energieprijzen. Op basis van termijnmarktnoteringen wordt verwacht dat de olieprijs in 2019, net zoals in 2018, gemiddeld 75 dollar zou bedragen. De euro zou licht appreciëren ten opzichte van de dollar, waardoor de olijeprijzen in euro een beperkte daling zouden laten optekenen. Ook de prijzen voor gas en elektriciteit op de internationale markten zouden in 2019 nauwelijks verschillen van hun gemiddeld niveau in 2018. Bijgevolg zouden zowel de inflatie als de groei van de gezondheidsindex in 2019 in lijn liggen van de onderliggende inflatie, die 1,7 % zou bedragen.

... en nadien een nagenoeg stabiel verloop kennen.

Tijdens de periode 2020-2023 zou de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (net als de groei van de deflator van de particuliere consumptie) een nagenoeg vlak verloop kennen en gemiddeld 1,7 % per jaar bedragen. Die beweging wordt vooral verklaard door de stabilisering van de groei van de loonkosten per eenheid product ten opzichte van 2019 die wordt weerspiegeld in het verloop van de onderliggende inflatie. De consumptieprijzen van energieproducten zouden tijdens die periode toenemen met gemiddeld 2,0 % per jaar.

De evolutie van de deflator van de finale vraag wordt vooral bepaald door de groei van de invoerprijzen.

De gemiddelde groei van de deflator van de finale bestedingen is tijdens de periode 2011-2015 duidelijk vertraagd ten opzichte van het voorgaand decennium. Dat wordt vooral verklaard door een beperktere bijdrage van de invoerprijzen, maar ook door een zwakkere groei van de loonkosten en van het exploitatieoverschot (i.e. de winstmarges). Tijdens de periode 2016-2018 zou de gemiddelde groei van de deflator van de finale vraag versnellen ten opzichte van de periode 2011-2015 door een toegenomen bijdrage van de invoerkosten. De bijdrage van de binnenlandse kosten is in beide periodes vergelijkbaar, maar er vindt een verschuiving plaats waarbij de loonkosten een beperktere bijdrage leveren en de bijdrage van het bruto-exploitatieoverschot toeneemt. Tijdens de periode 2019-2023 zou de gemiddelde groei van de deflator van de finale vraag versnellen onder druk van de invoerprijzen. De gemiddelde bijdrage van de binnenlandse kosten zou zich stabiliseren doordat een hogere bijdrage van de loonkosten gecompenseerd wordt door een beperktere bijdrage van de winstmarges en de netto indirecte belastingen.

TABEL 10 - Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag
jaargemiddelde bijdragen in procentpunt

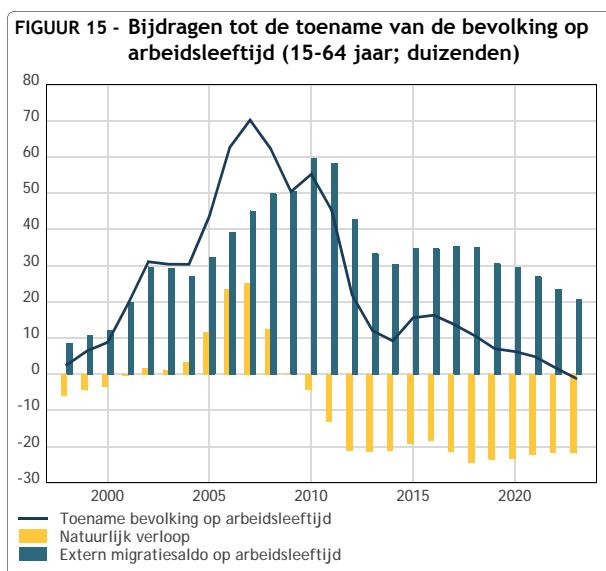
	2001-2010	2011-2015	2016-2018	2019-2023
Binnenlandse kosten	1,1	0,8	0,8	0,8
a. Loonkosten	0,6	0,4	0,3	0,5
b. Netto indirecte belastingen	0,0	0,1	0,2	0,1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0,5	0,3	0,4	0,3
Invoerkosten	0,7	0,1	0,4	0,8
Deflator finale vraag	1,8	0,9	1,2	1,7

3. De arbeidsmarkt

3.1. Demografie en arbeidsaanbod

De bevolking op arbeidsleeftijd plafonneert naar het einde van de projectieperiode; de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod wordt negatief vanaf 2019.

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd viel sterk terug tussen 2010 (+55 300 personen) en 2014 (+9 200 personen; figuur 15). Enerzijds werd haar natuurlijk verloop¹ negatief in die periode, voornamelijk omdat de omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar werden, sterk toenam. Anderzijds werd het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd minder positief, vooral omdat de immigratie uit niet-EU-landen gevoelig afnam. Het natuurlijk verloop bleef ook de jongste drie jaar sterk negatief, tendens die vorig jaar nog licht aansterkte omdat opnieuw een omvangrijkere cohorte de kaap van 65 jaar bereikte. Het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd nam echter terug toe in de periode 2015-2016 onder invloed van hernemende immigratie uit niet-EU-landen en zou volgens de jongste Demografische vooruitzichten² ook in 2017 op hetzelfde peil gebleven zijn. Daardoor versnelde de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd tot rond 0,2 % (gemiddeld +15 200 personen per jaar) tijdens de periode 2015-2017.

Op middellange termijn blijft de omvang van de cohorten die 65 jaar worden, verder toenemen. Daar staat tegenover dat vanaf 2019 de omvang van de cohorten die de leeftijd van 15 jaar bereiken eveneens aangroeit, het gevolg van de sterke stijging van de geboortecijfers tijdens de tweede helft van de jaren 2000. Per saldo wordt het natuurlijk verloop nog licht negatiever in 2018, zodat, bij een vrijwel gelijkblijvend extern migratiesaldo, de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd afzwakt tot +10 700 personen. Vanaf 2019 wordt het natuurlijk verloop iets minder negatief, maar zou het extern migratiesaldo geleidelijk afnemen, waardoor de bevolking op arbeidsleeftijd steeds trager groeit en op het einde van de periode zelfs licht krimpt (-1 100 personen in 2023).

Over de gehele periode 2018-2023 (zie tabel 12 aan het einde van de afdeling) bedraagt de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd 29 500 personen, fors minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+88 800 personen), laat staan de zes jaar daarvoor (+346 200 personen). Bovendien nemen zowel het aandeel van de oudste leeftijdsklasse (60-64 jaar) als dat van de jongste leeftijdsklasse (15-19 jaar) toe tijdens de projectieperiode, net de groepen waar de activiteitsgraden het sterkst onder de gemiddelde activiteitsgraad op arbeidsleeftijd liggen. Die evolutie weegt fors op de groei van de macro-economische activiteitsgraad³ (tabel 11, lijn 2A: gemiddeld met 0,16 ppt per jaar), méér bovendien naarmate de periode vordert.

1. Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohorte die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohorte die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.
2. Demografische vooruitzichten 2017-2070. Bevolking en huishoudens. FPB-ADS, februari 2018. De demografische vooruitzichten houden rekening met waarnemingen voor de bevolking tot en met 1 januari 2017 en met waarnemingen voor de bevolkingsloop (geboorten, overlijdens, interne en internationale migraties) tot en met het jaar 2016.
3. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

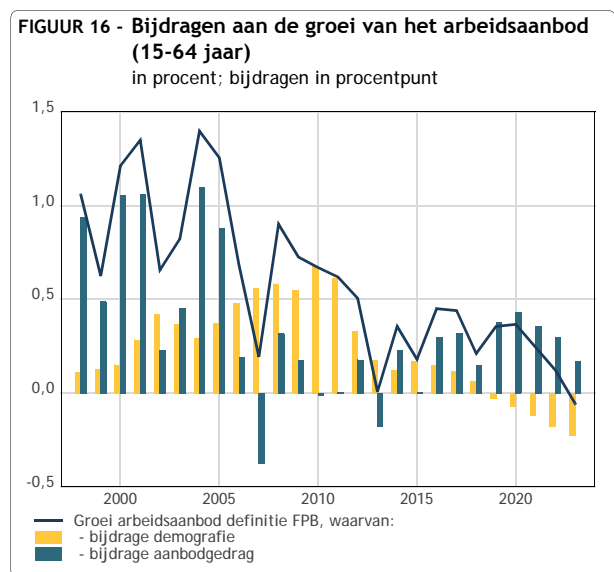
TABEL 11 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdragen aan de jaarlijkse groei in procentpunt (ppt)

	2006-2011	2012-2017	2015	2016	2017	2018	2019-2022	2023	2018-2023
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,82	0,20	0,21	0,22	0,19	0,15	0,07	-0,02	0,07
2. Groei activiteitsgraad	-0,19	0,12	-0,03	0,23	0,25	0,06	0,20	-0,04	0,14
2A. Bijdrage demografie	-0,25	-0,03	-0,04	-0,08	-0,08	-0,09	-0,17	-0,21	-0,16
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,05	0,14	0,00	0,29	0,32	0,15	0,37	0,17	0,30
15-24 jaar	-0,24	-0,15	-0,14	-0,06	-0,05	-0,08	-0,02	0,00	-0,03
25-49 jaar; vrouwen	0,01	0,00	-0,05	0,02	0,01	-0,02	0,00	0,00	0,00
25-49 jaar; mannen	-0,13	-0,07	-0,14	-0,05	-0,03	-0,09	-0,02	-0,01	-0,03
50-64 jaar; vrouwen	0,31	0,24	0,25	0,25	0,23	0,20	0,22	0,11	0,20
50-64 jaar; mannen	0,10	0,11	0,09	0,14	0,16	0,14	0,19	0,07	0,16
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	0,63	0,32	0,18	0,45	0,44	0,21	0,27	-0,06	0,21
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,58	0,18	0,17	0,15	0,11	0,06	-0,10	-0,23	-0,09
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,05	0,14	0,00	0,29	0,32	0,15	0,37	0,17	0,30

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod bedraagt dit jaar nog 0,06 ppt, maar wordt negatief vanaf volgend jaar (-0,03 ppt) en valt nadien sterk verder terug, tot -0,23 ppt op het einde van de periode (figuur 16). Gemiddeld over de periode is de bijdrage van de demografie nu beduidend negatief (tabel 11, lijn 3A: -0,09 ppt per jaar), terwijl zij de jongste zes jaar nog 0,18 ppt per jaar bedroeg.

Sinds het midden van de jaren 2000 wordt het effect van stijgende activiteitsgraden op oudere leeftijd tenietgedaan door zwakkere participatie in de overige leeftijdsklassen.

Wijzigingen in het aanbodgedrag¹ droegen tijdens de periode 2006-2015 gemiddeld nauwelijks bij tot de groei van het arbeidsaanbod (0,05 ppt per jaar; zie figuur 16 en tabel 11, lijn 3B). Sterk positieve bijdragen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar (0,38 ppt per jaar) werden immers grotendeels tenietgedaan door negatieve bijdragen in de overige leeftijdsklassen (zie figuur 17 en tabel 11).

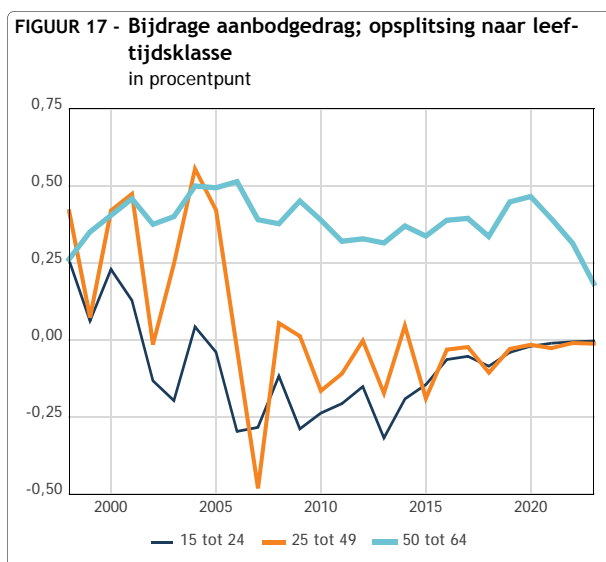
De sterke daling van de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen (gemiddelde bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod van -0,22 ppt per jaar in de periode 2006-2015) weerspiegelen gedeeltelijk de stijgende participatie van jongeren in het hoger onderwijs. Nochtans blijkt uit de data per opleidingsniveau uit de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) dat het aandeel van hogergeschoolden in de leeftijdsklasse 25-29 jaar nog slechts licht toeneemt,

wat duidt op een plafonnering van het percentage jongeren dat een diploma hoger onderwijs behaalt. De toename van de effectieve studieduur bij het behalen van een hogere opleiding lijkt dus een betere verklaring voor de dalende arbeidsmarktparticipatie bij jongeren. Daarnaast blijken ook steeds meer laaggeschoolde jongere af te haken op de arbeidsmarkt (getuige daarvan: de sterke daling van de activiteitsgraad in de EAK voor laaggeschoolden in de leeftijdsklasse 20-24 jaar). De hervormingen in het stelsel van inschakelingsuitkeringen (strengere controles op actief zoekgedrag zowel in de beroepsinschakelingsperiode als voor gerechtigden op een inschakelingsuitkering) lijken eveneens een rol te hebben gespeeld in de daling van de (administratief gemeten) participatie aan de arbeidsmarkt.

1. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

Ook bij mannen in de klasse 25-49 jaar droegen veranderingen in het participatiegedrag tijdens die periode fors negatief bij tot de groei van het arbeidsaanbod (-0,11 ppt per jaar), terwijl de traditioneel positieve bijdrage bij vrouwen in die leeftijdsklasse volledig opdroogde. Dat laatste kan slecht gedeeltelijk verklaard worden door het feit dat de positieve cohortegerelateerde dynamiek in de evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden geleidelijk uitdooft. Ook de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen en de stringenter toegang tot werkloosheidsuitkeringen hebben blijkbaar sterk gewogen op de evolutie van de (via administratieve cijfers gemeten) activiteitsgraden in die leeftijdsklasse. Een duidelijk illustratie daarvan is de inzinking van de bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking in 2015 in de klasse 25-49 jaar (-0,05 ppt bij vrouwen; -0,14 ppt bij mannen) wanneer een grote groep uitkeringsgerechtigden de inschakelingsuitkering verloor na overschrijding van de maximale duur in het stelsel. Overigens blijkt uit de EAK-cijfers dat – sinds het crisisjaar 2009 – de activiteitsgraad bij laaggeschoolden ook in deze leeftijdsklasse veel sterker onder druk is komen te staan dan bij middengeschoolden en – vooral – hooggeschoolden.

Recent wordt de groei van het arbeidsaanbod echter sterker ondersteund door veranderingen in het participatiegedrag...

Tijdens de jongste twee jaar bleven de activiteitsgraden op oudere leeftijd gevoelig toenemen, vooral dan op leeftijden van 57 tot 61 jaar, waar de maatregelen ter verstrenging van de instroom in zowel SWT-regeling als vervroegd pensioen de grootste impact hebben. Nochtans ligt de bijdrage die veranderend participatiegedrag binnen de klasse 50-64 jaar levert aan de groei van het arbeidsaanbod (0,39 ppt zowel in 2016 als in 2017) niet hoger dan gemiddeld tijdens het voorbije decennium. De bijdrage in de overige leeftijdsklassen werd echter gevoelig minder negatief tijdens die twee jaar (respectievelijk -0,09 ppt in 2016 en -0,07 ppt in 2017). Het feit dat de maatregelen inzake inschakelingsuitkeringen en controle op zoekgedrag van werklozen op kruissnelheid komen (of zijn) speelt daarin een

rol. Daarnaast moet ook aangestipt worden dat de evolutie van de activiteits- (en werkgelegenheids-) graden in de klasse 15-24 jaar in het recente verleden positief werd beïnvloed door de sterke toename van studentenarbeid, na de versoepeling van de wetgeving ter zake. Keerzijde van de medaille is dat daardoor de tendens naar verlate intrede op de arbeidsmarkt nog enigszins gemaskeerd wordt in de cijfers: mocht men abstractie maken van de toename in studentenarbeid, dan zou de dalende participatie op jongere leeftijd nog duidelijker in het oog springen.

Voor dit jaar lijken de beschikbare observaties (kwartaalprofiel voor de werkgelegenheid in 2017 en werkloosheidscijfers tot en met mei 2018) te wijzen op een onverwacht zwakke groei van de beroepsbevolking. Gegeven de demografische projectie, suggereren die cijfers een veel lagere bijdrage van veranderingen in participatiegedrag (0,15 ppt) dan tijdens de voorbije twee jaar (respectievelijk 0,29 ppt en 0,32 ppt), vooralsnog zonder mogelijkheid om die vertraging toe te wijzen aan veranderingen in aanbodgedrag in specifieke sociodemografische groepen.

...stimuli die tijdens de eerste helft van de projectieperiode de afkalving van de demografische bijdrage nog opvangen, maar aan kracht inboeten naarmate de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komen,...

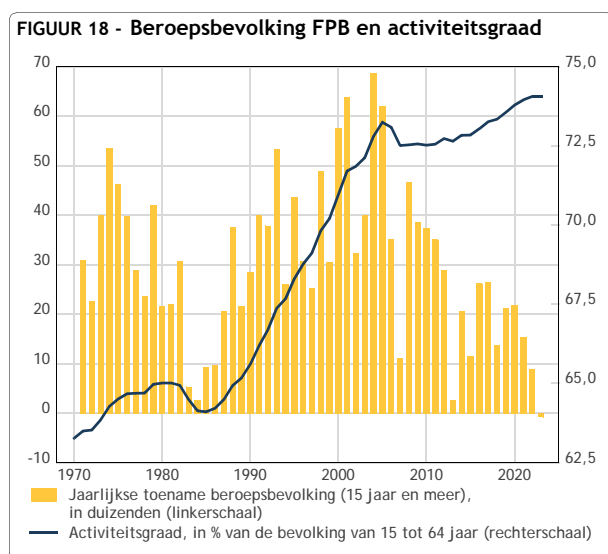
Voor het verdere verloop van de projectieperiode blijven we er van uitgaan dat – in lijn met de strekking van de afgelopen twee jaar – veranderingen in activiteitsgraden in de leeftijdsklassen 15-24 jaar en 25-49 jaar uiteindelijk niet langer negatief zouden bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod. Die veronderstelling wordt gesteund door de volgende twee argumenten. In de eerste plaats daalt de werkloosheidsgraad fors gedurende de projectieperiode (zie afdeling 3.4), zodat de arbeidsmarktperspectieven bij participatie sterk verbeteren, wat jongeren er zou kunnen toe aanzetten hun intrede in de arbeidsmarkt minstens niet verder te vertragen. In de tweede plaats hebben de verstrengde controles op actief zoekgedrag en de stringentere toegang tot werkloosheidsuitkeringen geleid tot het uitsluiten uit het administratief gemeten arbeidsaanbod van groepen langdurige werklozen die de facto reeds ver verwijderd stonden van de arbeidsmarkt. Aangezien het gewestelijk beleid op het vlak van arbeidsbemiddeling eerder preventieve (intensieve begeleiding voor nieuw instromende werkzoekenden) dan curatieve (terug begeleiden naar de arbeidsmarkt van niet-participanten) accenten legt, lijkt het aannemelijk dat men voor nieuw instromende cohorten beter gewapend is om de dalende participatie een halt toe te roepen.

In de oudere leeftijdsklassen zouden de activiteitsgraden gevoelig blijven toenemen: onder invloed van zowel cohorde-effecten bij vrouwen als de eindeloopbaanmaatregelen klimt hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod tot 0,46 ppt tijdens de periode 2019-2020. Nadien zwakt hun bijdrage echter sterk af (tot 0,18 ppt in 2023), naarmate de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komen (in afwachting van de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar in 2025). Het aantal SWT-uitkeringsgerechtigden – dat al fors daalde tijdens de afgelopen zes jaar (van 120 300 personen in 2010 tot 84 100 personen in 2017) – zou nog eens meer dan halveren en tegen het einde van de periode terugvallen tot 34 600 personen, waarvan ongeveer een derde ‘aangepast beschikbaar’ zou blijven voor de arbeidsmarkt en dus deel uitmaken van het arbeidsaanbod¹.

De totale bijdrage van alle veranderingen in activiteitsgraden aan de groei van het arbeidsaanbod klimt tot rond de 0,4 ppt tijdens de jaren 2019-2020, maar valt nadien sterk terug, tot 0,17 ppt op het einde van de projectieperiode. Gemiddeld over de periode bedraagt de bijdrage van gedragsveranderingen 0,30 ppt per jaar. Dat compenseert ruimschoots de negatieve demografische bijdrage, zodat de gemiddelde groei van de beroepsbevolking 0,21 % per jaar bedraagt. Die groei is beduidend lager dan tijdens de afgelopen zes jaar (toen nog 0,32 % per jaar), wordt nu uitsluitend gedragen door wijzigingen in de activiteitsgraden en vertoont een sterk aflopend profiel.

1. Op te merken dat ook het stelsel van oudere werkloosheid verder afgebouwd wordt (beperking van de nieuwe instroom in het statuut), zodat binnen de beroepsbevolking volgens definitie FPB een verschuiving plaatsvindt van niet-werkzoekenden naar personen die minstens ‘aangepast beschikbaar’ moeten blijven voor de arbeidsmarkt (zie verder afdeling 3.4).

...zodat naar het einde van de projectieperiode de beroepsbevolking niet langer toeneemt.

De stijging van de beroepsbevolking zou dit jaar fors afzakken in vergelijking met de afgelopen twee jaar (+13 700 personen tegen respectievelijk +26 200 en +26 400 personen; figuur 18), maar terug versnellen in de periode 2019-2020 (+21 500 personen per jaar), aangezien de toename in de activiteitsgraden ruimschoots opweegt tegen het verlies aan demografische impulsen. Nadien valt de groei van de beroepsbevolking echter drastisch terug omdat de demografie nog negatiever doorweegt en omdat de eindloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komen. In het laatste projectiejaar zou de beroepsbevolking zelfs licht afnemen (-700 personen). De macro-economische activiteitsgraad steeg tijdens de afgelopen twee jaar van 72,8 % tot 73,3 %.

Hij staat gedurende de gehele projectieperiode onder neerwaartse druk door de veranderingen in de leeftijdsstructuur binnen de bevolking op arbeidsleeftijd, neemt desondanks sterk toe tijdens de eerste helft van de projectieperiode (tot 73,8 % in 2020), maar stijgt nadien minder sterk en stabiliseert op het einde van de periode (74,1 % tijdens de jaren 2022-2023).

TABEL 12 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	11-05	17-11	23-17	11-05	17-11	23-17
15-24 jaar	60	-22	27	-42	-52	-12
25-49 jaar	19	-29	-19	-26	-49	-27
50 jaar en meer	268	139	22	272	218	120
Mannen	170	45	13	63	31	29
Vrouwen	176	44	16	141	85	51
Totaal	346	89	29	204	116	80

De gecumuleerde toename van de beroepsbevolking over de gehele projectieperiode bedraagt 80 100 personen (tabel 12), wat minder is dan tijdens de afgelopen zes jaar (116 100 personen). Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft ook verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen. Het aandeel van vrouwen in de totale beroepsbevolking stijgt van 46,8 % in 2017 tot 47,0 % in 2023, dat van de klasse 50 jaar en meer van 30,5 % tot 32,2 %. De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking was al geklommen van 38,4 jaar in 1997 tot 41,8 jaar in 2017 en stijgt verder tot 42,2 jaar in 2023.

3.2. Arbeidskosten en loonaandeel in de sector der ondernemingen

Het federale en regionale arbeidskostenbeleid vanaf 2016 ...

Na de invoering van de eerste fase van de federale taxshift in 2016-2017 volgen de tweede fase in 2018 en de derde fase in 2020 (zie kader 2): de loonlasten worden rechtstreeks verlaagd via de faciale werkgeversbijdragevoeten, algemene werkgeversbijdrageverminderingen, federale doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen, sociale maribelsubsidies, en nacht- en ploegenarbeidsubsidies via de bedrijfsvoorheffing. Een deel van die lastenverlagingen wordt gefinancierd door de afschaffing van de algemene loonsubsidie via de bedrijfsvoorheffing voor de ondernemingen die niet onder de sociale maribel vallen. Ook de verlagingen van de personenbelastingen milderen de arbeidskosten maar dit gebeurt onrechtstreeks gedurende het proces van loononderhandelingen.

De gewestelijke loonlastenverlagingen worden in toenemende mate gekleurd door regio-specifieke accenten (zie kader 2). Sinds het derde kwartaal van 2016 zet het nieuwe Vlaamse beleid (op kruissnelheid vanaf 2019) geleidelijk meer in op doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en jonge laaggeschoolden ten koste van andere doelgroepen en technieken. Het Waalse beleid richt zich sinds het derde kwartaal 2017 (overgangperiode tot midden 2020) geleidelijk naar doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en activeringsvergoedingen voor langdurig werklozen en jonge laaggeschoolden ten koste van de meeste andere doelgroepverminderingen. Het toepassingsgebied van de doelgroepvermindering voor de ouderen werd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf het vierde kwartaal van 2016 verengd. Verder worden de meeste andere doelgroepverminderingen in BHG afgeschaft en vervangen door alternatieve activeringen ten gunste van langdurig werklozen en laaggeschoolden.

... zorgt voor een stabiele parafiscale omgeving voor de ondernemingen na 2018

In 2019-2020 stijgt de macro-economische loonsubsidievoet nog lichtjes als gevolg van de specifieke ploegenarbeidsubsidie voor de bouwsector, maar nadien blijft die voet nagenoeg constant in de tijd¹. De impliciete wettelijke werkgeversbijdragevoet is stabiel vanaf 2018 omdat de faciale voetdaling in 2018 de algemene werkgeversbijdrageverminderingen blijft domineren. De enige reden waarom de macro-economische werkgeversbijdragevoet toch continu daalt na 2018 is de evolutie van de impliciete fictieve bijdragevoet. Inderdaad, als gevolg van de hoogconjunctuur en de beperkingen op de instroom in het systeem van werklozen met bedrijfstoelage vermindert het gewicht van ontslagvergoedingen en bedrijfstoelagen voor ontslagen werknemers in de loonmassa.

Trage groei van de reële arbeidskosten in 2017-2018 ...

De nominale arbeidskosten² per uur in de marktsector stegen met 1,9 % in 2017 en zullen met hetzelfde percentage stijgen in 2018 (tabel 13). Rekening houdend met de toegevoegdewaardeprijzen stegen de reële arbeidskosten met 0,2 % in 2017 en zullen verder stijgen met 0,8 % in 2018. In lijn met het maximum dat het IPA 2017-2018 toelaat voor die twee jaren (nl. 1,1 %) en conform met de strengere beperkingen die de nieuwe wet op het concurrentievermogen van 2017 aan de loononderhandelingsmarge oplegt in vergelijking met zijn voorganger uit 1996³, stegen de brutolonen vóór indexering met 0,4 % in 2017 (0,2 % conventionele loonstijgingen, 0,2 % loondrift) en zullen in 2018 toenemen met 0,7 % (waarvan 0,5 % conventionele loonstijgingen

1. Statistische annex bij de webversie van de Economische vooruitzichten 2018-2023, tabel 'Hypothesen m.b.t. de sociale zekerheidsbijdragevoeten en de loonsubsidievoeten'.
2. De arbeidskosten zijn gedefinieerd als de brutolonen vermeerderd met de werkgeversbijdragen waarvan de algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en andere loonlastenverlagingen ten gunste van de werkgevers in mindering worden gebracht. Dit arbeidskostenconcept, relevant voor de economische calculus door de bedrijven, komt niet overeen met het loonkostenconcept bij de toepassing van de loonnormwet van 2017.
3. Wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen; Wet van 19 maart 2017 tot wijziging van de Wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

jaar-op-jaar gemeten door de FOD WASO in het eerste kwartaal 2018). We veronderstellen ook dat de herinvoering van de degressiviteit van de minimumlonen voor 18- tot 20-jarigen voor nieuwe werknemers vanaf juli 2018 wordt ingekapseld in de loonevolutie anno 2018 ¹.

...gevolgd door een solide groei van de reële arbeidskosten vanaf 2019...

Vanaf 2019 groeien de nominale arbeidskosten per uur met gemiddeld 2,5 % per jaar, hoger dan sinds de toepassing van loonnormen en/of loonbevriezingen (gemiddeld 2,0 % in 1997-2018). De reële arbeidskosten per uur nemen met gemiddeld 1,0 % per jaar toe, sneller dan de reële productiviteitsgroei (0,7 % per jaar). Voor de brutolonen vóór indexering impliceert dit een groei van gemiddeld 1,0 % per jaar.

Bij gebrek aan vooruitzichten m.b.t. lonen in de privésector van de drie referentielanden uit de wet op het concurrentievermogen, is de evolutie van de arbeidskosten – en daarvan afgeleid de brutolonen – na 2018, gebaseerd op traditionele determinanten (productiviteit, werkloosheidsgraad, fiscaliteit) uit de economische theorie. Daarbij wordt verondersteld dat de mechanismes en determinanten die de gemiddelde loonvorming in het verleden bepaald hebben, richtinggevend zullen blijven voor de toekomst en dat de brutolonen binnen de restricties van de loonwet zullen groeien.

... gedreven door de nominale productiviteitsgroei en de dalende werkloosheidsgraad ...

De groei van de nominale productiviteit en de daling van de werkloosheidsgraad zijn de belangrijkste bronnen van de nominale brutoloonstijgingen gedurende de ganse projectieperiode (tabel 3a, lijnen 1 en 2). De automatische indexering (lijn 4) remt in eerste instantie de brutoloonstijgingen af, maar draagt nadien tijdelijk bij aan de brutoloonstijgingen. De impact van de werkgeversbijdrage- en loonsubsidievoeten (lijnen 5 en 8) varieert en is marginaal. De personenbelastingvoetdaling (lijn 7) mildert tijdelijk de lonen, terwijl de continue werknemersbijdragevoetstijgingen (lijn 6) de lonen zwakjes doen stijgen. Bovenvermelde inschattingen van die invloeden weerspiegelen ook de geleidelijke terugkeer van de lonen naar hun evenwicht (waarvan de totale impact gemeten wordt door lijn 9).

... en vanaf 2020 gemilderd door de toepassing van de wet van 2017 op het concurrentievermogen.

Gegeven de vooruitzichten voor de gezondheidsindex en de werkgeversbijdrage- en loonsubsidievoeten en het verschil tussen de budgetten 'Taxshift' en 'Pact 2016' werd de econometrisch bepaalde groeivoet van de brutolonen vóór indexering naar beneden gecorrigeerd met 0,32 procentpunt in 2020 en met jaarlijks 0,02 of 0,03 procentpunt vanaf 2021. Met de andere restricties van de wet m.b.t. het concurrentievermogen van 2017, die voortspruiten uit de evolutie van de loonhandicap na 2018 of de wegwerking van de historische loonhandicap van vóór 1996, kon geen rekening worden gehouden want begin 2018 niet gekend.

1. Wet van 26 maart 2018 betreffende de versterking van de economische groei en de sociale cohesie, art. 18-22. Het effect op de brutolonen is beperkt omdat de degressiviteit gedeeltelijk wordt gecompenseerd door een forfaitaire toeslag, te betalen door de werkgever.

KADER 2 - In rekening gebrachte maatregelen m.b.t. de arbeidskosten

De oplijsting is beperkt tot die maatregelen waarvan de modaliteiten gekend zijn (algemene werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies via kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing) of die duidelijk gebudgetteerd zijn (een aantal loonsubsidies georganiseerd door het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Verder veronderstellen we maximaal gebruik van de budgetten: de budgetten die vrijkomen als gevolg van de uitdoving van doelgroepverminderingen worden maximaal ingezet voor de programma's die het speerpunt van de loonlastenverlagingen worden. In het geval van het BHG veronderstellen we dat de nieuwe loonlastenverlagingen de vorm zullen aannemen van nieuwe types van activeringen.

Een aantal hervormingen die werden aangekondigd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (de invoering van alternatieve loonlastenverlagingen), het Waals Gewest (hervormingen m.b.t. de beschutte werkplaatsen, 'SESAM' en de doelgroepvermindering 'Artikel 60', de reorganisatie van de 'Aides à la Promotion de l'Emploi' vanaf 2019 met o.a. de inkanteling van de doelgroepvermindering 'Gesubsidieerde contractuelen' en de subsidiëring van de brutolonen van de gesubsidieerde contractuelen in één maatregel), en het Vlaams Gewest ('Aanwervingsincentives voor langdurig werklozen' als alternatieve loonsubsidie) werden niet in rekening gebracht.

Algemene werkgeversbijdrageverminderingen

De taxshift reorganiseert vanaf het tweede kwartaal van 2016 trapsgewijs over verschillende jaren de structurele werkgeversbijdrageverminderingen in de profitsector en de non-profitsector:

- Profitsector en de beschutte werkplaatsen die aan de loonmatigingsbijdrage onderworpen zijn: verlagingen van de faciale werkgeversbijdragevoeten (met 2,4 procentpunt in 2016, met bijkomend 5 procentpunt in 2018), de verlaging (2016) en uiteindelijke de afschaffing (2018) van de algemeen-forfaitaire vermindering, de afschaffing van de specifieke verminderingen voor de hoogverloonden (2018), en de versterking van de specifieke verminderingen voor de laagverloonden (geleidelijk in 2016-2019).
- Non-profitsector en de beschutte werkplaatsen die niet aan de loonmatigingsbijdrage onderworpen zijn: via de verhogingen van de algemeen-forfaitaire vermindering en de versterking van de specifieke verminderingen voor de laagverloonden.

Gemutualiseerde werkgeversbijdrageverminderingen (sociale maribelsubsidie)

Verhoging van de forfaitaire inhouding per rechtgevend werknemer in 2016, 2018, 2019 en 2020.

Kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing

- Hogere nacht- en ploegenarbeidssubsidievoeten vanaf het tweede kwartaal van 2016: gewone activiteiten (van 15,6 tot 22,8 % van de betrokken brutolonen), volcontinu arbeid (van 17,8 tot 25 %), hoogtechnologische activiteiten (van 15,6 tot 25 %).
- Algemene loonsubsidie: vanaf het tweede kwartaal van 2016 afgeschaft voor de meeste werknemers in de profitsector (1 % van de brutolonen); behoud van de topup voor de kmo's (0,12 % van de brutolonen, in 2014 ingevoerd); behoud van de versterkte versie voor startende micro-ondernemingen (in 2015 ingevoerd, 10 % of 20 % van de brutolonen), behoud van de non-profitsectorversie (0,25 % van de brutolonen rechtstreeks, 0,75 % gemutualiseerd).
- Afschaffing van alle kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing in het geval van de NMBS en INFRABEL vanaf 2017 (vervangen door een algemene exploitatiesubsidie).
- Hogere ploegenarbeidssubsidievoeten voor de bouwsector in 2018 (3 % van de betrokken brutolonen - ex ante 100 miljoen), 2019 (6 %) en 2020 (18 %).
- Uitbreiding van de subsidies voor onderzoekers naar bepaalde bachelorcategorieën (kruissnelheid 2021).

Vervolg kader 2

Federale werkgeversbijdrageverminderingen voor doelgroepen

De doelgroepvermindering 'Eerste aanwervingen': versterking in 2016 (o.a. volledige vrijstelling voor eerste aanwervingen, invoering van verminderingen voor de zesde aanwerving) en 2017 (versterkingen voor vierde t/m zesde aanwervingen).

Loonlastenverlagingen Vlaams Gewest

Sinds het derde kwartaal van 2016 zet het nieuwe Vlaamse beleid (op kruissnelheid vanaf 2019) geleidelijk meer in op doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en jonge laaggeschoolden ten koste van andere doelgroepen en technieken om de arbeidskosten te verlichten.

- Uitdoving van de 'Tewerkstellingspremie 50+' (recyclage van het budget naar de doelgroepvermindering 'Ouderen'), een aantal doelgroepverminderingen ('Herstructurerings', algemene categorie 'Langdurig werkzoekenden'), alle activeringen in het kader van 'Activa' en 'Doorstromingsprogramma' behalve die in het kader van de 'Sine's'.
- Geleidelijke versterking van de doelgroepvermindering 'Ouderen' en de inkanteling van de doelgroep 'Jongeren' in de nieuwe doelgroepvermindering 'Laaggeschoolde jongeren'.
- Ruimer toepassingsgebied voor de niet-doorstorting van de wettelijke werknemersbijdragen in de sector van de koopvaardij.
- De doelgroepverminderingen 'Gesubsidieerde contractuelen': afschaffing (RSZPPO) of uitdoving (RSZ).

Loonlastenverlagingen Brussels Hoofdstedelijk Gewest

- Vanaf het vierde kwartaal van 2016 strengere criteria (leeftijd en maximale loongrens) voor doelgroepverminderingen voor oudere werknemers.
- Afbouw van de andere doelgroepverminderingen; uitbreiding van de faciliteit 'Activeringen'.

Loonlastenverlagingen Waals Gewest

Vanaf het derde kwartaal van 2017 (op kruissnelheid midden 2020) richt het Waals beleid zich geleidelijk meer naar doelgroepverminderingen voor ouderen en activeringssubsidies ten behoeve van langdurig werklozen en jonge laaggeschoolden ten nadele van andere subsidievormen. Uitgangspunt voor onze berekeningen waren o.a. de budgetten op kruissnelheid voor de nieuwe maatregelen en voor de versterking/hervorming van de bestaande maatregelen:

- De facto versterking van doelgroepvermindering 'Ouderen' (strengere criteria leeftijd en maximale loongrens, maar wel grotere subsidiëring van oudste doelgroep).
- Uitdoving van de doelgroepverminderingen 'Mentors', 'Langdurig werklozen', 'Huisbedienden', 'Jongeren' en 'Herstructurerings' en van de 'Prime à l'emploi'.
- Vervanging van de activeringen in het kader van 'Activa' en 'Doorstromingsprogramma's door een ruimere activeringsmaatregel.

TABEL 13 - Ontwikkeling van de arbeidskosten, hun samenstelling en hun macro-economische determinanten - marktsector incl. dienstenchequebedrijven en PWA-agentschappen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	1986-2023	1986-1996 Vóór loonnorm	1997-2018 IPA's of opgelegd door regering	2017	2018	2019-2023
Nominale arbeidskosten per uur	2,76	4,46	1,97	1,89	1,88	2,51
Verandering toe te schrijven aan ^a :						
- indexering	1,78	2,07	1,66	1,52	1,72	1,69
- brutolonen per uur vóór indexering	1,05	2,13	0,52	0,43	0,69	0,98
- netto parafiscale voet	-0,09	0,20	-0,22	-0,07	-0,53	-0,17
* waarvan totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,04	0,30	-0,06	-0,36	-0,48	-0,12
* waarvan loonsubsidies ^c	-0,13	-0,10	-0,17	0,29	-0,05	-0,05
Evolutie van de langetermijndeterminanten^d						
- Reële arbeidsproductiviteit per uur	1,24	2,04	0,97	0,06	0,28	0,67
- Toegevoegde waardeprizen	1,73	2,45	1,43	1,71	1,08	1,47
- Werkloosheidsgraad FPB (niveau in %)	11,97	12,50	12,58	10,40	9,52	8,11
- Loonwig ^e	-0,01	-0,28	0,11	0,28	-0,51	0,03
Samenstelling van de veranderingen in de loonwig						
- interne ruilvoet ^f	0,10	-0,48	0,36	0,39	0,85	0,20
- belastingen vraagzijde arbeidsmarkt ^g	-0,09	0,20	-0,22	-0,07	-0,53	-0,17
- belastingen aanbodzijde arbeidsmarkt ^h	-0,02	-0,01	-0,03	-0,04	-0,83	-0,00
Reële arbeidskosten per uurⁱ	1,01	1,96	0,54	0,17	0,79	1,02

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Wettelijke, extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen. De wettelijke bijdragen zijn na aftrek van de algemene werkgeversbijdrageverminderingen terwijl de doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen als loonsubsidies worden behandeld, dit in overeenstemming met de richtlijnen van ESR 2010. De algemene verminderingen zijn inclusief de impact van de dalingen in de faciale voeten in het kader van de taxshift sinds 2016.

c. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (zie elektronische statistische annex).

d. Volgens modellen van collectieve loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers worden de nominale arbeidskosten bepaald door de nominale arbeidsproductiviteit en de loonwig (positieve correlatie) en de werkloosheidsgraad (negatieve correlatie).

e. Verhouding tussen arbeidskosten (na aftrek van loonsubsidies) tot nettolonen, gecorrigeerd voor de verschillende evolutie van de toegevoegde waarde-deflator en de consumptieprijsindex.

f. Verhouding van de consumptieprijsindex tot de toegevoegde waarde-deflator.

g. Werkgeversbijdragen (na werkgeversbijdrageverminderingen) minus loonsubsidies.

h. Werknemersbijdragen (na werknemersbijdrageverminderingen) en bedrijfsvoorheffing.

i. Nominale arbeidskosten gedeïflecteerd met toegevoegdewaarde-deflator.

KADER 3 - Macro-economische determinanten van de nominale brutolonen in 2019-2023

De inschatting van de evolutie van de brutolonen per uur in 2019-2023 gebeurt in twee stappen waarbij de resultaten van een econometrische loonvergelijking (stap 1 - tabel 3a) worden gecorrigeerd o.b.v. de bepalingen van de nieuwe wet op het concurrentievermogen (stap 2 - tabel 3b).

Stap 1

Gegeven de fiscale en parafiscale voeten wordt de wisselwerking tussen nominale bruto-uurlonen, productiviteit per uur, de werkloosheidsgraad, en relatieve prijzen ingebed in een loonvergelijking. Die wisselwerking houdt ook rekening met de afruil tussen productiviteitsgroei en toename van de werkgelegenheid gegeven de macro-economische omgeving en het beleid t.a.v. arbeids- en kapitaalkosten. Ex post kunnen de gewichten van die determinanten in de groei van de nominale brutolonen per uur berekend worden, maar die bijdragen aan de groei van de nominale brutolonen kunnen niet zomaar geïnterpreteerd worden als causale verbanden.

De nominale productiviteitsgroei (lijn 1) en de continue daling van de werkloosheidsgraad (lijn 2) in 2019-23 zijn de ruggespraak van de nominale brutolonen. De stijging van de consumptieprijsindex t.o.v. de toegevoegdewaardedeflator (lijn 3) is bron van gestage maar milde loonstijgingen. De tragere stijging van de gezondheidsindex in vergelijking met de toegevoegdewaardedeflator remt de brutolonen in 2019 (lijn 4); nadien draagt de snellere stijging van de gezondheidsindex sterk bij aan de brutolonen in 2020-22; in 2023 verdwijnt dat effect. De invloed van de impliciete werkgeversbijdrage- en loonsubsidievoeten is zwak en varieert in de tijd (lijn 5 respectievelijk lijn 8). Een deel van de daling in de impliciete personenbelastingvoet in 2019 wordt via loononderhandelingen met vertraging gecapteerd door de werkgevers en omgezet in brutoloon dalingen en dus ook in arbeidskostendalingen (lijn 7). Omgekeerd oefenen de gestage stijgingen in de impliciete werknemersbijdragevoet (lijn 6) via loononderhandelingen een opwaartse druk uit op de brutolonen, maar dit effect is beperkt.

TABEL 3A - Samenstelling van de groeivoet van de nominale brutolonen vóór correctie met de bepalingen van de loonwet
Bijdrage tot de groeivoeten

	2019	2020	2021	2022	2023
1. Nominale productiviteit	1,62	2,19	2,40	2,42	2,26
2. Werkloosheidsgraad	0,30	0,38	0,37	0,31	0,26
3. Interne ruilvoet	0,05	0,12	0,13	0,10	0,07
4. Relatieve indexering	-0,11	0,37	0,38	0,16	0,02
5. Impliciete werkgeversbijdragevoet	-0,01	-0,03	0,00	0,07	0,10
6. Impliciete werknemersbijdragevoet	0,04	0,06	0,04	0,02	0,02
7. Impliciete personenbelastingvoet	-0,22	-0,17	-0,07	0,01	0,05
8. Impliciete loonsubsidievoet	0,01	0,04	-0,03	0,06	0,08
9. p.m. Error correction term (effect op de nominale arbeidskostengroei)	0,41	0,44	0,21	-0,00	-0,14

- Interne ruilvoet: consumptieprijsindex tot toegevoegdewaardedeflator; Relatieve indexering: gezondheidsindex tot toegevoegdewaardedeflator.
- Lijnen 1 t/m 8 zijn het resultaat van een technische oefening die geen rekening houdt met macro-economische feedback. Bijgevolg is de som van lijnen 1 t/m 8 niet noodzakelijk gelijk aan de som van 'indexering' en 'brutolonen per uur vóór indexering' in tabel 13. Daarenboven slaat tabel 13 op alle bedrijfstakken, terwijl in tabel 3a de sector van de dienstencheques en de pwa's niet inbegrepen zijn.
- Lijnen 1 t/m 8 capteren vier kanalen waarlangs de macro-economische determinanten de brutolonen beïnvloeden: (1) de langetermijnevenwichtsgroei van de lonen, (2) de groei van de lonen in het verleden, (3) het verschil in niveau tussen de langetermijnlonen en de effectieve lonen en (4) directe invloeden (alleen relevant voor de indexeringsvariabele).
- Lijn 9 meet hoe verschillen tussen optimale en feitelijke arbeidskosten de arbeidskostengroei doen versnellen of vertragen.

Stap 2

De nieuwe wet op het concurrentievermogen beperkt de marge voor loononderhandelingen op verschillende manieren. Eén van de beperkingen is dat het deel van het taxshiftbudget voor algemene werkgeversbijdrageverminderingen dat bovenop het budget voor algemene werkgeversbijdrageverminderingen van het 'competitiviteitspact 2016' komt, uit de onderhandelingsmarge wordt gehaald. Aangezien die beperking moet gezien worden als een correctie op de arbeidskosten, wordt de equivalente impact op de groeivoet van de brutoloonvoet vóór indexering berekend o.b.v. inschattingen van de toekomstige loonindexering en de loonsubsidie- en werkgeversbijdragevoeten.

Vervolg kader 3

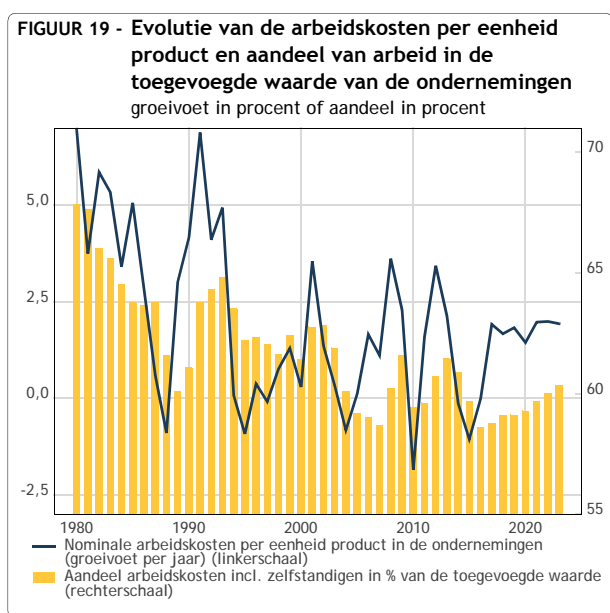
TABEL 3B - Correctie van de brutolonen met de beperkingen die de loonwet aan de onderhandelingsmarge oplegt

	2019	2020	2021	2022	2023
Werkgeversbijdrageverminderingen als gevolg van taxshift die uit de onderhandelingsmarge worden gehaald (eerste verschillen, miljoenen)	317	634	179	177	180
Theoretische correctie op de groeivoet van de brutolonen als gevolg van de loonwet (groeivoet)	-0,16	-0,32	-0,03	-0,02	-0,02

De nominale arbeidskosten per eenheid product benaderen de ECB-inflatienorm van 2 %.

De stijging van de nominale arbeidskosten per eenheid product (1,9 % in 2017, 1,7 % in 2018, gemiddeld 1,8 % in 2019-2023) benadert de ECB-inflatiedoelstelling van 'minder dan maar dicht in de buurt van 2 %'.

Gemiddeld een stabilisatie van het loonaandeel gedurende de projectiehorizon.

Na een tijdelijke en – in historisch perspectief – bescheiden opstoot naar 61,5 % in 2013 was het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen verder afgebrokkeld naar 59,7 % in 2015. Ter vergelijking, het loonaandeel daalde van gemiddeld 63,8 % in de jaren tachtig over gemiddeld 62,8 % in de jaren negentig naar gemiddeld 60,6 % in de jaren 2001-2010.

Op lange termijn weerspiegelt het loonaandeel de mate waarin arbeid en andere productiefactoren met elkaar vervangbaar zijn in functie van de relatieve kosten van arbeid en andere productiefactoren. Ook de relatieve onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties is een determinerende factor voor het loonaandeel op lange termijn in de mate dat lonen collectief onderhandeld worden en

de arbeidsmarkt geen perfect-competitieve structuur heeft. Arbeidslastenverlagingen, via werkgeversbijdrageverminderingen of loonsubsidies, daarentegen hebben door de band een onmiddellijke, tijdelijke, daling van het loonaandeel tot gevolg. Dat effect speelt in de periode dat de loonlastenverlagingen in het kader van de taxshift geleidelijk worden ingevoerd. Inderdaad, het loonaandeel daalde weliswaar in eerste instantie verder (58,6 % in 2016), maar zal stijgen naar 60,3 % in 2023, vergelijkbaar met het gemiddelde in het vorig decennium (60,6 %).

3.3. Werkgelegenheid

De groei in de marktakken was bijzonder arbeidsintensief tijdens de jongste twee jaar...

De groei van de toegevoegde waarde in de marktakken viel terug van 1,9 % in 2015 tot 0,9 % in 2016 (tabel 14). Twee opeenvolgende jaren van sterk afnemende reële arbeidskosten (zie afdeling 3.2) droegen er echter toe bij dat de productiviteit per uur in 2016 fors daalde (-0,7 %), zodat – ondanks de economische groeivertraging – de groei van het arbeidsvolume in de marktakken aanzienlijk versnelde (tot 1,6 %). De werkgelegenheids groei trok minder sterk aan (tot 1,5 %), aangezien de gemiddelde arbeidsduur opliep (met 0,15 %).

Vorig jaar hernam de productiviteitsgroei per uur (tot 0,1 %) onder impuls van de aantrekkende conjunctuur en van oplopende reële arbeidskosten. Ondanks de beduidend sterkere groei van de activiteit, versnelde de groei van het arbeidsvolume dan ook nauwelijks (tot 1,7 %), wat niet wegneemt dat in historisch opzicht de groei in de marktakken uiterst arbeidsintensief bleef. De marktwerkgelegenheid groeide met 1,6 %, bij een opnieuw toenemende gemiddelde arbeidsduur (met 0,12 %).

TABEL 14 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2008	2009- 2017	2018- 2023	2016	2017	2018	2019	2020- 2022	2023
Reële toegevoegde waarde	2,3	1,0	1,6	0,9	1,8	1,8	1,7	1,6	1,3
Arbeidsproductiviteit per uur	1,9	0,4	0,6	-0,7	0,1	0,3	0,5	0,7	0,7
Arbeidsvolume	0,4	0,5	1,0	1,6	1,7	1,5	1,2	0,8	0,6
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	-0,2	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,7	0,7	1,0	1,5	1,6	1,5	1,2	0,9	0,7
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,6	0,2	0,6	-0,5	0,2	0,3	0,5	0,7	0,6

...en ging gepaard met een aantrekkende arbeidsduur per hoofd,...

De gemiddelde arbeidsduur bij zelfstandigen vertoont al geruime tijd een dalende tendens. Die daling was bijzonder uitgesproken in 2015, maar zette zich in meer bescheiden mate ook verder tijdens de jongste twee jaar (-0,06 % per jaar). Dat de globale arbeidsduur opliep tijdens die periode, moet dan ook volledig op het conto van de loon- en weddetrekkenden geschreven worden. Hun gemiddelde arbeidsduur groeide zowel in 2016 als 2017 met 0,22 %.

Daarvoor zijn verscheidene redenen aan te halen. In de eerste plaats moet rekening gehouden worden met de veranderde regelgeving op het vlak van tijdskrediet. De afschaffing van het tijdskrediet zonder motief en de verdere verhoging van de instapleeftijd voor het eindeloopbaantijdskrediet zorgen sinds midden 2015 voor een aanhoudende afname van het aantal personen met een uitkering voor deeltijds tijdskrediet (-32 400 personen tussen juni 2015 en mei 2018, nagenoeg een kwart van het oorspronkelijke aantal begunstigden), wat slechts in beperkte mate gecompenseerd werd door een toename van het aantal personen in de privé-sector dat beroep doet op een deeltijds thematisch verlof (+5 900 begunstigden tijdens diezelfde periode). Per saldo volgt een duidelijke opwaartse invloed op de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur. In de tweede plaats heeft de verstrengde regelgeving op het vlak van tijdelijke werkloosheid geleid tot een forse vermindering van het beroep dat gedaan wordt op het stelsel sinds de tweede jaarhelft van 2016, wat eveneens arbeidsduur-verhogend werkt. In de derde plaats nam de gemiddelde arbeidsduur sterk toe in de horeca, onder andere door de toename van het aantal flexijobs. Het gaat bij die jobs per definitie om nevenactiviteiten, die geen directe impact hebben op de hoofdelijke werkgelegenheid, maar wel de gemiddelde arbeidsduur per hoofd doen stijgen.

...en een opvallende verbetering van de werkgelegenheidsevolutie in de industriële takken,...

Na de conjuncturele verzwakking in 2011-2012, werd de werkgelegenheidsgroei midden 2013 terug op gang getrokken door een gevoelige herneming van de interimarbeid, snel nadien gevolgd door een toename van het aantal jobs in de meer conjunctuurgevoelige segmenten binnen de marktdiensten (handel en horeca; opslag en vervoerondersteunende activiteiten; zakelijke dienstverlening). De groei van de interimarbeid zwakte de jongste twee jaar enigszins af, maar dat neemt niet weg dat einde vorig jaar 20 % méér interimarbeiders aan de slag waren dan tijdens de vorige historische piek in het tweede kwartaal van 2011. In de handel en – vooral – de horeca vertraagde de groei van de werkgelegenheid het voorbije jaar, terwijl in de zakelijke dienstverlening en – vooral – de opslag en vervoerondersteunende activiteiten de groei verder aantrok. In andere segmenten van de marktdiensten wordt de werkgelegenheidsevolutie slechts in beperkte mate bepaald door conjuncturele omstandigheden en gaan structureel banen verloren (- 2 700 banen in de tak 'krediet en verzekeringen' tijdens de jongste twee jaar) of komen er structureel arbeidsplaatsen bij (+ 26 500 banen tijdens die periode in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening in ruime zin').

Globaal lag de werkgelegenheidstoename in de marktdiensten daarmee in 2016 (+ 52 300 personen) en 2017 (+ 55 500 personen) nauwelijks hoger dan in 2015 (+ 49 400 personen). De kentering in de werkgelegenheidsevolutie tijdens de jongste twee jaar is veel groter geweest in de industriële takken (zie tabel 15). Daar bleef de werkgelegenheid ook in de periode 2014-2015 nog sterk afnemen: -24 700 arbeidsplaatsen in de verwerkende nijverheid en -5 500 arbeidsplaatsen in de bouwnijverheid. In de laatste tak stond de loontrekkende werkgelegenheid onder druk omdat steeds meer beroep werd gedaan op gedetacheerde arbeidskrachten (die in de nationale rekeningen niet beschouwd worden als werkgelegenheid, maar als invoer van intermediaire diensten). Het aantal loontrekkenden slonk in de bouwnijverheid in die periode zelfs met 8 800 personen, wat gedeeltelijk werd gecompenseerd door een toename van het aantal zelfstandigen. Tijdens de tweede helft van 2015 vertraagde echter de mate waarin jobs verloren gingen in beide takken, een evolutie die zich de voorbije twee jaar doorzette. In de bouwnijverheid nam de werkgelegenheid toe met 1 700 personen in 2016 en met 3 300 personen in 2017, waarbij vorig jaar voor het eerst sinds 2011 ook opnieuw een stijging van het aantal loontrekkenden opgetekend kon worden. In de verwerkende nijverheid steeg de werkgelegenheid tijdens de jongste twee jaar met respectievelijk 600 personen en 2 800 personen, eveneens ongezien sinds 2011.

...terwijl de groei van het aantal loontrekkenden gelijke tred hield met die van het aantal zelfstandigen.

In 2016 groeide in de markt takken het aantal zelfstandigen opnieuw sterker (1,6 %; zie tabel 15) dan het aantal loon- en weddetrekkenden (1,4 %), maar vorig jaar werden de rollen – voor het eerst sinds 2011 – omgedraaid (1,7 % groei voor loontrekkenden versus 1,4 % voor zelfstandigen). Het positieve groeidifferentieel voor loon- en weddetrekkenden is echter minder uitgesproken dan tijdens vorige periodes van hoogconjunctuur, wat de indruk bevestigt dat er een meer structurele verschuiving aan de gang is binnen de marktwerkgelegenheid ten gunste van het statuut van zelfstandige. Die evolutie lijkt vooral verband te houden met de sterke toename van het aantal zelfstandigen in de gezondheidszorg (paramedische beroepen) en van het aantal werkenden in de zakelijke en persoonlijke dienstverlening dat opteert voor het statuut van zelfstandige.

Daarnaast is de decennialang geobserveerde verschuiving binnen de zelfstandige werkgelegenheid naar personen met het statuut van 'beheerder van vennootschap' de jongste vier jaar stilgevallen, zodat hun aandeel in de totale zelfstandige werkgelegenheid stabiliseert op net geen 32 %. In de nationale rekeningen worden beheerders (net zoals interimwerkers bij loontrekkenden) niet gerekend tot de bedrijfstak waarin zij hun diensten aanbieden, maar wel tot een specifieke subtak van de zakelijke dienstverlening. De bedrijfstakevoluties voor zelfstandigen werden daardoor sterk vertekend in het verleden (ten nadele van de takken 'handel en horeca' en 'bouw' en ten voordele van de 'overige marktdiensten') maar weerspiegelen nu beter de onderliggende realiteit: structurele afname in de landbouw en handel, structurele toename in de bouwnijverheid, gezondheidszorg en – vooral – bij de 'overige marktdiensten'.

De werkgelegenheids groei in de markt takken blijft dit jaar nog op het peil van dat van de afgelopen twee jaar...

Dit jaar trekt de groei van de arbeidsproductiviteit per uur licht verder aan (tot 0,3 %). De arbeidsduur bij loon- en weddetrekkenden blijft toenemen, onder invloed van de verdere afname in het aantal personen die beroep doen op gesubsidieerde stelsels van arbeidsduurvermindering in de privésector (tijdskrediet plus thematische verloven: -6 400 personen in jaargemiddelden). De toename van de arbeidsduur bij loon- en weddetrekkenden wordt echter gecompenseerd door een verder afname van de arbeidsduur bij zelfstandigen. Bovendien zou de loontrekkende werkgelegenheid opnieuw sterker groeien dan de zelfstandige werkgelegenheid (1,5 % versus 1,3 %), zodat het aandeel van de zelfstandige werkgelegenheid in de totale marktwerkgelegenheid licht afneemt. Aangezien zelfstandigen gemiddeld een hoger aantal uren werken, zorgt dat voor een negatief compositie-effect op de gemiddelde arbeidsduur, die uiteindelijk dit jaar vrijwel zou stabiliseren. Bij een gelijkblijvende groei van de toegevoegde waarde (1,8 %), zwakken de groei van zowel arbeidsvolume als hoofdelijke werkgelegenheid in de markt takken dan af tot 1,5 %.

...maar verliest daarna aan kracht, eerst naarmate de reële loonkosten- en productiviteitsgroei oplopen en vervolgens naarmate ook de groei van de activiteit terugvalt.

De groei van de activiteit in de marktsector valt stelselmatig terug gedurende het gehele verdere verloop van de projectieperiode, eerst nog bescheiden, tot 1,7 % tijdens de jaren 2019-2020, vervolgens sneller, tot 1,3 % op het einde van de periode (zie tabel 14). Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde in de marktsector op middellange termijn met 1,6 % per jaar, gevoelig meer dan sinds het uitbreken van de financiële crisis (slechts 1,0 % per jaar tijdens de periode 2009-2017) maar minder sterk dan tijdens de drie decennia die daaraan voorafgingen (gemiddelde groei van 2,3 % per jaar).

De strengere toegang tot het tijdskrediet – vooral het optrekken van de instapleeftijd voor de landingsbanen – blijft zorgen voor een daling van het aantal personen in de gesubsidieerde stelsels van arbeidsduurvermindering in de privésector: nog eens -18 900 personen tijdens de jaren 2019-2023, hoewel de effecten van de hervorming wel naar kruissnelheid neigen naar het einde van de periode. De ontwikkeling van deeltijdarbeid in de marktsector wordt daardoor afgeremd, wat resulteert in opwaartse druk op de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur bij loon- en weddetrekkenden. Daar staat tegenover dat de groei in de dienstenchequewerkgelegenheid ook op middellange termijn nog steeds hoger zou liggen dan die van de marktwerkgelegenheid, wat de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur drukt. Wat betreft de maatregel i.v.m. de annualisering van de arbeidsduur uit de wet Werkbaar Wendbaar Werk blijven we vooralsnog uitgaan van de hypothese dat de impact op de gemiddelde arbeidsduur neutraal zou zijn.

Verder blijft de arbeidsduur bij zelfstandigen tendentieel dalen en zijn compositie-effecten neutraal tijdens de jaren 2019-2020, wanneer zelfstandige en loontrekkende werkgelegenheid even sterk groeien, maar licht arbeidsduurverhogend nadien, omdat de terugval in de activiteitsgroei relatief grotere gevolgen heeft voor de groei van de loontrekkende werkgelegenheid. Per saldo uit al het voorgaande resulteert een licht negatieve evolutie voor de gemiddelde arbeidsduur in de marktsector vanaf 2019, iets sterker naarmate de periode vordert, maar gemiddeld over de jaren 2019-2023 beperkt tot -0,03 % per jaar, terwijl sinds de financiële crisis nog een groei van gemiddeld -0,18 % per jaar werd opgetekend.

De productiviteitsgroei per uur versnelt verder in de periode 2019-2021 (en komt uit op 0,8 % in 2021) naarmate ook de reële arbeidskosten per uur aantrekken (zie afdeling 3.2), zodat de werkgelegenheids groei tijdens die periode vrijwel halveert (van 1,5 % dit jaar tot 0,8 % in 2021). De sterke daling van de werkloosheidsgraad (zie afdeling 3.4) blijft ook na 2021 opwaartse druk uitoefenen op de evolutie van de brutolonen, maar de reële arbeidskosten per uur trekken niet verder aan tijdens die periode, zodat ook de productiviteitsgroei per uur niet verder oploopt tijdens de laatste twee projectiejaren. De verzwakking in de groei van de activiteit leidt

echter ook dan tot een verdere afkalving van de werkgelegenheidsgroei, die op het einde van de periode terugvalt tot 0,7 %, wat toch nog altijd even hoog blijft als het langjarig gemiddelde (zie tabel 14).

Tijdens de projectieperiode blijft de gemiddelde groei van de productiviteit in historisch opzicht dus eerder laag (0,6 % per jaar), maar versnelt hij wel in vergelijking met de gemiddelde groei die opgetekend werd sinds het uitbreken van de financiële crisis (0,2 % per jaar in de periode 2009-2017), zowel omdat de productiviteitsgroei per uur aantrekt als omdat de gemiddelde arbeidsduur minder sterk daalt. De sterkere groei van de activiteit in de marktsector komt dus slechts deels ten goede aan de groei van de werkgelegenheid (gemiddeld 1,0 % groei per jaar tegen 0,7 % groei per jaar sinds 2008), die bovendien een sterk aflopend profiel kent.

De marktdiensten blijven de motor achter de toename van de werkgelegenheid, maar de groei in het aantal arbeidsplaatsen halveert er naarmate de periode vordert,...

Tijdens de periode 2018-2023 neemt de werkgelegenheid in de markt takken toe met 234 200 personen (tabel 15); het aantal zelfstandigen stijgt met 52 000 personen en ziet daardoor zijn aandeel in de marktwerkgelegenheid (licht) verder toenemen. Het gros van de nettojobcreatie gebeurt opnieuw in de marktdiensten (+224 800 personen), hoewel de werkgelegenheidsgroei er halveert naarmate de periode vordert (nog 0,9 % groei in 2023 tegen 1,9 % in 2017).

Zoals gebruikelijk wordt de toename van de werkgelegenheid bij de marktdiensten gevoed door sterke toenames in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (+190 500 personen voor beide takken samen). Die takken zien hun aandeel in de binnenlandse werkgelegenheid stijgen van respectievelijk 12,6 % en 23,6 % in 2017 tot 13,7 % en 24,5 % in 2023. Nochtans versnelt de groei van de werkgelegenheid in de gezondheidszorg, terwijl hij vertraagt bij de overige marktdiensten in vergelijking met het recente verleden (tabel 15). In de eerste tak ligt de verklaring in de forsere gemiddelde groei van de toegevoegde waarde (zelf het gevolg van de sterke groei in de uitgaven voor gezondheidszorg), terwijl in de tweede tak de werkgelegenheidsgroei de jongste jaren uitzonderlijk sterk was omdat interimarbeid (die bij conventie volledig tot die tak gerekend wordt) traditiegetrouw vooroploopt op overige vormen van werkgelegenheid bij een conjuncturele herneming. De groei van de werkgelegenheid in de 'overige marktdiensten' kent bovendien een vrij uitgesproken aflopend profiel op middellange termijn omdat de groei van de toegevoegde waarde er afneemt naarmate de periode vordert, terwijl – vooral – die van de productiviteit aantrekt.

De dienstenchequewerkgelegenheid komt stilaan op kruissnelheid, zodat in vergelijking met de afgelopen zes jaar de toename in het stelsel meer dan halveert. Dat belet niet dat toch nog eens ruim 12 000 personen extra aan de slag zouden kunnen binnen het programma. Die groei zou bovendien niet langer ten koste gaan van het aantal personen dat door de gezinnen voor eigen rekening wordt ingezet voor huishoudelijk werk, dat eveneens toeneemt op middellange termijn (met 3 900 personen).

In de tak 'krediet en verzekeringen' blijven arbeidsplaatsen verloren gaan (-3 600 personen), minder dan in het recente verleden weliswaar, terwijl in de takken 'vervoer en communicatie' en 'handel en horeca' de kentering ten gunste uit de afgelopen drie jaar, zich verder doorzet tijdens de eerste jaren van de projectieperiode. De groeivertraging van de marktactiviteit in de tweede helft van de projectieperiode laat zich echter sterk voelen in die twee takken, zodat de werkgelegenheidstoename dan respectievelijk stilvalt (vervoer en communicatie) of sterk afzwakt (handel en horeca). Op middellange termijn stijgt het aantal arbeidsplaatsen in die twee takken met respectievelijk 6 300 en 19 600 eenheden.

TABEL 15 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2012-2017	2016	2017	2018	2018-2023	17-11	23-17	1980	2023
Landbouw	-0,8	-0,6	-1,6	0,1	0,2	-3	1	113	59
Industrie	-0,9	0,3	0,8	0,9	0,2	-44	9	1279	836
- Energie	0,0	0,5	0,7	0,7	0,2	0	1	79	56
- Verwerkende nijverheid	-1,3	0,1	0,6	0,1	-0,6	-41	-17	908	483
- Bouw	-0,2	0,6	1,2	2,5	1,4	-3	24	292	296
Verhandelbare diensten	1,3	1,8	1,9	1,7	1,2	215	225	1636	3202
- Vervoer en communicatie	-0,7	0,2	1,0	1,4	0,4	-12	6	295	281
- Handel en horeca	0,1	0,4	0,8	1,0	0,4	4	20	670	760
- Krediet en verzekeringen	-1,0	-1,3	-0,9	-0,9	-0,5	-8	-4	130	118
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening ^a	1,9	2,3	2,3	2,5	2,3	63	87	209	681
- Overige marktdiensten ^b	2,3	3,2	3,0	2,2	1,5	142	103	332	1220
- Dienstencheques en PWA-jobs	3,8	2,4	1,5	1,1	1,5	26	12	0	143
Niet-verhandelbare diensten	0,4	0,4	0,5	0,2	0,3	20	15	744	874
- Overheidsadm. en onderwijs	0,5	0,4	0,5	0,1	0,2	24	11	676	834
- Huishoudelijke diensten ^c	-1,9	-0,2	0,0	2,4	1,7	-5	4	68	40
Binnenlandse werkgelegenheid	0,7	1,3	1,4	1,3	0,9	188	249	3772	4972
Marktbedrijfstakken ^d , waarvan:	0,7	1,5	1,6	1,5	1,0	168	234	3028	4097
- Loontrekkenden	0,6	1,4	1,7	1,5	1,0	117	182	2424	3264
- Zelfstandigen	1,1	1,6	1,4	1,3	1,1	51	52	604	834
Werkende bevolking	0,7	1,2	1,4	1,2	0,8	186	249	3832	5049
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	0,5	1,0	1,2	1,1	0,8	1,8	3,1	59,4	68,8

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

c. Voor eigen rekening bij gezinnen.

d. Ruime definitie: alle takken, behoudens de niet-verhandelbare diensten in strikte zin.

...terwijl het - eerder beperkte - verlies van arbeidsplaatsen in de verwerkende nijverheid meer dan gecompenseerd wordt door een sterke toename van de werkgelegenheid in de bouwnijverheid.

Geholpen door de bijzonder matige evolutie van de reële loonkosten, nam in de verwerkende nijverheid de werkgelegenheid licht toe tijdens de jongste twee jaar, terwijl zij dit jaar zou stabiliseren. Nadien komt de productiviteitsgroei er op een hoger peil te liggen, zodat toch opnieuw arbeidsplaatsen verloren gaan op middellange termijn (-16 600 eenheden), iets sterker tijdens de tweede helft van de projectieperiode, wanneer ook de groei van de toegevoegde waarde licht inboet. Het verlies van arbeidsplaatsen blijft wel beperkt in vergelijking met de jaren sinds 2008, periode waarin de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zwaar getroffen werd door de dubbele recessie. Desondanks blijft het gewicht van de verwerkende nijverheid in de binnenlandse werkgelegenheid krimpen: van 10,6 % in 2017 tot 9,7 % in 2023 (komend van 30,9 % in 1970).

In de bouwnijverheid versterkt de werkgelegenheids groei aanzienlijk tijdens de eerste helft van de projectieperiode, naarmate de groei van de activiteit er aantrekt (tot 2 % per jaar gemiddeld) en bovendien arbeidsintensiever wordt dankzij de bijkomende kortingen op de bedrijfsvoorheffing ten gunste van ploegenarbeid (zie afdeling 3.2). Tijdens de periode 2018-2020 zou de werkgelegenheid daardoor toenemen met 19 200 personen. Na 2020 vertraagt de groei van de activiteit in de bouwnijverheid enigszins, en zijn – vooral – de arbeidskostenverlagende maatregelen op kruissnelheid, zodat de toename van de werkgelegenheid fors afzwakt (+5 300 personen tijdens de periode 2021-2023).

De werkgelegenheid bij de overheid blijft toenemen, maar het aandeel ervan in de binnenlandse werkgelegenheid brokkelt verder af.

In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' steeg de werkgelegenheid tussen 2009 en 2016 met 33 400 personen. Die stijging doet zich voor bij de gemeenschappen en de gewesten en de lagere overheid: vooral in het onderwijs (+35 200 personen) en in mindere mate in de administratie. Bij de federale overheid daalde de werkgelegenheid in de administratie en bij Defensie. In 2017 is de werkgelegenheid gestegen met 4 200 personen, vooral door de bijzonder hoge toename van het aantal arbeidsplaatsen in het onderwijs. De werkgelegenheid is ook licht gestegen in de administratie van de lagere overheid en relatief stabiel gebleven in de administraties van de gemeenschappen en gewesten. De werkgelegenheid bleef dalen in de federale administratie (-1 500) en bij Defensie (-1 000) ten gevolge van de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen¹.

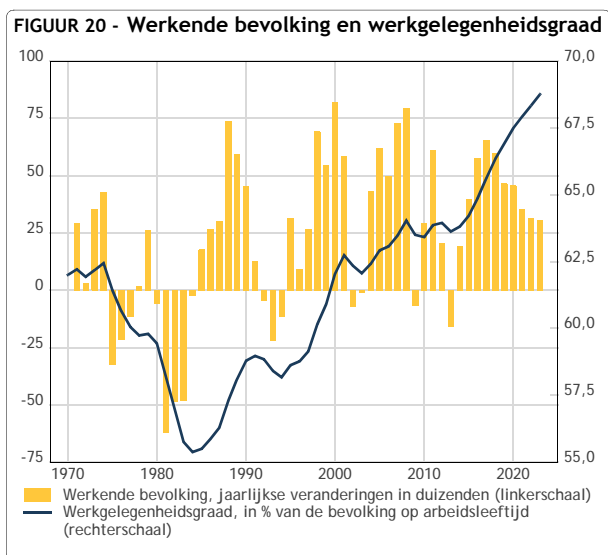
In 2018 zou de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' toenemen met 1 100 personen, ondanks de verdere daling bij de federale overheid en de maatregelen voor personeelsinkrimping in de administraties van de gemeenschappen en de gewesten². In het onderwijs zou de werkgelegenheid immers blijven toenemen, rekening houdend met de evolutie van de schoolbevolking en met het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' in de Franse Gemeenschap³ (maar minder sterk dan in 2017). In 2019 zou de werkgelegenheid in de tak licht krimpen door een meer gematigde toename in het onderwijs (rekening houdend met een minder sterke groei van de schoolbevolking)⁴. Tussen 2020 en 2023 zou het aantal arbeidsplaatsen in de tak echter met gemiddeld 2500 personen per jaar stijgen, bij afwezigheid van verdere maatregelen in de overheidsadministratie in strikte zin.

Over de gehele projectieperiode zou de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' stijgen met 10 600 personen (+17 900 in het onderwijs, -3 100 in de overheidsadministratie in strikte zin, -4 200 bij Defensie). Net zoals de voorbije negen jaar zou het aandeel van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de totale binnenlandse werkgelegenheid dalen op middellange termijn (van 17,7 % in 2009 tot 17,4 % in 2017 en tot 16,8 % in 2023).

De groei van de werkzame bevolking vertraagt; de werkgelegenheidsgraad blijft fors kinken, maar blijft verwijderd van het Europees afgesproken streefcijfer.

Ondanks de dubbele recessie van 2009 en 2010-2011, waren er in 2014 107 400 personen méér aan de slag dan in 2008. Aangezien terzelfdertijd de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toenam, lag de macro-economische werkgelegenheidsgraad⁵ toen weliswaar lager dan in 2008 (63,8 % tegen 64 %; figuur 20). Tijdens de voorbije drie jaar versnelde de toename van de werkzame bevolking echter aanzienlijk (respectievelijk +39 800, +57 700 en +65 300 personen), zodat de werkgelegenheidsgraad bijna twee procentpunt won en klom tot 65,6 %. De toename van de werkzame bevolking werd in die periode voornamelijk getrokken door de markt-takken, maar ook de overheidswerkgelegenheid bleef verder stijgen (met 10 400 personen op drie jaar tijd).

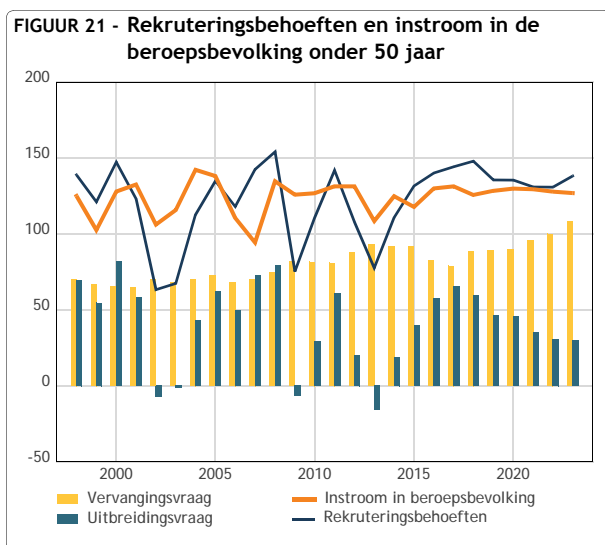
-
1. Die besparingsmaatregelen hebben geen betrekking op de politie (die deel uitmaakt van de administratie) die een stijging van de werkgelegenheid liet optekenen in 2017.
 2. Merk op dat in het kader van de provinciehervorming in Vlaanderen, enkele honderden personen overgeheveld zijn van de lagere overheid naar het Vlaams Gewest.
 3. De maatregelen verbonden aan het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' in de Franse Gemeenschap voorzien met name in een uitbreiding van het personeelskader in het kleuteronderwijs, bijkomende administratieve ondersteuning voor schooldirecties, evenals in een versterking van de pedagogische begeleiding. Die maatregelen zouden goed zijn voor een extra toename van de werkgelegenheid met 3 200 personen over de periode 2017-2023.
 4. Merk ook op dat het FAMIFED-personeel en dat van de overige primaire kinderbijslagkassen wordt overgeheveld van de deelsector van de sociale zekerheid naar de Vlaamse Gemeenschap, het Waals Gewest en de Duitstalige Gemeenschap in 2019 en naar de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie in 2020.
 5. Verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers.

De werkzame bevolking blijft dit jaar bijzonder sterk toenemen (+59 800 personen), maar zou nu nog nauwelijks ondersteund worden door een verdere stijging van de overheidswerkgelegenheid. De volgende twee jaar zwakt de groei van de marktwerkgelegenheid af, fors in 2019, bescheiden in 2020. Omdat de overheidswerkgelegenheid het omgekeerde profiel volgt (lichte krimp van de werkgelegenheid in 2019, voorzichtige toename in 2020), neemt de werkzame bevolking vrijwel even sterk toe in 2020 als in 2019 (met ruim 46 000 personen per jaar). Tijdens de tweede helft van de projectieperiode blijft de overheidswerkgelegenheid licht toenemen, maar zorgt de terugvallende groei van de activiteit in de marktsector voor een nieuwe vertraging van de toename in de marktwerkgelegenheid. De stijging van de werkzame bevolking zwakt dan verder af, tot 35 100 personen in 2021 en tot gemiddeld 30 800 personen per jaar tijdens de periode 2022-2023. Op middellange termijn zou de werkzame bevolking stijgen met 248 700 personen of gemiddeld met 41 500 personen per jaar, wat, ondanks het sterk aflopend profiel, fors meer is dan tijdens de afgelopen zes jaar (+186 400 personen).

Aangezien de bevolking op arbeidsleeftijd nog nauwelijks groeit, gaat die werkgelegenheidstoename gepaard met een sterke stijging van de macro-economische werkgelegenheidsgraad, die tijdens de eerste helft van de projectieperiode klimt à ratio van 0,6 procentpunt per jaar en daarna à ratio van 0,4 procentpunt per jaar, en uitkomt op 68,8 % in 2023. Ook de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie¹ zou op middellange termijn gevoelig toenemen: van 68,5 % in 2017 tot 71,9 % in 2023. Ondanks de sterke toename van de werkgelegenheidsgraad aan het begin van de periode, blijft het niveau dat bereikt zou worden in 2020 (70,4 %) ver verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België voor dat jaar vooropstelde. Om dat doel te bereiken, zou de werkgelegenheid tijdens de jaren 2018-2020 meer dan dubbel zo sterk moeten groeien als in deze vooruitzichten.

In de jongere leeftijdsklassen liggen de rekruteringsbehoeften aanhoudend hoger dan de netto-instroom in de beroepsbevolking.

De toekomstige rekruteringsbehoeften (RB) gericht naar netto-instromers (en werklozen) onder 50 jaar worden niet alleen bepaald door de toename van de werkgelegenheid (de 'uitbreidingsvraag' of UV), maar ook door de vervangingsnoden die ontstaan door de netto-uitstroom van werkenden in de oudere leeftijdsklassen (de 'vervangingsvraag' of VV).² In de praktijk zijn die RB trouwens voornamelijk gericht naar jongeren onder 30 jaar, gegeven de traditioneel beperkte netto-instroom in de werkende bevolking in de leeftijdsklasse 30-49 jaar.

In figuur 21 worden voor de klasse 15-49 jaar de RB opgesplitst naar determinanten (UV en VV) en ver-

1. Enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK, de 'enquête naar de arbeidskrachten'.

2. Voor een meer gedetailleerde definitie van die begrippen verwijzen we naar de Economische vooruitzichten 2012-2017 van mei 2012 (hoofdstuk 4, afdeling 4.5).

geleken met de jaarlijkse netto-instroom op die leeftijden in de beroepsbevolking. Daaruit blijkt dat de VV toenamen van 68 300 personen in 2006 tot 93 400 personen in 2013, omdat steeds sterker bevolkte cohorten de uitstapleeftijden bereikten. De vervangingsnoden zakten de voorbije vier jaar echter, bescheiden in de periode 2014-2015, maar sterker in de periode 2016-2017 (tot gemiddeld 80 800 personen per jaar). De sterke daling in de werkloosheidsgraden in de oudere leeftijdsklassen speelde daarin een rol (zie afdeling 3.4), maar daarnaast zorgden de eindeloopbaanmaatregelen voor minder vervangingsnoden in vergelijking met een situatie zonder maatregelen. Ex ante worden daardoor ook de RB gedrukt. Maatregelen die het arbeidsaanbod verruimen geven echter – met een zekere vertraging – ook een stimulans aan de globale werkgelegenheidsgroei, zodat de UV sterker toeneemt dan bij een situatie zonder maatregelen en zodat het effect op de RB ex post gemilderd wordt.

Tijdens de afgelopen vier jaren nam – in het zog van de aantrekkende conjunctuur en ondersteund door loonkostenverlagende maatregelen – de UV fors toe, wat de RB deed klimmen van 77 700 personen in 2013 tot 144 300 personen in 2017. Dit jaar zwakt de UV licht af, maar loopt de VV onder demografische druk – en ondanks de matigende invloed van de eindeloopbaanmaatregelen – terug op tot 88 300 personen, zodat de RB naar recordhoogte groeien (148 000 personen). De volgende twee jaar blijft de VV rond datzelfde niveau hangen, maar doet de verdere afname van de UV de RB enigszins terugvallen (tot gemiddeld 135 700 personen per jaar). Daarna neigen de eindeloopbaanmaatregelen naar kruissnelheid en neemt de VV nog sterker toe. Het effect daarvan op de RB wordt in eerst instantie nog gecompenseerd door een verdere terugval in de UV, maar wanneer deze laatste stabiliseert op het einde van de periode, lopen de RB terug op tot 138 400 personen.

De RB lagen in de klasse 15-49 jaar sinds 2014 hoger dan de netto-instroom in de beroepsbevolking. Dat betekent dat tijdens die jaren in die leeftijdsklasse een netto-uitstroom uit de werkloosheid plaatsvond, wat zich normalerwijze enkel voordoet in periodes van hoogconjunctuur en gepaard ging met een gevoelige afname van de werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse 15-49 jaar. Ook tijdens de projectieperiode blijven de RB (die gemiddeld 136 600 personen per jaar bedragen) voortdurend hoger liggen dan de netto-instroom van jongeren in de beroepsbevolking (gemiddeld 128 200 personen per jaar), die zelf een relatief vlak verloop kent. De werkloosheidsgraad beneden 50 jaar blijft dus beduidend afnemen (zie afdeling 3.4).

3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

Zowel de hervormingen in het werkloosheidsstelsel als de arbeidsintensieve groei deden de werkloosheid uitzonderlijk sterk dalen tijdens de jongste drie jaar,...

De daling van de werkloosheid, die inzette in het tweede kwartaal van 2014, versnelde opmerkelijk in de loop van 2015. In jaargemiddelden nam de werkloosheid volgens de definitie van het FPB¹ af met 28 200 personen in 2015. Die daling kon toen nog deels toegeschreven worden aan de hervormingen in het stelsel van inschakelingsuitkeringen, die het aantal uitkeringsgerechtigden deden dalen en gepaard gingen met een sterk negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen (zie afdeling 3.1). De jongste twee jaar (jaargemiddelde dalingen van 31 500 personen in 2016 en 38 900 personen in 2017; tabel 16) is zij echter vooral het gevolg van het arbeidsintensief karakter van de groei in de marktsector, dat in de hand werd gewerkt door de arbeidskostenverlagende maatregelen (zie afdelingen 3.2 en 3.3). Terwijl de werkloosheid dus op drie jaar tijd met 98 600 personen zakte, zakte de werkloosheidsgraad van 12,4 % in 2014 tot 10,4 % in 2017 (figuur 22).

TABEL 16 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	17-11	17-16	18-17	19-18	23-19	23-17	2017	2023
Potentieel arbeidsaanbod (1)	73	15	2	8	16	26	5455	5481
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-5	-1	-1	0	1	1	20	20
- SWT - niet werkzoekend (3)	-38	-11	-11	-13	-31	-55	77	22
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	116	26	14	21	45	80	5358	5438
- Werkende bevolking	186	65	60	47	142	249	4801	5049
- Administratieve werkzoekenden (5)	-18	-27	-35	-16	-89	-139	526	387
* waarvan: 15 tot 49 jaar	-32	-23	-32	-16	-53	-101	386	285
* waarvan: 50 jaar en meer	13	-5	-3	0	-35	-38	141	102
** waarvan: SWT (5bis)	3	1	2	2	1	5	7	13
- 'Oudere werklozen' (6)	-52	-12	-11	-10	-8	-30	31	2
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	-70	-39	-46	-25	-97	-169	557	389
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-123	-32	-34	-22	-74	-130	385	254
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	52	-7	-12	-3	-23	-38	173	134
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	-113	-51	-58	-38	-126	-223	654	431
p.m. SWT - totaal (3)+(5bis)	-35	-10	-9	-11	-30	-49	84	35
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	-2,3	-1,0	-1,1	-0,7	-2,3	-4,1	12,0	7,9
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	-1,6	-0,8	-0,9	-0,5	-1,9	-3,3	10,4	7,2

1. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

...terwijl de proportie RVA-uitkeringsgerechtigden in de arbeidsreserve verder afnam en de proportie werkzoekenden verder steeg.

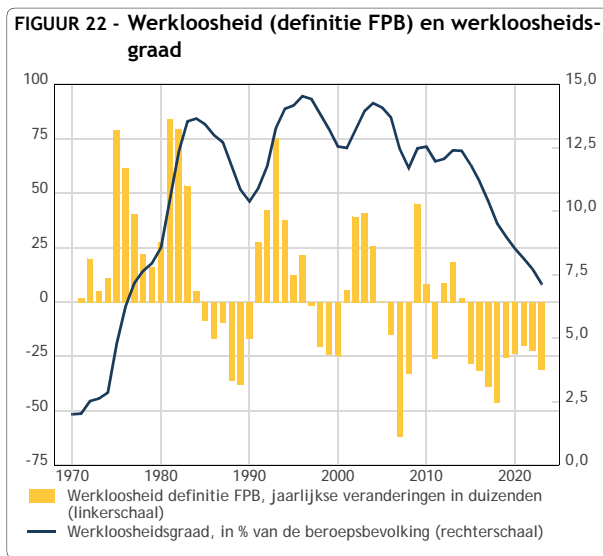
Bovendien slonk ook het aantal SWT'ers nog eens aanzienlijk tijdens de jongste drie jaar (met 23 100 personen). Dat komt in de eerste plaats omdat de instroom in het stelsel meer dan halveerde in die periode, het gevolg van de verstrengingen in de toegangsvoorwaarden (op het vlak van minimale instapleeftijd en minimale loopbaanduurvereiste). In de tweede plaats is ook de uitstroom uit het stelsel sinds de jaren 2011-2012 op een hoger peil komen te liggen, naarmate sterker bevolkte cohorten SWT'ers de officiële pensioenleeftijd bereikten. Aan nieuw instromende SWT'ers zouden bovendien ook strengere eisen worden gesteld op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt, maar daar is tot dusver – gezien de ruime overgangsbepalingen – nog slechts in beperkte mate gevolg aan gegeven. Het aantal SWT'ers dat 'aangepast beschikbaar' blijft voor de arbeidsmarkt nam slechts toe met 2 300 personen tijdens de afgelopen drie jaar, hoewel in de loop van vorig

1. Werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen'.

jaar wel sprake was van een zekere versnelling. De afbouw van het statuut van 'oudere werkloze' (UVW's die vrijgesteld worden van zoekplicht via de zogenaamde 'maxi-vrijstelling') ging daarentegen onverminderd verder (-27 300 personen op drie jaar). Beide maatregelen zorgen ex ante voor een verschuiving van niet-werkzoekende naar werkzoekende RVA-uitkeringsgerechtigden.

Met de afbouw van het aantal SWT'ers zakte de administratieve arbeidsreserve¹ (-127 000 personen) tijdens de afgelopen drie jaar nog sterker dan de werkloosheid. De graad van arbeidsreserve² daalde van 14,4 % tot 12,0 % in die periode. De samenstelling van de arbeidsreserve veranderde verder ten nadele van RVA-uitkeringsgerechtigden (het gevolg van de steeds stringere voorwaarden die opgelegd worden voor het verkrijgen of behouden van werkloosheidsgebonden uitkeringen) en ten voordele van werkzoekenden (het gevolg van de strengere eisen op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt). Daardoor was de afname in het aantal RVA-uitkeringsgerechtigden (-138 700 personen) veel sterker dan de afname in het aantal administratief werkzoekenden (-71 300 personen).

De afname van de werkloosheid versnelt dit jaar nog, halveert daarna, maar blijft dus substantieel...

Dit jaar zou de afname van de werkloosheid volgens FPB-definitie nog versnellen (-46 100 personen), bij een vrijwel even sterke groei van de werkende bevolking en een zwakkere toename van de beroepsbevolking; de werkloosheidsgraad zakt tot 9,5 %. Tijdens de periode 2019-2020 halveert de afname van de werkloosheid (-24 700 personen per jaar), zowel omdat de groei van de werkende bevolking op een lager peil komt te liggen als omdat de groei van de beroepsbevolking enigszins aantrekt. De werkloosheidsgraad valt terug tot 8,5 % tegen 2020. Tijdens de tweede helft van de projectieperiode verliest de werkgelegenheidsgroei verder aan kracht, maar valt ook de groei van de beroepsbevolking terug, zodat de afname van de werkloosheid vrijwel even sterk blijft (gemiddeld

-24 400 personen per jaar) en de werkloosheidsgraad zakt tot 7,2 % in 2023. Dat is ongezien sinds het einde van de jaren zeventig, maar er moet ook rekening mee worden gehouden dat het begrip 'administratieve werkloosheid' sindsdien een striktere invulling heeft gekregen, omdat nu veel strenger wordt toegezien op effectieve beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt.

...terwijl de stelsels van vergoede uittreding verder aan belang inboeten.

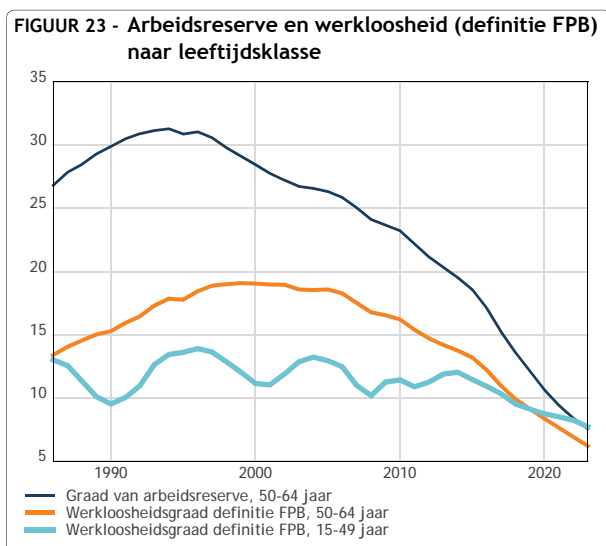
Op zes jaar tijd daalt de werkloosheid in de FPB-definitie met 168 600 personen, maar de afname in de administratieve arbeidsreserve is opnieuw fors (tabel 16: -222 700 personen). De afbouw van het aantal personen in de statuten van vergoede uittreding wordt in die periode verder uitgediept. De beleidsmaatregelen houden gedurende de gehele periode de jaarlijkse instroom in het SWT-stelsel op hetzelfde lage peil als dat van vorig jaar. Bij vrijwel onverminderde uitstroom uit het stelsel, zorgt dat voor een sterke verdere afname van het aantal SWT'ers tijdens de eerste helft van de projectieperiode (-31 000 personen). Daarna bereiken minder sterk bevolkte cohorten SWT'ers de pensioenleeftijd, zodat de uitstroom uit het stelsel terugvalt en de afname van het aantal personen in het stelsel steeds minder sterk wordt (-18 500 personen tijdens de periode 2021-2023).

1. Arbeidsreserve: werkloosheid definitie FPB plus niet-werkzoekende SWT'ers en voltijdse loopbaanonderbrekers.
2. Verhouding tussen arbeidsreserve en potentieel arbeidsaanbod (arbeidsreserve plus werkende bevolking).

Op middellange termijn zou het aantal personen in het stelsel meer dan halveren (van 84 100 personen in 2017 tot 34 600 personen in 2023). Bovendien zou van de nieuw instromende SWT'ers nu een grotere proportie 'aangepast beschikbaar' blijven voor de arbeidsmarkt. Hun aantal zou stijgen van 7 100 personen in 2017 tot 12 500 personen in 2023, waardoor zij op het einde van de projectieperiode ongeveer een derde zouden uitmaken van het – inmiddels fel geslonken – totale aantal SWT'ers.

Ook het aantal oudere UVW's die beroep kunnen doen op de maxi-vrijstelling neemt verder af, omdat de verstrenging in de regelgeving nu ook voelbaar wordt op leeftijden van 62 tot 64 jaar. Het stelsel van 'oudere werklozen' dooft daardoor vrijwel volledig uit tijdens de eerste helft van de projectieperiode (-29 500 personen). Nadien blijven nog slechts een beperkt aantal uitzonderingen op de aangepaste beschikbaarheid mogelijk voor personen met lange loopbanen. Het aandeel van de stelsels van vervroegde uittreding met RVA-uitkering in de administratieve arbeidsreserve bedroeg net geen 35 % rond de eeuwwisseling, was vorig jaar gezakt tot 17,6 % en zou verder slinken tot 8,4 % in 2023.

Zowel graad van arbeidsreserve als werkloosheidsgraad nemen nagenoeg onverminderd af in de klasse 50-64 jaar,...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar nam tijdens de jongste decennia het aandeel van de bevolking dat minstens potentieel (dus inclusief vergoede uittreding) beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt, structureel toe. Dat proces werd op gang getrokken door cohorde-effecten bij vrouwen, werd tijdelijk versterkt door de geleidelijke optrekking van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen tot 65 jaar en wordt meer recent ondersteund door de maatregelen die de toegangsvoorwaarden tot vervroegd pensioen verstrengden. De graad van potentieel arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse nam toe van 55,7 % in 1997 tot 72,2 % in 2017.

Bovendien halveerde in die periode ook nog eens het aandeel van de arbeidsreserve binnen het potentieel arbeidsaanbod (van 30,6 % in 1997 tot 15,2 % in 2017; figuur 23). De afbouw van de stelsels van vergoede uittreding is immers niet gepaard gegaan met een evenredige toename van het aantal werkzoekenden. Terwijl het aandeel in het potentieel arbeidsaanbod van niet-werkzoekende SWT'ers en niet-werkzoekende UVW's fors afnam tijdens die periode (van respectievelijk 14,1 % tot 4,7 % en van 12,5 % tot 1,9 %), nam het aandeel van administratief werkzoekenden slechts toe van 3,6 % in 1997 tot 9,3 % in 2015, en zakte het zelfs tijdens de jongste twee jaar (tot 8,5 % in 2017). Dat wijst erop dat de eindeloopbaanmaatregelen meer mensen langer aan de slag hebben gehouden en een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de sterke toename van de werkgelegenheidsgraad (die klom van 38,6 % in 1997 tot 61,2 % in 2017) in de klasse 50-64 jaar.

Op middellange termijn blijven die trends aanhouden. Cohorte-effecten bij vrouwen gekoppeld aan de hervormingen op het vlak van vervroegd pensioen zorgen voor een stijging van het aantal personen in de klasse 50-64 jaar dat potentieel beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt, van 72,2 % in 2017 tot 73,7 % in 2022. Binnen het potentieel arbeidsaanbod verliezen de eindeloopbaanstatuten met RVA-uitkering verder aan belang: het aandeel van oudere werklozen daalt van 1,9 % in 2017 tot 0,1 % in 2023, dat van niet-werkzoekende SWT'ers van 4,7 % tot 1,3 %. Dat laatste is het gevolg van de striktere toegangsvoorwaarden, maar ook van het toenemend belang van de 'aangepaste beschikbaarheid' voor een gedeelte van de nieuwe instromers. Die zou voor een bijkomend ontradend effect op de instroom maar ook voor hertewerkstelling van SWT'ers moeten zorgen. Ondanks het feit dat de eindeloopbaanstatuten met RVA-uitkering stelselmatig afgebouwd worden, zou

op middellange termijn ook het aandeel van administratief werkzoekenden in het potentieel arbeidsaanbod blijven afnemen (van 8,5 % tot 6,0 %), sterker tijdens de tweede helft van de projectieperiode, omdat dan de maatregelen inzake inperking van vervroegde uittreding op kruissnelheid komen. De graad van arbeidsreserve blijft in die leeftijdsklasse m.a.w. sterk dalen (figuur 23: van 15,2 % tot 7,6 %), terwijl de afname van de werkloosheidsgraad in de FPB-definitie (van 11,0 % tot 6,2 %) enigszins geremd wordt door de geleidelijke opname van SWT'ers bij de werkzoekenden, maar vanaf 2020 onder de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar zakt. De werkgelegenheidsgraad in de oudere leeftijdsklassen blijft ook op middellange termijn sterker stijgen dan de graad van potentieel arbeidsaanbod. Hij klimt in de klasse 50-64 jaar van 61,2 % in 2017 tot 68,1 % in 2023, in de klasse 55-64 jaar (waarop de eindeloopbaanmaatregelen gericht zijn) zelfs van 51,6 % tot 61,9 % (komend van nauwelijks 25,7 % in 1997).

...terwijl de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar sterk onder zijn bodemniveau van de jongste decennia zakt.

Ex ante zet de toename van de werkgelegenheid in de oudere leeftijdsklassen opwaartse druk op de werkloosheidsgraad in de overige leeftijdsklassen. Ex post hebben arbeidsaanbodverruimende maatregelen – via de neerwaartse druk op de evolutie van de loonkosten die zij genereren – echter ook een positieve invloed op de globale werkgelegenheid en wordt het effect op de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar gemilderd. De werkloosheidsgraad in die klasse daalde fors tijdens de afgelopen drie jaar (van 12,0 % tot 10,3 %; figuur 23), wat zowel het gevolg was van de sterke werkgelegenheids groei als van de verdere afbrokkeling van de activiteitsgraad, die op zijn beurt minstens gedeeltelijk verklaard wordt door wijzigingen in de werkloosheidsreglementering. Waar maatregelen ter inperking van de toegang tot werkloosheidsgebonden uitkeringen in de oudere leeftijdsklassen bijgedragen hebben om vervroegde uitstroom uit werkgelegenheid in te perken, hebben zij er in de jongere leeftijdsklassen toe geleid dat personen die al ver van de arbeidsmarkt verwijderd stonden, nu ook effectief niet langer meegerekend worden in het administratief gemeten arbeidsaanbod. Dat wordt trouwens bevestigd door de voortdurende afname van de kloof tussen de EAK-werkloosheidsgraden (die actieve beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt meten) en de administratieve werkloosheidsgraden (die sterk beïnvloed worden door de regels die het recht op uitkeringen bepalen) tussen 2004 en 2015¹. De jongste twee jaar is er nochtans een einde gekomen aan die tendens, wat het vermoeden bevestigt dat de effecten van de wijzigingen in de reglementering nu stilaan op kruissnelheid komen.

De negatieve druk op de ontwikkeling van de activiteitsgraden zou verder afnemen tijdens de projectieperiode (afdeling 3.1). De evolutie van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar wordt tijdens de eerste helft van de projectieperiode dan vooral beïnvloed door de dynamiek in de globale werkgelegenheids groei (sterke daling van de werkloosheidsgraad in 2018, tot 9,5 %, vertragende daling in de periode 2019-2020, tot 8,8 %). Vanaf 2021 valt de globale werkgelegenheids groei nog verder terug, maar in de jongere leeftijdsklassen wordt dat gecompenseerd door stijgende rekruteringsbehoeften ter vervanging van uitstromende oudere werknemers (zie afdeling 3.3). De afname van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar versnelt daardoor zelfs terug naar het einde van de periode. In 2023 komt hij uit op 7,7 %, opmerkelijk lager dan de bodemniveaus die geobserveerd werden in conjunctureel gunstige periodes tijdens de laatste decennia.

Die opvallende daling doet zich weliswaar voor in een context waarin de werkgelegenheids groei ondersteund wordt door een budgettair beleid dat – in afwezigheid van verdere maatregelen – als expansief beschouwd kan worden in vergelijking met de vooropgestelde doelen (zie hoofdstuk 4) en waarin de brutolonen slechts reageren op arbeidsmarktkrapties voor zover die gemeten kunnen worden aan de hand van de evolutie in de nationale en macro-economische werkloosheidsgraad (afdeling 3.2). Ten slotte kunnen we ook wijzen op de eerder conservatieve hypothesen die we hanteerden voor de toekomstige evolutie van de activiteitsgraden in de klasse 15-49 jaar (zie afdeling 3.1), zeker in het licht van de sterk verbeterende arbeidsmarktvooruitzichten.

1. Met uitzondering weliswaar van het jaar 2011; een verandering in de vraagstelling leidde in dat jaar tot een neerwaartse breuk in de EAK-reeksen voor werkloosheid.

4. Overheidsfinanciën

4.1. Gezamenlijke overheid

a. Rekening van de gezamenlijke overheid

De gezamenlijke overheid heeft 2017 afgesloten met een overheidstekort van 1,0 % van het bbp, een duidelijke verbetering ten opzichte van 2016. Voor 2018 gaat de projectie ervan uit dat dit tekort stabiel blijft. Bij ongewijzigd beleid, neemt het tekort in 2019 echter toe tot 1,4 % van het bbp en schommelt het op middellange termijn rond 1,7 % van het bbp.

TABEL 17 - Rekening van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	50,7	51,4	51,4	50,5	50,5	50,5	50,7	51,0	-0,0	-0,4
Fiscale en parafiscale ontvangsten	43,8	44,4	44,3	43,5	43,4	43,7	43,9	44,1	-0,1	-0,2
Niet-fiscale ontvangsten	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	4,6	4,6	4,6	0,1	-0,2
Toegerekende sociale premies	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	0,0
Uitgaven	53,2	52,4	52,4	51,9	52,1	52,3	52,4	52,8	0,0	0,5
Primaire uitgaven	50,3	49,9	50,1	49,8	50,1	50,3	50,4	50,8	0,2	0,7
Werkingskosten en investeringen	18,6	18,6	18,8	18,5	18,5	18,6	18,5	18,6	0,1	-0,1
Niet-sociale overdrachten	6,5	6,1	6,2	6,2	6,4	6,3	6,3	6,2	0,1	0,0
Sociale uitkeringen	25,2	25,1	25,1	25,1	25,3	25,4	25,7	25,9	0,0	0,8
Rentelasten	2,9	2,5	2,2	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	-0,2	-0,2
Primair saldo	0,4	1,5	1,3	0,7	0,3	0,2	0,3	0,2	-0,2	-1,0
Vorderingensaldo	-2,5	-1,0	-1,0	-1,4	-1,7	-1,7	-1,7	-1,8	-0,0	-0,8
Federale overheid	-2,6	-1,3	-0,5	-1,6	-1,8	-2,0	-2,0	-2,2	0,8	-1,7
Sociale Zekerheid	-0,1	0,1	-0,0	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	-0,1	0,5
Gemeenschappen en gewesten	0,0	0,1	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,5	0,3
Lagere overheid	0,2	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	-0,1	0,1

Het tekort van de federale overheid daalt over de jaren 2017 en 2018 spectaculair met meer dan 2 % van het bbp. Naast de impact van de budgettaire besparingsmaatregelen en de daling van de uitgaven verbonden aan de asielcrisis en van de rentelasten zijn ook belangrijke niet-recurrente factoren die bijdragen tot die verbetering van het saldo. Het gaat het om elementen die verband houden met bijzondere omstandigheden die losstaan van regeringsbeslissingen (in het bijzonder het uitzonderlijk lage niveau van bijdragen aan de Europese begroting in 2017). Het betreft ook factoren waarvan in de komende jaren een weerslag kan worden verwacht (in het bijzonder het grotere aandeel van de voorafbetalingen in de vennootschapsbelasting in 2017 en 2018, wat een impact zal hebben in de kohieren) of met als tegenprestatie een toename van het tekort van een ander beleidsniveau (in het bijzonder de inlevering in 2018 op de dotaties aan de gewesten in het kader van de overgang naar het definitief stelsel van de bijzondere financieringswet (BFW)). Gezien een gedeelte van de verbetering in 2017-2018 eenmalig is, neemt het tekort van de federale overheid opnieuw toe op middellange termijn. Dat komt omdat het laatste luik van de taxshift met betrekking tot de personenbelasting nog wordt uitgevoerd in 2019, het meerjarenbesparingsplan dat werd ingevoerd tijdens de regeringsvorming ten einde loopt in 2019, de alternatieve financiering van de sociale zekerheid toeneemt als compensatie voor de bijkomende socialebijdrageverminderingen van de taxshift en de rentelasten opnieuw stijgen aan het einde van de periode.

De sociale zekerheid, die dicht aanleunt bij een evenwicht in de periode 2016-2018, laat op middellange termijn een begrotingsoverschot optekenen (tot 0,5 % van het bbp aan het einde van de periode). Hierbij wordt

uitgegaan van de technische hypothese dat de evenwichtsdotaties die door de federale overheid worden uitgekeerd in reële termen constant worden gehouden op het vastgesteld niveau voor 2018. Deze hypothese is weinig waarschijnlijk in de context van deze projectie maar is afhankelijk van de toekomstige beslissingen van de regering, die wij niet kunnen anticiperen. De jaarlijkse overschotten – in een context waar de sociale zekerheid grotendeels buiten schot blijft van de effecten van de taxshift (zie boven) – vloeien voort uit de verhoging van de alternatieve financiering van de gezondheidszorg en de alternatieve financiering uit de roerende voorheffing, alsook uit de gunstige dynamiek van de arbeidsmarkt op het vlak van de ontvangsten uit de sociale bijdragen en de werkloosheidsuitgaven. Die gunstige factoren compenseren ruimschoots de toename van de uitgaven voor pensioenen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en gezondheidszorg.

De rekening van de deelsector van de gemeenschappen en de gewesten laat een licht overschot optekenen in 2017. Op middellange termijn wordt de projectie evenwel gekenmerkt door een aanhoudend licht tekort van 0,15 % van het bbp. Dat tekort is te wijten aan onder meer de vermindering van de aanslagbasis van de regionale opcentiemen op de personenbelasting als gevolg van de overgang naar het definitieve stelsel van de BFW in 2018 en de federale maatregelen ter verlaging van de personenbelasting in het kader van de taxshift. Bovendien houdt de projectie rekening met de geplande investeringen in schoolgebouwen, veiligheid en mobiliteit in Brussel en het Oosterweelproject. De relatieve stabiliteit van het tekort op middellange termijn wordt verklaard door de hypothese van de voortzetting van het restrictief uitgavenbeleid van de laatste jaren, met uitzondering van de uitgaven voor gezondheidszorg.

De rekening van de lagere overheid vertoont in 2017, zoals in de periode 2015-2016, een licht overschot. Op middellange termijn blijft die rekening in evenwicht of vertoont een licht overschot. De projectie veronderstelt dat de voortzetting van de restrictieve uitgaventrends van de afgelopen jaren de daling van de ontvangsten uit de opcentiemen op de personenbelasting als gevolg van de federale taxshift compenseert. Er lijkt zich in het bijzonder een trendmatig daling van de investeringen in procent van het bbp (niettegenstaande de verkiezingscyclus) voor te doen in de huidige gemeentelijke legislatuur na de verkiezingen van 2012. Die daling houdt waarschijnlijk verband met een versterkte interventie van de voogdijoverheid in de context van een strakker begrotingsbeleid. Die ombuiging wordt behouden in de projectie, hoewel die op middellange termijn omgeven is door onzekerheden.

b. Structureel saldo

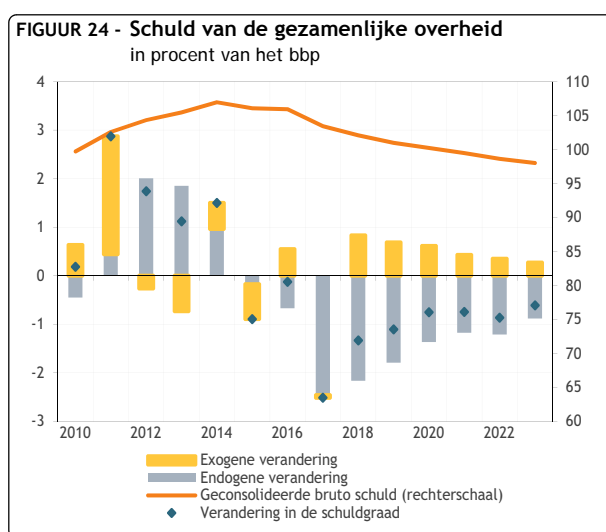
Het structureel saldo van de gezamenlijke overheid – dat volgens de methode van de EC wordt berekend, maar met projectiegegevens – verbetert aanzienlijk in 2017. Die verbetering is het gevolg van een nog steeds sterke daling van de rentelasten en de evolutie van de ontvangsten. De structurele primaire uitgaven lijken daar niet toe bij te dragen: de nominale daling van die uitgaven in procent van het bbp valt weg wanneer de cyclische component en de eenmalige uitgaven in mindering worden gebracht. De stijging van de structurele ontvangsten in 2017 is onder meer het gevolg van de regionale belastingen, maar vooral van de vennootschapsbelasting: bij hypothese – die bovendien onzeker is – werd slechts een deel¹ van de onverwachte stijging van de voorafbetalingen van 2017 verrekend als eenmalige ontvangst. In 2018 wordt de daling van het structureel saldo verklaard door zowel de ontvangsten, gezien de impact van het aanvullende luik van de taxshift, als de uitgaven waarvan de stijging aan twee belangrijke factoren kan worden toegeschreven: de toename van de investeringen van de lagere overheid in een verkiezingsjaar en de forse stijging van de bijdrage tot de Europese begroting nadat die in 2017 uitzonderlijk laag was geweest. Vanaf 2019, wanneer het leeuwendeel van de taxshiftmaatregelen in werking zijn getreden, stabiliseert het structureel tekort zich op ongeveer 1,7 % van het bbp.

1. Het bedrag werd overgenomen uit het rapport van maart 2018 van het federaal Monitoringcomité.

TABEL 18 - Koers van het begrotingsbeleid (methode EC)
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Primair saldo	0,4	1,5	1,3	0,7	0,3	0,2	0,3	0,2	-0,2	-1,0
Cyclische component	-0,6	-0,3	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,0	-0,1	0,2	0,1
Enmalige maatregelen en verschuivingen (one-offs)	-0,1	0,3	0,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	-0,6
Structurele component	1,0	1,5	0,9	0,5	0,3	0,2	0,3	0,3	-0,7	-0,6
Ontvangsten	50,5	51,0	50,8	50,3	50,4	50,5	50,7	51,0	-0,3	0,2
Uitgaven	49,5	49,5	49,9	49,8	50,2	50,3	50,4	50,7	0,4	0,8
Rentelasten	2,9	2,5	2,2	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	-0,2	-0,2
Structureel saldo	-1,9	-0,9	-1,4	-1,6	-1,7	-1,8	-1,7	-1,8	-0,4	-0,4

c. Overheidsschuld

De in 2015 ingezette daling van de overheidsschuld zet zich voort in 2017 en volgens de projectiehypothese ook de daaropvolgende jaren. In 2021 zou de schuld onder de grens van 100 % van het bbp duiken. De daling is hoofdzakelijk van endogene aard in 2017 als gevolg van de aanzienlijke afbouw van het overheidstekort. De endogene verandering blijft sterk negatief in 2018 maar neemt nadien af onder de impuls van een zwakkere nominale economische groei, de stijging van de rente en een minder gunstig primair saldo. De exogene factoren, met name de factoren die de overheidsschuld beïnvloeden zonder dat ze een impact hebben op het vorderingensaldo, hebben ook bijgedragen tot de daling van de schuldgraad in 2017, dankzij de verkoop door de federale regering van een deel van haar participatie in BNP Paribas. Vanaf 2018 remmen die exogene factoren – in het bijzonder bepaalde elementen inzake het schuldbeheer van de federale overheid en de leningen van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het sociaal huisvestingsbeleid – de daling van de schuldgraad af.

De in 2015 ingezette daling van de overheidsschuld zet zich voort in 2017 en volgens de projectiehypothese ook de daaropvolgende jaren. In 2021 zou de schuld onder de grens van 100 % van het bbp duiken. De daling is hoofdzakelijk van endogene aard in 2017 als gevolg van de aanzienlijke afbouw van het overheidstekort. De endogene verandering blijft sterk negatief in 2018 maar neemt nadien af onder de impuls van een zwakkere nominale economische groei, de stijging van de rente en een minder gunstig primair saldo. De exogene factoren, met name de factoren die de overheidsschuld beïnvloeden zonder dat ze een impact hebben op het vorderingensaldo, hebben ook bijgedragen tot de daling van de schuldgraad in 2017, dankzij de verkoop door de federale regering van een deel van haar participatie in BNP Paribas. Vanaf 2018 remmen die exogene factoren – in het bijzonder bepaalde elementen inzake het schuldbeheer van de federale overheid en de leningen van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het sociaal huisvestingsbeleid – de daling van de schuldgraad af.

4.2. Federale overheid

4.2.1. In aanmerking genomen factoren

De projectie van de fiscale ontvangsten houdt rekening met de fiscale maatregelen die beslist en met voldoende nauwkeurigheid gekend zijn en met andere exogene factoren.

- Op het vlak van de personenbelasting betreft het de positieve weerslag in 2018 van de versnelling van de inkohiering van 2017, de positieve impact in 2018 van de vermindering van de regionale autonomiefactor en de impact van de taxshift, waarvan de aanvullende luiken in 2018 en 2019 in werking treden. Wanneer een maatregel ter verlaging van de personenbelasting wordt toegepast via de bedrijfsvoorheffing, weegt de totale budgettaire kost ervan het eerste jaar op de federale overheid. De gemeenten en de gewesten voelen de impact via de opcentiemen pas de daaropvolgende jaren afhankelijk van het inkohierings-tempo (bijvoorbeeld in 2017 en 2018 voor wat betreft de maatregelen ter verlaging van de bedrijfsvoorheffing van 2016). De projectie houdt ook rekening met de in 2017 besliste maatregelen op het vlak de toekenning van fiscale voordelen in functie van een minimale verblijfsduur, de forfaitaire beroepskosten van zelfstandigen en de belastingvermindering voor kinderopvang voor alleenstaande werknemers met een laag inkomen. De belastingen op het gezinsinkomen verrekenen ook de verwachte opbrengst vanaf 2018 van de in 2017 besliste maatregelen op het vlak van de doorkijkbelasting, de taks op de effectenrekening en de roerende voorheffing op de obligatiefondsen.
- De hypothese met betrekking tot de budgetneutraliteit op middellange termijn van de hervorming van de vennootschapsbelasting wordt behouden.
- Hoewel het tarief van de belastingvermeerdering bij onvoldoende voorafbetalingen al werd verdubbeld in 2017, leidt de verdrievoudiging ervan in 2018 tot een forse stijging van de voorafbetalingen en een verwachte weerslag op de kohieren: het gedeelte van de stijging van de vennootschapsbelasting in 2017 en 2018, die de stijging van de belastbare basis en de impact van de maatregelen overtreft, wordt verondersteld te leiden tot niet-recurrente ontvangsten. De vennootschapsbelasting houdt ook rekening met de verwachte opbrengst van de wijzigingen in 2017 met betrekking tot de belastingregeling van de vastgoedvehikels en de onderwerping aan de vennootschapsbelasting van de havenbedrijven waartoe werd beslist tijdens de begrotingscontrole van 2018.
- Wat betreft de productgebonden belastingen houdt de projectie rekening met de indexering van de accijnzen, het kliksysteem voor brandstoffen voor wegvervoer tot 2018, de opeenvolgende verhogingen van de accijnzen op tabaksproducten tot 2019, de verhoging van de accijnzen op gesuikerde en met suiker gezoete dranken in 2018 en de overige in juli 2017 besliste maatregelen, met name inzake btw en de taks op beursverrichtingen.
- De projectie van de kapitaalbelastingen houdt rekening met de verwachte opbrengst in 2018 van de fiscale regularisatie en een hypothese van een daling van die opbrengst op middellange termijn die is overgenomen van het rapport van het Monitoringcomité van juli 2017. De sinds 2015 ingezette vervroegde heffing op pensioensparen loopt in 2019 op zijn einde.
- De projectie weerhoudt de hypothese van een stabilisering van de inspanningen voor de strijd tegen fiscale fraude op het niveau van de laatste jaren.

Wat betreft de niet-fiscale ontvangsten (verkoop van goederen en diensten, inkomen uit vermogen en overdrachten uit andere sectoren) is de projectie voor 2018 gebaseerd op de aangepaste begroting. Op middellange termijn is de projectie gebaseerd op de budgettaire meerjarenramingen wanneer ze beschikbaar zijn; zoniet is de projectie gebaseerd op een hypothese dat de niet-fiscale ontvangsten stabiel blijven in nominale termen of in procent van het bbp. De budgettaire aggregaten worden aangevuld met correcties om ze te laten overeenstemmen met de ESR2010-concepten. In dat opzicht moeten de volgende elementen worden aangehaald.

- De overdrachten van de ondernemingen omvatten de in het ESR verrekende jaarlijkse ontvangsten in verband met overname van de pensioenverplichtingen van bepaalde overheidsbedrijven door de federale overheid in 2003 en 2004. De ontvangsten stemmen overeen met de jaarlijkse uitgaven aan pensioe-

nen tot uitputting van het totale bedrag dat aanvankelijk werd uitgekeerd door de betrokken overheidsbedrijven. Deze uitputting doet zich voor in 2020, vandaar de uitdoving van de ontvangsten in 2021.

- De kapitaaloverdrachten van de ondernemingen omvatten belangrijke terugbetalingen van belastingen in 2016 en 2017 als gevolg van de beslissing van de Europese autoriteiten om de fiscale voordelen die werden toegekend aan bepaalde ondernemingen als illegale staatssteun te beschouwen (dossier van de excess profit rulings).

Wat de personeelsuitgaven voor de administratie en Defensie betreft, houdt de projectie vooral rekening met de evolutie van de werkgelegenheid en de loondrift.

De overige primaire uitgaven van de federale overheid houden in 2018 rekening met de maatregelen van de aangepaste begroting. Op middellange termijn en met uitzondering van de socialebijstandsuitkeringen is de evolutie ervan hoofdzakelijk gebaseerd op de meerjarenramingen per basisallocatie uit de parlementaire documenten bij de initiële begroting¹. De projectie van de socialebijstandsuitkeringen wordt endogeen geraamd rekening houdend met de verwachte evolutie van het aantal begunstigden en de evolutie van het uitkeringsbedrag.

De projectie houdt meer bepaald rekening met de volgende elementen:

- de investeringen in de vervanging van uitrusting van Defensie, bestaande uit verbintenissen uit het verleden (voornamelijk A400M-vliegtuigen), dringende investeringen en geplande investeringen in het kader van de strategische visie. De investeringen worden conform het ESR verrekend op het moment dat het materieel wordt geleverd²;
- de investeringsbijdragen die zijn toegekend aan de NMBS en Infrabel ter voltooiing van de GEN-werkzaamheden en de uitbreidingswerkzaamheden van de spoorcapaciteit (via het GEN-fonds en de Algemene uitgavenbegroting);
- de herwaarderingsmaatregelen van de socialebijstandsuitkeringen die worden vermeld in de notificaties van de Ministerraad van 30 maart en 25 mei 2018, in het bijzonder het leefloon (categorie gezinshoofd), de inkomensvervangende tegemoetkoming (categorie gezinshoofd) en de inkomensgarantie voor ouderen (alleenstaanden en samenwonenden);
- de provisies die zijn ingeschreven in de Algemene uitgavenbegroting. De provisies waarvoor geen details beschikbaar zijn over de toewijzing ervan, worden bij hypothese toegewezen aan de uitgaven voor intermediair verbruik, investeringen en lonen.

Zowel op korte als middellange termijn gaat de projectie ervan uit dat de onderbenutting van de budgettaire kredieten in overeenstemming is met de doelstelling van onderbenutting die de regering heeft vastgelegd voor 2018.

De evolutie van de rentelasten is afhankelijk van de rente en de totale schuld. De nominale veranderingen in die schuld vloeit voort uit het begrotingstekort en de verrichtingen buiten de netto financieringsbehoefte.

1. De projectie van de te consolideren instellingen (ION en SACA) die zijn opgenomen in de economische hergroepering van de federale overheid is ook gebaseerd op de meerjarige budgettaire gegevens wanneer die beschikbaar zijn, en zoniet op de eigen ramingen die zijn gebaseerd op de evolutie van de dotaties conform de begroting.

2. De uitgaven worden geraamd aan de hand de gegevens over de toekomstige leveringen van militair materieel die begin juni beschikbaar waren.

4.2.2. Rekening van de federale overheid

a. Overzicht

Het tekort van de federale overheid daalde aanzienlijk in 2017 door het gecombineerde effect van de stijging van de ontvangsten, de daling van de primaire uitgaven en de daling van de rentelasten. Wat de ontvangsten betreft, is de uitzonderlijke toename van de voorafbetalingen van de ondernemingen de bepalende factor. De primaire uitgaven bleven dalen, deels als gevolg van de besparingsmaatregelen die zijn ingevoerd aan het begin van de legislatuur. Verschillende factoren hebben die neerwaartse trend versterkt, zoals de bijzonder lage bijdrage tot de begroting van de Europese Unie, de weerslag van de one-offs van 2016 en de daling van de uitgaven voor de asiel- en migratiecrisis. Tot slot heeft de daling van de marktrente geleid tot een nieuwe vermindering van de rentelasten.

In 2018 daalt het tekort nog, maar in mindere mate en vooral dankzij tijdelijke factoren: de correctie (door een daling van de overdrachten aan de gewesten) van het teveel aan geïnde bedragen in de periode 2015-2017 door de overschatting van de regionale autonomiefactor, en een nieuwe stijging van het aandeel van de vennootschapsbelasting dat wordt betaald via voorafbetalingen. Die laatste compenseert – in combinatie met een daling van de negatieve kohieren van de personenbelasting – de impact van de uitvoering van een nieuw luik van de taxshift voor de personenbelasting. Bovendien dalen ook de rentelasten.

Het saldo daalt aanzienlijk in 2019 als gevolg van de weerslag van de gunstige tijdelijke factoren van 2018 en de uitvoering van het laatste luik van de taxshift voor de personenbelasting. Na 2019 stijgt het tekort nog licht tot 2,2 % van het bbp in 2023. Die evolutie is het vooral het gevolg van de stijging van de overdrachten aan de sociale zekerheid.

TABEL 19 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	24,9	25,5	25,8	25,0	25,0	25,0	25,1	25,2	0,3	-0,6
Fiscale en parafiscale ontvangsten	22,4	23,0	23,3	22,6	22,5	22,6	22,7	22,8	0,3	-0,5
Bedrijfsvoorheffing	10,7	10,7	10,4	10,1	10,2	10,3	10,4	10,4	-0,3	0,0
Kohieren personenbelasting	-3,4	-3,3	-2,9	-2,8	-2,7	-2,7	-2,8	-2,8	0,3	0,2
Bevrijdende roerende voorheffing	1,0	0,9	0,8	0,7	0,8	0,9	1,1	1,3	-0,1	0,5
Vennootschapsbelasting	3,5	4,1	4,3	3,9	3,7	3,6	3,5	3,4	0,1	-0,9
BTW en accijnzen	8,9	8,9	9,0	9,0	8,9	8,9	8,8	8,8	0,1	-0,2
Overige	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	0,1	-0,1
Niet fiscale ontvangsten	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	0,0	-0,1
Overdrachten van de overheid	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	0,0
Toegerekende sociale premies	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	0,0
Uitgaven	27,5	26,8	26,3	26,6	26,8	27,0	27,0	27,4	-0,5	1,1
Finale primaire uitgaven	7,6	7,0	7,2	7,1	7,3	7,3	7,2	7,3	0,2	0,1
Werkingskoten en investeringen	3,2	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,1	-0,0	0,0
Niet-sociale overdrachten	3,1	2,6	2,8	2,7	2,9	2,9	2,8	2,8	0,2	0,1
Sociale uitkeringen	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,0	0,0
Overdrachten aan de overheid	17,4	17,6	17,2	17,6	17,7	17,9	18,0	18,2	-0,4	1,0
Aan de sociale zekerheid	6,8	7,1	6,9	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	-0,1	0,7
Aan de gemeenschappen en gewesten	10,0	9,9	9,6	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	-0,3	0,3
Aan de lagere overheid	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	-0,1
Rentelasten	2,5	2,2	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	-0,2	-0,1
Primair saldo	-0,1	0,9	1,5	0,3	-0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,6	-1,7
Vorderingensaldo	-2,6	-1,3	-0,5	-1,6	-1,8	-2,0	-2,0	-2,2	0,8	-1,7

b. Ontvangsten

In 2017 is de sterke stijging van de fiscale ontvangsten vooral toe te schrijven aan de reeds vermelde voorafbetalingen van de vennootschappen en in mindere mate aan de inkrimping van de negatieve kohieren van de personenbelasting. Die inkrimping die zich voordeed – ondanks de versnelling van het inkohieringstempo – is het resultaat van twee factoren: enerzijds hadden de kohieren van 2016 betrekking op meer dan een volledig jaar en anderzijds registreren de kohieren van 2017 de vertraagde impact op de gemeentelijke en regionale opcentiemen van de maatregelen ter verlaging van de personenbelasting via de bedrijfsvoorheffing van 2016. De bevrijdende roerende voorheffing is gevoelig gedaald ondanks de verhoging van de aanslagvoet van 27 % naar 30 %. Door het ontbreken van een aanvullend luik van de ‘taxshift’ voor de personenbelasting in 2017, is de bedrijfsvoorheffing constant gebleven in procent van het bbp. Hetzelfde geldt voor de andere fiscale ontvangsten globaal beschouwd.

In 2018 stijgen de totale fiscale ontvangsten opnieuw sneller dan het bbp. Net zoals in 2017 heeft de combinatie van een grotere financiële stimulans voor de voorafbetalingen en een gunstige context voor de liquiditeit van de vennootschappen geleid tot een nieuwe en zeer sterke stijging van de voorafbetalingen van de eerste termijn van 2018. Het gedrag op het vlak van de voorafbetalingen van de drie overige termijnen is moeilijk te voorspellen, maar er wordt van uitgegaan dat de groei van de vennootschapsbelasting in 2018 ruimschoots boven die van de belastbare basis en het bbp zal liggen. De negatieve kohieren van de personenbelasting dalen aanzienlijk in 2018, onder meer als gevolg van de weerslag van de versnelling van het inkohieringstempo van 2017 en de overgang naar het definitieve stelsel van de BFW die een neerwaartse herziening impliceert van de aanslagbasis van de regionale opcentiemen. De bedrijfsvoorheffing blijft ondersteund door de dynamiek van het inkomen uit arbeid in de sector van de ondernemingen; de daling van de bedrijfsvoorheffing in procent van het bbp is volledig te wijten aan de inwerkingtreding van een nieuw luik van de taxshift. De projectie gaat uit van een verdere vertraging van de roerende voorheffing gezien de inertie van de gemiddelde rentevoet op de voorraad financiële activa van de gezinnen. De btw en accijnzen stijgen sneller dan het bbp gezien de maatregelen die op dat vlak zijn genomen, de dynamiek van de consumptie van de huishoudens en de stijging van de energieprijzen.

De bedrijfsvoorheffing daalt nog verder in 2019 als gevolg van de uitvoering van de laatste luik van de taxshift in het kader van de personenbelasting en stijgt vervolgens ononderbroken tegen het einde van de projectieperiode. Die stijging wordt in de hand gewerkt door de werkgelegenheidsgroei in de sector van de ondernemingen en de progressiviteit van de barema's in een context van reële inkomensgroei. Het aandeel van de rustpensioenen in de belastbare basis van de personenbelasting, die minder dan gemiddeld wordt belast, groeit trendmatig. De negatieve kohieren van de personenbelasting dalen sterk tot 2021; vanaf dat jaar dragen de gemeenschappen en gewesten volledig bij tot de taxshift via de opcentiemen. De trage, maar continue stijging van het loonaandeel in de toegevoegde waarde van de sector van de ondernemingen in het bbp op middellange termijn draagt bij tot de daling van de vennootschapsbelasting, waarvan de belangrijkste factor evenwel de terugkeer is van de impliciete rente naar normale waarden als er rekening wordt gehouden met de onverwachte piek in 2017 en 2018. De projectie van de vennootschapsbelasting wordt evenwel omgeven door onzekerheden, zowel op het vlak van de tijdelijke verschuivingen in het aandeel van de voorafbetalingen of de kohieren in de betaalde vennootschapsbelasting, als op het vlak van de impact van de hervorming van de vennootschapsbelasting. Wat de roerende voorheffing betreft, gaat de projectie uit van een forse stijging vanaf 2020 en dus van een zekere vertraging ten opzichte van de stijging van de rente; ook daar houdt de projectie een risico in, gezien de onzekerheden over de toekomstige financiële investeringskeuzes van de gezinnen. De daling van de indirecte belastingen op middellange termijn vertaalt zich in een uitholling van de accijnzen, bij het ontbreken aan nieuwe maatregelen na 2019 en gelet op de zwakke of negatieve groei van de consumptie in volume van accijnsproducten (hoofdzakelijk brandstoffen, tabak en alcohol).

De niet-fiscale ontvangsten dalen licht in procent van het bbp op middellange termijn, hoofdzakelijk als gevolg van de uitputting in 2021 van de in het ESR verrekenende ontvangsten in verband met de overname in 2003 en 2004 door de federale overheid van de pensioenverplichtingen van bepaalde overheidsbedrijven.

c. Finale primaire uitgaven

De finale primaire uitgaven vertegenwoordigen ongeveer een kwart van de totale uitgaven van de federale overheid. In 2017 dalen ze sterk. Eerst en vooral wordt een forse daling opgetekend van de bni-bijdrage aan de Europese Unie (overdrachten aan het buitenland) als gevolg van het uitzonderlijk hoge niveau van die bijdrage in 2016 na de inwerkingtreding met terugwerkende kracht van het Besluit eigen middelen van 2014, maar ook door het zeer lage niveau van de betalingskredieten van de Europese begroting in 2017, die afhankelijk zijn van de snelheid waarmee de door Europese fondsen gefinancierde projecten worden uitgevoerd. Bovendien dalen de loonsubsidies opnieuw in 2017 als gevolg van de afschaffing van de algemene loonsubsidie in de profitsector tijdens 2016, die wordt omgevormd in een vermindering van de sociale bijdragen. De werkingskosten blijven dalen als gevolg van de impact van het meerjarenbesparingsplan dat werd ingevoerd aan het begin van de legislatuur. In het bijzonder, dalen de lonen als gevolg van een afname van de werkgelegenheid. Tot slot werd de daling van de uitgaven in 2017 verder versterkt door andere factoren, zoals de geleidelijke terugval van de uitgaven voor de asiel- en migratiecrisis en de weerslag van niet-recurrente uitgaven van 2016 (terugbetaling van belastingen ten gevolge van gerechtelijke beslissingen en andere)

In 2018 stijgen de totale finale primaire uitgaven in beperkte mate als gevolg van de aanzienlijke verhoging van de overdrachten voor de bni-bijdrage aan de Europese Unie, alsook van de loonsubsidies. De toename van de loonsubsidies weerspiegelt de maatregel met betrekking tot de geleidelijke uitbreiding van de vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing voor de bouwsector over de periode 2018-2020.

Op middellange termijn behouden de totale finale primaire uitgaven van de federale overheid nagenoeg hun niveau van 2018, evenals de verschillende onderrubrieken ervan die worden voorgesteld in tabel 19. Die stabiliteit is het gevolg van onderliggende tegengestelde bewegingen:

- Enerzijds stijgen de investeringen geleidelijk door de belangrijke leveringen van militair materieel volgend uit engagementen uit het verleden (vooral A400M-vliegtuigen) maar ook vanaf 2020 ten gevolge van het investeringsprogramma van Defensie in het kader van de strategische visie.
- Anderzijds dalen de werkingskosten door de terugloop van de werkgelegenheid als gevolg van de besparingsmaatregelen van de regering. In de administratie daalt de werkgelegenheid (-3 300 personen) over de periode 2018-2019. Zonder nieuwe maatregelen, zou de werkgelegenheid, uitgedrukt in voltijds equivalenten vanaf 2020 stabiel blijven. Bij Defensie blijft de werkgelegenheid dalen (-4 200 personen) in de periode 2018-2023 ten gevolge van het 'Strategisch Plan voor Defensie'.
- De loonsubsidies stijgen op middellange termijn (+0,1 % van het bbp tussen 2018 en 2023) als gevolg van de uitbreiding van de vrijstellingen van de bedrijfsvoorheffing (zie boven). Op het niveau van de niet-sociale overdrachten wordt die stijging evenwel gecompenseerd door een daling van het merendeel van de overige overdrachtencategorieën, in het bijzonder de investeringsbijdragen en de andere subsidies aan ondernemingen. Die laatste weerspiegelen de neerwaartse trend van de aan de NMBS-groep toegevoerde lopende dotaties en de uitdoving van de financiering van de GEN-werkzaamheden en de overige infrastructuuruitbreidingen tegen 2023.

d. Overdrachten aan de overheid

De overdrachten aan de andere beleidsniveaus vertegenwoordigen het merendeel van de uitgaven van de federale overheid. Ze dalen eenmalig in 2018 als gevolg van de vermindering van de BFW-dotaties aan de gewesten, ter compensatie van de te veel ontvangen bedragen over de periode 2015-2017 door de overschatting van de regionale autonomiefactor en van bepaalde dotaties.

Ondanks de hier gestelde hypothese dat de evenwichtsdotaties vast zijn, stijgen de overdrachten van de federale overheid aan de sociale zekerheid in procent van het bbp op middellange termijn. Dat is het gevolg van de bijkomende toekenning tot 2020 van compenserende bedragen voor socialebijdrageverminderingen (in het kader van de taxshift), een toename van de alternatieve financiering voor de gezondheidszorg en van de al-

ternatieve financiering gebaseerd op de roerende voorheffing (toenemende inkomsten uit roerende voorheffing op middellange termijn).

De overdrachten aan de lagere overheid, die voor het grootste deel bestaan uit de OCMW-dotaties om de leeflonen te financieren en de dotaties aan de politiezones, groeien iets trager dan het bbp als gevolg van de indexeringsparameters van die overdrachten. De overdrachten aan de gemeenschappen en gewesten stijgen in 2019 als gevolg van de weerslag van de eenmalige daling in 2018 en stabiliseren zich vervolgens in procent van het bbp.

e. Rentelasten

Aan het begin van de periode laten de rentelasten in procent van het bbp nog een forse daling optekenen, die op essentiële wijze bijdraagt tot de verbetering van het vorderingensaldo van de federale overheid. De daling neemt geleidelijk af en de rentelasten stijgen zelfs aan het einde van periode.

De impliciete rente op de schuld daalt verder in 2017 en 2018 en zet vervolgens zijn daling voort tot 2020, ondanks de stijging van de marktrente. Rekening houdend met het aflossingstempo van het uitstaande schuldbedrag leidt de stijging van de rentevoeten pas aan het einde van de periode (vanaf 2022) tot een stijging van de impliciete rente. In 2017 vloeit de daling van de rentelasten ook voort uit de daling van de verschuldigde moratoire interesten door de federale overheid, waarvan het niveau bijzonder hoog was in 2016.

De rentelasten worden ook beïnvloed, maar in mindere mate, door de evolutie van de schuldgraad van de federale overheid die vanaf 2017 daalt.

4.3. Sociale Zekerheid

4.3.1. In aanmerking genomen factoren

Deze vooruitzichten houden rekening met het merendeel van de maatregelen die de federale regering de afgelopen maanden heeft genomen en die zijn aangegeven in de verschillende budgettaire notificaties naar aanleiding van de begrotingsopmaak (juli en september 2017) en de begrotingscontrole (maart 2018). In het ziekte- en invaliditeitsstelsel worden de maatregelen ter bevordering van de werkhervatting van langdurig zieken en de verhoging van het rendement van de re-integratiemaatregelen in aanmerking genomen. Op het vlak van de gezondheidszorg wordt rekening gehouden met de herziening van de uitgaven inzake internationale verdragen en de aanpassing van de begrotingsdoelstelling. In het werkloosheidsstelsel integreert de projectie de impact van de herziening van de definitie van passende dienstbetrekking, de grotere controle op het gezinsstatuut en de recuperatie van onterecht ontvangen uitkeringen. Wat betreft de pensioenen in de werknemers- en zelfstandigenregeling integreert de projectie: de verhoging van het minimumpensioen, de afschaffing van de eenheid van loopbaan en de gewijzigde valorisatie van bepaalde gelijkgestelde perioden voor de pensioenberekening. Eveneens in rekening gebracht zijn de verhoging van de socialebijstandsuitkeringen, de bijzondere bijdrage voor de aanvullende pensioenen, de activeringsbijdrage, alsook het effect van de volgende maatregelen: de uitbreiding van de flexijobs, de vereenvoudiging van de werknemersparticipatie in de bedrijfswinst, de responsabiliseringsbijdrage die gepaard gaat met een toegenomen controle van de begunstigden van een inkomensgarantie-uitkering, de vrijwillige werkverlating en het verbod om tijdelijke werkloosheid en onderaanneming te combineren.

Bepaalde maatregelen en correcties werden evenwel niet opgenomen omdat er niet genoeg informatie beschikbaar was over de praktische modaliteiten of door onzekerheden over de verwachte impact. Dat is het geval voor de niet-opgesplitste onderbenutting in de OISZ, de maatregelen tegen sociale fraude, de responsabiliseringsmaatregelen inzake arbeidsongeschiktheid, de maatregelen om langer werken aan te moedigen en de oprichting van een specifiek kader voor e-commerce.

Verder integreren deze vooruitzichten ook de bepalingen van de wet van 18 april 2017 houdende hervorming van de financiering van de sociale zekerheid. De bedragen van de verschillende financieringsvormen in deze vooruitzichten stemmen overeen met de gegevens van de begrotingscontrole van maart 2018. Wat de projectie van de klassieke rijkstoelage betreft, is in de projectie geen rekening gehouden met een vergrijzingscoëfficiënt (die bij koninklijk besluit zal moeten worden bepaald). Bovendien wordt de evenwichtsdotatie (zowel voor de werknemersregeling als de zelfstandigenregeling) voor de jaren 2019-2023 constant gehouden in reële termen (op het niveau dat werd bepaald tijdens de begrotingscontrole van maart 2018). De evolutie ervan is a priori onbepaald omdat ze voortaan zal afhangen van een beoordeling van de responsabiliseringscriteria. Het is niet aan het FPB om daarop te anticiperen.

Merk tenslotte op dat de Pensioendienst voor de Overheidssector sinds 2016 geconsolideerd is met de sector van de socialezekerheidsinstellingen en dat de Vlaamse zorgverzekering geen deel meer uit maakt van de sociale zekerheid.

4.3.2. Rekening van de sociale zekerheid

a. Evolutie op korte termijn

De rekening van de sociale zekerheid is in evenwicht in 2018, na een overschot te hebben opgetekend in 2017. De evolutie van de uitgaven wordt in de periode 2017-2018 hoofdzakelijk bepaald door de groei van de sociale uitkeringen (nominale groei van 3,0 %), die toe te schrijven is aan de indexering in de loop van het jaar (1,5 %) en de reële groei van de uitkeringen van de verschillende sectoren (1,5 %). De ziekte- en invaliditeitsuitkeringen blijven sterk stijgen (5,2 % in reële termen), maar in een trager tempo, terwijl de toename van de uitkeringen voor de pensioenen (2,6 % in reële termen) en de geneeskundige verzorging (1,6 % in reële termen) enig-

zins gematigd blijft, voornamelijk als gevolg van de besparingsmaatregelen van de regering. Zowel de werkloosheidsuitkeringen (-7,6 % in reële termen) als de uitkeringen van de overige sectoren¹ (-2,8 %) laten een aanzienlijke daling optekenen. In totaal stijgen de sociale uitkeringen niet sterker dan het nominaal bbp in 2018 (3,2 %).

De begrotingsdoelstelling voor geneeskundige verzorging 2017 werd vastgesteld op 24 675 miljoen euro en de laatste ramingen van het RIZIV (in begrotingstermen) die beschikbaar waren op het moment van finalisering van de projectie, vermelden een bedrag van 24 486 miljoen euro, of 189 miljoen euro minder dan de doelstelling. Het bedrag van de uitgaven voor de uitkeringen voor geneeskundige verzorging 2017 in ESR-termen bedraagt 24 365 miljoen euro². De begrotingsdoelstelling voor 2018 werd vastgesteld op 25 525 miljoen euro volgens de reële groeinorm van 1,5 % en de geraamde indexering³. De uitgaven voor de uitkeringen voor geneeskundige verzorging 2018 (in begrotingstermen) worden geraamd op 25 335 miljoen euro, of 190 miljoen euro minder dan de herziene begrotingsdoelstelling. Het bedrag van de uitkeringen geneeskundige verzorging in ESR-termen bedraagt 25 220 miljoen euro.

De ontvangsten uitgedrukt in procent van het bbp dalen van 21,6 % in 2017 tot 21,5 % in 2018. De sociale bijdragen zijn stabiel op 13,5 % van het bbp, terwijl de overdrachten van de overheid dalen (van 7,1 % tot 7,0 %). De overdrachten van de fiscale ontvangsten nemen toe (van 3,1 % tot 3,3 % van het bbp), vooral als gevolg van de stijging van de bijkomende alternatieve financiering van de geneeskundige verzorging. Wat de evenwichtsdotaties betreft, laat de zelfstandigenregeling een licht overschot optekenen en is er geen nood aan een evenwichtsdotatie, terwijl voor de werknemersregeling een dotatie van 2 109 miljoen euro nodig is om het evenwicht ervan te verzekeren (een daling van 1 107 miljoen euro ten opzichte van het bedrag van 2017). Voor het stelsel van geneeskundige verzorging is een bijkomende alternatieve financiering van 4 379 miljoen euro nodig, of een stijging van 322 miljoen euro ten opzichte van het bedrag van 2017⁴.

1. Uitkeringen voor arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid, gezondheidszorg in geld.

2. Het verschil tussen de uitkeringen voor geneeskundige verzorging in begrotingstermen en die in ESR-termen ligt in het feit dat in die laatste het aandeel van het ziekenhuisbudget dat onder internationale conventies valt, wordt weggelaten en de gezondheidszorguitgaven van de Hulp- en Voorzorgskas voor Zeevarenden (HVKZ) en het Fonds voor de Medische Ongevallen worden toegevoegd.

3. De initiële begrotingsdoelstelling van 2018 werd aangevuld met een bedrag van 66 miljoen euro om rekening te houden met de aanpassing van artikel 81 met betrekking tot geneesmiddelen, en de indexmassa werd aangepast aan de nieuwe parameters van de economische begroting van februari 2018.

4. In het kader van de vereenvoudiging van de alternatieve financiering werd de alternatieve financiering van de sector van de gezondheidszorg die rechtstreeks aan het RIZIV wordt gestort (wet ziekenhuizen en accijnzen op tabak) ingetrokken. Dat heeft als gevolg dat de behoeften van het RIZIV inzake gezondheidszorg toenemen (verhoging van de alternatieve financiering § 1quater).

b. Evolutie op middellange termijn

Na een evenwicht in 2018 laat de sociale zekerheid een overschot optekenen dat continu stijgt tot 0,5 % van het bbp aan het einde van de periode. Dat resultaat is grotendeels toe te schrijven aan de groeidynamiek van de ontvangsten die stijgen van 21,5 % van het bbp in 2018 tot 22,7 % in 2023 (een stijging van 1,2 % van het bbp) en met name van de sociale bijdragen (+ 0,4 % van het bbp) en de alternatieve financiering (+0,8 % van het bbp).

TABEL 20 - Rekening van de sociale zekerheid
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie 2019- 2023
Ontvangsten	21,4	21,6	21,5	21,6	21,8	22,1	22,3	22,7	1,2
Eigen fiscale en parafiscale ontvangsten	14,4	14,3	14,3	14,3	14,4	14,5	14,6	14,7	0,5
Bijdragen	13,6	13,5	13,5	13,6	13,6	13,8	13,9	14,0	0,4
Eigen fiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
Niet-fiscale ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
Overdrachten van de overheid	6,9	7,1	7,0	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	0,7
Alternatieve financiering	2,3	3,1	3,3	3,4	3,6	3,8	3,9	4,1	0,8
Overige overdrachten	4,5	4,0	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	-0,1
Toegerekende sociale premies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	21,6	21,5	21,5	21,4	21,6	21,7	21,9	22,2	0,7
Primaire uitgaven	21,5	21,5	21,5	21,4	21,6	21,7	21,9	22,1	0,7
Werkingskosten	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0
Subsidies	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
Sociale uitkeringen	18,1	18,0	18,0	18,0	18,1	18,3	18,4	18,6	0,6
Overdrachten aan de overheid	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	0,1
Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Primair saldo	-0,1	0,1	-0,0	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Vorderingensaldo	-0,1	0,1	-0,0	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5

Ontvangsten

De sociale bijdragen stijgen tussen 2018 en 2023 met 0,4 % van het bbp (van 13,5 % in 2018 tot 14,0 % in 2023), of kennen een gemiddelde jaarlijkse groei van 3,7 % (terwijl de gemiddelde jaarlijkse groei van het bbp over dezelfde periode 3,0 % bedraagt). Die forse groei wordt hoofdzakelijk verklaard door de gunstige evolutie op de arbeidsmarkt en in het bijzonder door de sterke stijging van de loonmassa in de privésector in het midden van de projectieperiode. Die stijging compenseert ruimschoots de impact van de maatregelen die zijn genomen om het concurrentievermogen te verbeteren op de sociale bijdragen¹ (zie hoofdstuk 3).

1. Merk op dat de steun die in 2020 is verleend aan de bouwsector geen socialebijdragevermindering is, maar een vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing die geen impact heeft op de evolutie van de ontvangsten van de sociale zekerheid.

TABEL 21 - Detail van de effectieve sociale bijdragen
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie 2019- 2023
Werkelijke sociale premies	13,6	13,5	13,5	13,6	13,6	13,8	13,9	14,0	0,4
1. Werkgeversbijdragen, waaronder	8,3	8,2	8,2	8,2	8,2	8,4	8,5	8,5	0,4
bijdragen voor overheidspensioenen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1
overige bijdragen overheidssector	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	0,0
2. Werknemersbijdragen	5,3	5,3	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	0,1
a. Werknemersbijdragen, waaronder	3,7	3,7	3,7	3,8	3,8	3,8	3,8	3,9	0,1
overheidssector (andere dan overheidspensioenen)	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0
b. Werknemersbijdragen overheidspensioenen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	-0,0
c. DOSZ-bijdragen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
d. Bijdragen zelfstandigen	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	-0,1
e. Bijdragen gepensioneerden (andere dan PDOS)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
f. Bijdragen overige sociale uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

De ontvangsten uit de alternatieve financiering stijgen ook aanzienlijk over die periode. Die stijging is hoofdzakelijk het gevolg van de toenemende ontvangsten uit de roerende voorheffing die worden ondersteund door een gunstige evolutie van de rentevoeten. De alternatieve financiering neemt ook toe door de toekenning van de compenserende bedragen van de tot 2020 geplande socialebijdrageverminderingen. Het gedeelte van de alternatieve financiering dat bestemd is voor de bijkomende financiering van de geneeskundige verzorging laat ook een forse stijging optekenen als gevolg van de stopzetting van de koppeling van de financiering van de globale beheren aan de evolutie van de sociale bijdragen. De federale regering heeft immers beslist om van 2017 tot en met 2021 het aanpassingsmechanisme van de door de globale beheren uitgekeerde financiering (§ 1bis)¹ te blokkeren om de effecten van de taxshift op de RIZIV-financiering uit te stellen. De groei van die financiering ligt bijgevolg lager dan de groeinorm, wat aanzienlijke druk uitoefent op de stijging van de bijkomende financiering (via de alternatieve financiering).

TABEL 22 - Detail van de overdrachten van de overheid aan de sociale zekerheid
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie 2019- 2023
Overdrachten van de overheid	6,9	7,1	7,0	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	0,7
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	2,3	3,1	3,3	3,4	3,6	3,8	3,9	4,1	0,8
Ontvangsten uit btw, waaronder:	1,5	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8	0,3
financiering geneeskundige verzorging	0,0	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	0,2
Ontvangsten uit roerende voorheffing en overige	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	1,0	1,1	1,3	0,5
2. Overige overdrachten van de overige sectoren van de overheid	4,5	4,0	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	-0,1
Aan de werknemersregeling, waarvan	1,6	1,3	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,1
evenwichtsdotatie	0,0	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	-0,0
Aan de zelfstandigenregeling, waarvan	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0
evenwichtsdotatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Aan de sector van de overheidspensioenen	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	0,0
Aan de overige sectoren	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0

Sinds de samenvoeging van de Pensioendienst voor de Overheidssector (PDOS) en de Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) tot de Federale Pensioendienst (FPD) gebeurt de financiering van de overheidspensioenen

1. Dat wil zeggen dat de RIZIV-financiering door de globale beheren in overeenstemming is met de evolutie van de sociale bijdragen die wordt waargenomen tussen de twee voorgaande jaren. De financiering wordt over de periode 2017-2021 alleen geïndexeerd aan de gezondheidsindex.

hoofdzakelijk via een overdracht van de federale overheid aan de sociale zekerheid. Deze financiering heeft betrekking op de uitkeringen die zowel binnen als buiten de perimeter van de sociale zekerheid vallen. Onder de uitkeringen binnen de perimeter vallen het 'Weduwen- en wezenfonds' (dat de overlevingspensioenen omvat van het statutaire personeel van de administratie en de federale parastatalen en van de gemeenschappen en gewesten, het onderwijs, de militairen en bepaalde overheidsbedrijven), de rustpensioenen van het statutaire personeel van bepaalde overheidsbedrijven (Bpost, ex-Belgacom en overige) en de rust- en overlevingspensioenen (statutaire personeel) van de HR Rail. De uitkeringen die buiten de perimeter van de sociale zekerheid betreffen de rustpensioenen van de militairen en het statutaire personeel van de administratie (van de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten) en het onderwijs (van de gemeenschappen en de lagere overheid). Voor die laatste worden de middelen maar tijdelijk opgenomen in de sociale zekerheid en verschijnen ze ook in de uitgaven als overdrachten van de sociale zekerheid naar de andere beleidsniveaus.

De overdrachten van de gemeenschappen en gewesten dalen sterk in 2019 en worden nul in 2020 als gevolg van de overname van het beheer van de kinderbijslag door de Vlaamse Gemeenschap, het Waals Gewest en de Duitstalige Gemeenschap in 2019 en door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie in 2020¹. Merk op dat in de projectie wordt de evenwichtsdotatie constant gehouden in reële termen. Ze wordt dus niet aangepast aan de bijzondere dynamiek van de ontvangsten en de uitgaven.

Uitgaven

Op middellange termijn stijgen de socialezekerheidsuitgaven sneller dan het bbp (van 21,5 % van het bbp in 2018 tot 22,2 % van het bbp in 2023, of een toename met 0,7 % van het bbp). Die toename is voornamelijk toe te schrijven aan de uitkeringen en meer bepaald de uitgaven voor pensioenen (+0,6 % van het bbp tussen 2018 en 2023), gezondheidszorg (+0,3 % van het bbp tussen 2018 en 2023) en invaliditeit (+0,2 % van het bbp tussen 2018 en 2023), terwijl de werkloosheidsuitgaven sterk dalen (-0,4 % van het bbp tussen 2018 en 2023) door de gunstige situatie op de arbeidsmarkt.

TABEL 23 - Detail van de sociale uitkeringen
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie 2019- 2023
Totale uitkeringen	18,1	18,0	18,0	18,0	18,1	18,3	18,4	18,6	0,6
1. Uitkeringen in geld	12,1	12,0	12,0	11,9	12,0	12,1	12,2	12,3	0,3
Pensioenen, waaronder	8,1	8,2	8,3	8,3	8,4	8,6	8,7	8,9	0,6
overheidspensioenen	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	-0,0
Ziekte- en invaliditeit	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	0,2
Werkloosheid	1,9	1,7	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1	-0,4
Overige uitkeringen in geld	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
2. Uitkeringen in natura	6,0	6,0	6,0	6,0	6,1	6,1	6,2	6,3	0,3

Ondanks de maatregelen die de regering de afgelopen jaren heeft genomen, stijgen de pensioenuitgaven met 0,6 % van het bbp tussen 2018 en 2023. Die sterke groei is grotendeels het gevolg van de vergrijzing van de bevolking en het feit dat steeds meer babyboomers met pensioen gaan. Over die periode bedraagt de gemiddelde jaarlijkse nominale groei 4,4 %, waarvan 1,7 % afkomstig is van de indexering van de sociale uitkeringen, 1,7 % van de toename van het aantal gepensioneerden, 0,5 % van de impact van de nog toe te kennen enveloppes (2019-2023) en 0,5 % van de eigen dynamiek van het gemiddelde pensioen. Hoewel de recente beperkingen inzake het vervroegd pensioen niet kunnen voorkomen dat de pensioenuitgaven sneller stijgen dan het bbp, kunnen ze de groei ervan wel afremmen. De verhoging van de leeftijd voor vervroegd pensioen van 62 jaar in 2016 tot 63 jaar vanaf 2018 en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarde van 40 jaar in 2016 tot 42 jaar in 2019 leiden immers tot een daling van het aantal gepensioneerden, in vergelijking met een sce-

1. De overname van het beheer van de kinderbijslag leidt ook tot een equivalente daling van de werkingskosten ten laste van de sociale zekerheid.

nario zonder maatregelen. Wie niet voldoet aan de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden, dient zijn pensioenering immers uit te stellen tot aan die voorwaarden voldaan is of desnoods tot de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar wordt bereikt. Na 2019 – het laatste overgangsjaar van die hervorming – neemt de groei van het aantal gepensioneerden opnieuw iets sterker toe.

De pensioenen van de overheidssector die deel uitmaken van de socialezekerheidsuitkeringen¹ blijven stabiel in procent van het bbp over de volledige projectieperiode onder meer als gevolg van de daling van het aantal gepensioneerden van het 'Weduwen- en wezenfonds' en evenals van het aantal overheidsbedrijven vanaf 2021.

De forse reële groei van de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen is grotendeels toe te schrijven aan de uitgaven voor invaliditeit, die een gemiddelde jaarlijkse nominale groei van 5,1 % kennen. Die hoge groei is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de toename het aantal begunstigen van een invaliditeitsuitkering², die zich sinds verschillende jaren laat optekenen. Die toename wordt verklaard door zowel demografische factoren als evoluties op de arbeidsmarkt. De talrijke babyboomgeneraties hebben de leeftijd bereikt waarop een hoger risico op invaliditeit bestaat, terwijl de beperkingen inzake vervroegde pensionering, nog versterkt door de recente beslissing om de vervroegde pensioenleeftijd op te trekken, leiden tot langere periodes in het invaliditeitsstelsel. De evolutie op de arbeidsmarkt draagt tevens bij tot de toename van het aantal invaliden omdat meer vrouwen actief zijn op de arbeidsmarkt en tot steeds hogere leeftijden. Ten slotte kennen bepaalde vormen van invaliditeit, vooral die gelinkt aan stress, een sterke toename. De uitkeringsgerechtigde bevolking die mogelijk in de arbeidsongeschiktheid terecht komt, groeit dus aanzienlijk, vooral in de hogere leeftijdscategorieën.

TABEL 24 - Nominale groei van de sociale uitkeringen
in procent

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Gemiddelde 2019- 2023
Totale uitkeringen	2,8	3,0	3,1	3,9	3,9	4,0	3,8	3,7
1. Uitkeringen in geld	2,5	3,0	2,8	3,9	3,8	3,8	3,6	3,6
Pensioenen, waaronder	4,7	4,1	3,5	4,8	4,5	4,6	4,7	4,4
overheidspensioenen	5,1	3,1	2,1	3,3	2,6	3,2	3,1	2,9
Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen	4,1	6,8	5,8	6,2	5,4	4,4	3,4	5,1
Werkloosheid	-7,3	-6,2	-5,1	-4,4	-3,2	-3,0	-4,0	-3,9
Overige uitkeringen in geld	-5,5	-1,3	4,0	3,1	3,3	3,4	3,3	3,4
2. Uitkeringen in natura	3,4	3,1	3,8	3,8	4,1	4,2	4,1	4,0
Indexering sociale uitkeringen	2,0	1,5	1,3	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7

De uitgaven voor werkloosheid, werkloosheid met bedrijfstoelag, loopbaanonderbreking en tijdskrediet dalen gemiddeld met 3,9 % per jaar (in nominale termen), of een daling met 0,4 % van het bbp tussen de periode 2018 en 2023. Die aanzienlijke daling is het gevolg van de diverse maatregelen die op dat vlak zijn genomen en van de macro-economische context. Een arbeidsintensieve groei, ondersteund door bepaalde maatregelen, doet de werkloosheidsgraad dalen met van 9,5 % in 2018 tot 7,2 % in 2023.

De maatregelen op het vlak van de welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen voor de jaren 2017 en 2018 werden in rekening genomen in de projectie. Vanaf 2019 worden de welvaartsenveloppes berekend volgens

1. Het gaat hier over de overheidspensioenuitkeringen die binnen de perimeter van de sociale zekerheid vallen. Deze omvatten het 'Weduwen- en wezenfonds', de rustpensioenen van het statutaire personeel van bepaalde overheidsbedrijven (Bpost, ex-Belgacom en overige) en van de pool van de parastatalen, alsook de rust- en overlevingspensioenen (statutaire personeel) van het 'gesolidariseerd pensioenfonds van de lokale besturen', HR Rail en de federale politie.
2. De projectie van het aantal invaliden in deze vooruitzichten werd gerealiseerd door het FPB aan de hand van een indicatieve projectie van het RIZIV. Meer details over de methodologie zijn terug te vinden in de volgende publicatie van het FPB: 'The methodology developed by the Federal Planning Bureau to produce long-term scenarios', februari 2012, Working Paper 5-12.

de parameters van het generatiepact (ter herinnering: na de zesde staats hervorming werd de kinderbijslag uit de berekeningsbasis van de welvaartsenveloppe weggelaten).

De projectie van de uitgaven voor geneeskundige verzorging voor de jaren 2019-2023 is gebaseerd op geactualiseerde econometrische modellen voor acute zorg en langdurige zorg. Tabel 25 illustreert de vooruitzichten inzake uitgaven voor geneeskundige verzorging overeenkomstig het huidige model.

TABEL 25 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige verzorging
in procent

	2019	2020	2021	2022	2023	Gemiddelde 2019- 2023
Uitgaven voor acute zorg, waarvan:	3,7	3,7	4,0	4,3	4,1	3,9
in volume	2,1	2,2	2,3	2,5	2,4	2,3
specifieke index	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6
Uitgaven voor langdurige zorg, waarvan	3,7	3,5	3,5	3,8	4,5	3,8
in volume	2,0	1,9	1,8	2,0	3,0	2,2
specifieke index	1,7	1,5	1,7	1,8	1,5	1,6
Uitgaven voor geneeskundige verzorging	3,7	3,7	3,9	4,3	4,1	3,9
Uitgaven geneeskundige verzorging gedefleerd met gezondheidsindex	2,3	2,1	2,3	2,5	2,4	2,3
pm toename van de gezondheidsindex	1,4	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6
pm Reële toename van het bbp	1,7	1,5	1,4	1,3	1,2	1,4

De jaarlijkse gemiddelde reële groei van de uitgaven voor acute zorg bedraagt 2,3 % in volume. Die toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reël bbp per hoofd (0,5 %), de daling van de werkloosheidsgraad (-0,3 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking (0,9 %), de medische technologische vooruitgang (0,7 %), en de bevolkingstoename (0,5 %). De verwachte groei blijft laag in historisch perspectief, hoofdzakelijk als gevolg van de nog steeds zwakke economische vooruitzichten, de matige bijdrage van de vergrijzing en het effect van de structurele besparingen in de gezondheidszorg.

De reële toename van de uitgaven voor langdurige zorg wordt geraamd op gemiddeld 2,2 % per jaar over de periode 2019-2023. Die groei is hoofdzakelijk het resultaat van de toename van het aantal zorggebruikers als gevolg van de vergrijzing (1,3 % per jaar). In tweede instantie is er de evolutie van de reële zorgkost per zorggebruiker, die wordt weerspiegeld in het effect van het reël bbp (0,4 %). De aangroei van de bevolking heeft een volume-effect van 0,5 %.

De globale uitgaven voor geneeskundige verzorging, gedefleerd met de gezondheidsindex die ook wordt gehanteerd bij de vaststelling van de begrotingsdoelstelling, stijgen met 2,3 % in 2019 en gemiddeld met 2,3 % over de periode 2019-2023.

De overdrachten aan de overige sectoren van de overheid omvatten hoofdzakelijk de rustpensioenen van de militairen en het statutaire personeel van de ministeries (van de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten) en het onderwijs (van de gemeenschappen en de lagere overheid). Die pensioenen stijgen met 0,1 % van het bbp in de projectieperiode als gevolg van de sterkere stijging na 2019 van het aantal gepensioneerden van de administratie en het onderwijs (zie tabel 20).

Op het niveau van het saldo per stelsel (zie tabellen in bijlage), zijn de factoren die de vorming van het surplus in ESR verklaren geconcentreerd in het globaal beheer van de werknemers die in 2023 een overschot van 0,7 % van het bbp bereikt¹. Het globaal beheer van de zelfstandigen blijft net als het stelsel overheidspensioenen in evenwicht over de volledige projectieperiode. Het stelsel van geneeskundige verzorging vertoont daarentegen een tekort van 0,2 % van het bbp aan het einde van de periode doordat de groei van de uitkeringen in de projectie hoger blijft dan de groeionorm.

1. We herinneren eraan dat de evenwichtsdotatie constant wordt gehouden in reële termen en zich niet aanpast aan de ontvangsten- en uitgavendynamiek.

4.4. Gemeenschappen en gewesten

4.4.1. Het geheel van de gemeenschappen en gewesten

KADER 4 - Factoren waarmee rekening gehouden is en die gelden voor verschillende gefedereerde entiteiten

- De budgettaire evolutie van de uitgaven op middellange termijn (vanaf 2019) is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid en houdt rekening met de meerjarenramingen wanneer ze beschikbaar en voldoende gedetailleerd zijn.
- BFW: doordat de 'fiscale autonomie factor' en de geregionaliseerde fiscale uitgaven tijdens de overgangperiode werden overschat, dalen de overdrachten eenmalig met 1,6 miljard euro in 2018 (0,35 % van het bbp).
- Fiscale regularisatie: voor 2018 is het bedrag gelijk aan het bedrag dat in de initiële begroting 2018 is opgenomen; voor de daaropvolgende jaren evolueert het bedrag zoals de ontvangsten van de fiscale regularisatie van de federale overheid voor het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest; voor het Vlaams Gewest zijn de cijfers overgenomen uit de Vlaamse meerjarenraming 2018-2023.
- Personeelsuitgaven: zonder maatregelen evolueert de werkgelegenheid in het onderwijs volgens de schoolgaande bevolking en blijft die constant in voltijdse equivalenten in de administratie; een loondrift (verschillend voor het onderwijs en de administratie) en de reeds ondertekende sectorale akkoorden worden in aanmerking genomen.
- Responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen: tot 2020 worden de responsabiliseringsbijdragen voor de pensioenen van het statutaire personeel in mindering gebracht op de dotaties van de BFW; vanaf 2021 verhoogt ze de sociale bijdragen voor de sociale zekerheid en vermindert ze de toegekende bijdragen met hetzelfde bedrag (technische hypothese).
- Beheer van de kinderbijslag: de overname van het beheer van de kinderbijslag door de Vlaamse Gemeenschap, het Waals Gewest en de Duitstalige Gemeenschap in 2019 en de GGC in 2020 leidt tot een stijging van de werkingskosten van die entiteiten die wordt gecompenseerd door een daling van de overdrachten aan de sociale zekerheid.
- Ziekenhuisinfrastructuur: vanaf 2018 veronderstelt de hypothese dat - behalve voor de Vlaamse Gemeenschap - de uitgaven overeenstemmen met het bedrag van de BFW-dotatie; voor de Vlaamse Gemeenschap is die gebaseerd op de cijfers van de aangepaste begroting 2018 en de meerjarenraming.

De financiën van de gemeenschappen en gewesten, die in 2016 een licht begrotingsoverschot lieten optekenen, zijn er licht op vooruitgegaan in 2017. Dat is voornamelijk het gevolg van de stijging van de registratierechten in Vlaanderen en Wallonië, een op kruissnelheid zijnde kilometerheffing en een daling van de investeringen in Vlaanderen. Ondanks de versnelling van het inkohieringstempo van de regionale personenbelasting in 2017 zijn de inkomsten uit de personenbelasting stabiel in procent van het bbp als gevolg van de weerslag van de maatregelen ter vermindering van de federale personenbelasting op de regionale personenbelasting en doordat de opbrengst van 2016 al hoger was dan de opbrengst van een volledig jaar.

De achteruitgang van de regionale financiën in 2018 heeft twee oorzaken. Ten eerste wordt verondersteld dat de inkomsten uit de personenbelasting van 2018 betrekking hebben op een volledig jaar en dus de weerslag van de versnelling van het inkohieringstempo van 2017 ondergaan. De inkomsten uit de personenbelasting nemen ook af als gevolg van de daling van de opcentiemen op de personenbelasting door de overgang naar het definitieve stelsel van de BFW. Ten tweede dalen de overdrachten van de BFW eenmalig in 2018 als gevolg van de correctie voor de overschatting van bepaalde dotaties en de regionale autonomiefactor tijdens de periode 2015-2017.

Op middellange termijn worden de financiën van de gemeenschappen en gewesten hoofdzakelijk beïnvloed door de investeringsuitgaven die over de periode 2018-2020 stijgen in procent van het bbp als gevolg van de geplande investeringen in schoolgebouwen, veiligheid en mobiliteit in Brussel en het Oosterweelproject. Zonder nieuwe projecten dalen de investeringen in procent van het bbp aan het einde van de projectieperiode, net zoals de meeste uitgavencategorieën bij ongewijzigd beleid, met uitzondering van de uitgaven voor gezondheidszorg. De ontvangsten uit de regionale personenbelasting lijden tot 2021 onder de weerslag van de maatregelen ter vermindering van de federale personenbelasting. Uiteindelijk schommelt het vorderingentekort rond 0,15 % van het bbp op middellange termijn.

TABEL 26 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	19,5	19,6	19,0	19,2	19,1	19,1	19,1	19,2	-0,6	0,2
Fiscale en parafiscale ontvangsten	4,8	4,9	4,6	4,5	4,5	4,5	4,5	4,6	-0,2	-0,1
Niet fiscale ontvangsten	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	-0,0	-0,1
Overdrachten van de overheid	11,4	11,3	11,0	11,3	11,3	11,3	11,4	11,4	-0,3	0,4
Toegerekende sociale premies	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	0,0	-0,0
Uitgaven	19,4	19,5	19,4	19,3	19,3	19,3	19,3	19,4	-0,0	-0,1
Finale primaire uitgaven	16,6	16,6	16,6	16,6	16,7	16,6	16,6	16,7	-0,0	0,0
Werkingskosten en investeringen	9,0	9,0	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,0	0,0	-0,0
Niet sociale overdrachten	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,1	-0,1
Sociale uitkeringen	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,2	5,2	0,0	0,2
Overdrachten aan de overheid	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,5	2,5	0,0	-0,1
Rentelasten	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,0	-0,0
Primair saldo	0,4	0,4	-0,2	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,1	-0,6	0,2
Vorderingensaldo	0,0	0,1	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,5	0,3

4.4.2. Vlaamse Gemeenschap

a. In aanmerking genomen factoren

De projectie is voornamelijk gebaseerd op de initiële begroting 2018, maar integreert ook de belangrijkste wijzigingen¹ en nieuwe initiatieven uit de aangepaste begroting 2018 en de meerjarenbegroting 2018-2023 van de Vlaamse Gemeenschap.

Op het niveau van de fiscale ontvangsten houdt de projectie rekening met de aanzienlijke versnelling van het inkohieringstempo voor de personenbelasting in 2017 en de besliste maatregelen aangaande de gewestbelastingen zoals:

- de vernietiging door het Grondwettelijk Hof van de oude energieheffing (afschaffing die leidt tot 350 miljoen euro minderontvangsten) en de vernieuwde energieheffing vanaf 2018 (80 miljoen euro in 2018 en 114 miljoen euro op kruissnelheid)²;
- de verhoging van de ontvangsten uit de onroerende voorheffing met 100 miljoen euro (eenzelfde daling van de provinciale opcentiemen) vanaf 2018 in het kader van de afslanking van de Vlaamse provincies. Hiermee wordt de bevoegdheidsoverdracht van de persoonsgebonden aangelegenheden gefinancierd;
- de hervorming van de erfbelasting (successierechten), die leidt tot een minderontvangst van 98 miljoen euro in 2019 en van 118 miljoen euro op kruissnelheid, en de budgettair neutrale hervorming van de registratierechten, meer specifiek van het verkooprecht.

Wat de werkingskosten betreft, integreert de projectie de personeelsbesparingen in de administratie tot 2019, het sectorale akkoord voor het onderwijs van 23 maart 2018 en de nieuwe eenmalige initiatieven voor onder meer onderwijs en vorming, conform de begrotingsaanpassing.

Op het vlak van de investeringen worden volgende projecten in rekening gebracht:

- de bouwuitgaven in het kader van de Oosterweelverbinding volgens de ramingen van de Vlaamse overheid en het Rekenhof (76,4 miljoen euro in 2018 en gemiddeld 600 miljoen euro op kruissnelheid);

1. Het gaat hier om wijzigingen, die het gevolg zijn van actualisaties van de betaalkalender door de Vlaamse overheid.

2. Er werden nieuwe initiatieven op het gebied van uitgaven in aanmerking genomen voor hetzelfde bedrag (bijvoorbeeld aankoop van groenestroomcertificaten en subsidies voor windparken).

- de investeringen in scholenbouw in het kader van 'Scholen van Morgen' (ongeveer 55 miljoen euro in 2018) en de inbreiding van dat programma (respectievelijk 48 miljoen euro en 41 miljoen euro aan bijkomende investeringen in 2020 en 2021 ten opzichte van 2018);
- de investeringen in wegen- en waterwegeninfrastructuur en in het openbaar vervoer.

Bij de projectie van de niet-sociale overdrachten wordt meer specifiek rekening gehouden met:

- de hervorming, binnen het domein van de loonsubsidies, van het doelgroepenbeleid die is ingegaan vanaf het derde kwartaal van 2016 en meer inzet op werkgeversbijdrageverminderingen voor oudere en (laaggeschoolde) jongere werknemers ten koste van activeringsuitkeringen en andere werkgeversbijdrageverminderingen (met overgangsregeling tot eind 2018);
- de vernieuwde renovatiepremie (opstap van 30 miljoen euro in 2018);
- de overdrachten aan Nederland in het kader van de aanleg van de Sluis Terneuzen (ongeveer 80 miljoen in 2018, nadien zeer schommelend uitgavenpatroon volgens de meerjarenraming geïntegreerd);
- nieuwe initiatieven uit de begrotingsaanpassing 2018 zoals subsidies ter bevordering van de brandveiligheid van woningen en de restauratie van het onroerend erfgoed.

Voor de sociale uitkeringen houdt de projectie rekening met de verhoging van het budget voor de gezinsbijlagen vanaf 2019 ten belope van het bedrag dat voortvloeit uit het niet toepassen van de spilindexoverschrijding in 2015 en 2017. De verhoging van het basisondersteuningsbudget (zorgbudget voor mensen met een handicap) in het domein van de Vlaamse Sociale Bescherming wordt ook in rekening gebracht.

Wat de overdrachten aan andere overheden betreft, worden volgende eenmalige elementen verrekend in de projectie:

- de gedeeltelijke schuldovername van Vlaamse gemeenten in 2018 (96,7 miljoen euro) in het kader van het decreet van de Vrijwillige Samenvoeging van Gemeenten van 24 juni 2016;
- de overdracht aan de lagere overheid voor de aanleg van een rioleringsnetwerk (20 miljoen euro);
- nieuwe eenmalige initiatieven uit de begrotingsaanpassing 2018 zoals de financiering van het asbestbeleid van gemeenten.

b. Rekening van de Vlaamse Gemeenschap

Na een quasi-evenwicht in 2016, vertoont de rekening van de Vlaamse Gemeenschap in 2017 een aanzienlijk vorderingenoverschot van meer dan 1 miljard of 0,2 % van het bbp, wat vooral het gevolg is van de toegenomen ontvangsten uit personenbelasting door een versnelling van het inkohieringstempo. Daarnaast dragen ook de op kruissnelheid zijnde kilometerheffing en de terugloop van de investeringen in het project 'Scholen van Morgen' (ongeveer 400 miljoen) bij tot dit positief saldo.

In 2018 verdwijnt het vorderingenoverschot en laat de rekening van een tekort optekenen van 0,2 % van het bbp. De achteruitgang van het saldo is voornamelijk te wijten aan de eenmalige correctie voor het teveel aan overdrachten (1 005 miljoen) krachtens de BFW tijdens het voorlopige systeem en de lagere ontvangsten uit de personenbelasting ten gevolge van de weerslag van de versnelde inkohiering in 2017 en de inwerkingtreding van de definitieve autonomiefactor (die lager ligt dan de voorlopige). De afschaffing van de oude energieheffing, gedeeltelijk gecompenseerd door de vernieuwde energieheffing drukt wel de omvang van de fiscale ontvangsten, maar heeft geen impact op het saldo gezien ook de uitgaven in dezelfde mate krimpen gezien het hier gaat om aan specifieke uitgaven toegewezen ontvangsten. Hetzelfde geldt voor de bijkomende ontvangsten uit onroerende voorheffing in het kader van de hervorming van de provincies (zie supra). De opbrengst uit fiscale regularisatie en de dalende rentelasten zorgen ervoor dat de toename van de investeringen (Oosterweel, openbaar vervoer) en de eenmalige schuldovername van de Vlaamse gemeenten de achteruitgang van het saldo niet verder versterken.

In 2019 vertonen de Vlaamse overheidsfinanciën opnieuw – hoewel slechts eenmalig – een overschot door de weerslag van de punctuele correctie van de overdrachten van de BFW in 2018, die impact van de daling van successierechten ten gevolge de hervorming en de lichte toename van uitgaven (voornamelijk investeringen en sociale uitgaven) meer dan compenseert.

TABEL 27 - Rekening van de Vlaamse Gemeenschap
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	45,7	48,7	48,2	50,4	51,8	53,3	55,1	56,8	-0,5	8,6
Fiscale en parafiscale ontvangsten	12,1	13,6	12,9	13,0	13,2	13,5	14,0	14,5	-0,7	1,6
Niet fiscale ontvangsten	3,2	3,7	3,7	3,8	3,8	3,9	4,0	4,0	0,1	0,3
Overdrachten van de overheid	26,9	27,9	27,9	29,8	30,8	31,9	33,0	34,0	0,0	6,1
Toegerekende sociale premies	3,4	3,6	3,7	3,8	4,0	3,9	4,1	4,2	0,1	0,6
Uitgaven	45,8	47,6	49,1	50,4	52,3	53,7	55,4	57,2	1,4	8,1
Finale primaire uitgaven	39,8	41,4	42,6	43,9	45,6	46,8	48,3	49,8	1,1	7,2
Werkingskosten en investeringen	20,9	21,6	22,3	23,0	24,1	24,8	25,3	26,0	0,7	3,7
Niet sociale overdrachten	5,4	5,9	5,9	6,0	6,2	6,2	6,4	6,5	-0,1	0,6
Sociale uitkeringen	13,4	13,9	14,4	14,9	15,3	15,9	16,5	17,2	0,5	2,8
Overdrachten aan de overheid	5,5	5,7	6,0	6,0	6,2	6,4	6,6	6,9	0,3	0,9
Rentelasten	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	-0,0	0,1
Primair saldo	0,4	1,6	-0,3	0,5	-0,0	0,1	0,2	0,2	-2,0	0,5
Vorderingensaldo	-0,1	1,1	-0,8	0,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,4	-1,9	0,5
Vorderingensaldo (in procent van het bbp)	-0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,4	0,1

Op middellange termijn dragen vooral de sociale uitkeringen (voornamelijk gezondheidszorguitgaven) en de personeelsuitgaven (door de integratie van het sectoraal akkoord) bij tot de uitgavenevolucie. Ook de investeringen hebben een belangrijke impact; de bouwuitgaven voor de Oosterweelverbinding bereiken hun kruissnelheid en er zijn nieuwe investeringen in scholenbouw (2020 en 2021). Daarnaast wegen de toename (gemiddeld 70 miljoen per jaar) van de responsabiliseringbijdrage voor pensioenen, de geringe groei van de inkomsten uit personenbelasting tot 2021 door de doorrekening van de federale “taxshift”, en de licht stijgende rentelasten op de Vlaamse overheidsfinanciën, waardoor de rekening van de Vlaamse Gemeenschap nog een tekort van 0,1 % van het bbp laat optekenen tegen het einde van de projectieperiode.

4.4.3. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

a. In aanmerking genomen factoren

De projectie is gebaseerd op de initiële begroting 2018. De aanpassing van de begroting is pas voorzien voor het najaar 2018.

Op het niveau van de fiscale ontvangsten integreert de projectie, naast een relatief stabiel inkohieringstempo voor 2017, de maatregelen van het tweede luik van de fiscale hervorming:

- het optrekken van het bestaande abatement in de registratierechten bij aankoop van een woning-hoofdverblijfplaats vanaf 2017;
- de toekenning van een forfaitaire premie van 120 euro per woning gelegen in het Brussels Gewest en waarin de eigenaar zijn hoofdverblijfplaats heeft gevestigd (premie BeHome) vanaf 2017;
- de verhoging van de belasting op bank- en kredietinstellingen op bankautomaten vanaf 2017;
- de hervorming en harmonisering van successie- en schenkingsrechten vanaf 2017;
- de opheffing van de woonbonus voor contracten afgesloten na 31 december 2016 (impact vanaf 2018);
- de algemene verlaging van 0,5 % van de personenbelasting via een verlaging van de regionale opcentiemen (impact vanaf 2018).

Wat de projectie van de werkingskosten en investeringen betreft, wordt er rekening gehouden met:

- de loonherwaarderingen in het kader van het sectoraal akkoord van november 2015, waarvan de modaliteiten werden goedgekeurd in september 2017;
- de oprichting van het Agentschap Fiscaliteit (dat instaat voor de inning van de onroerende voorheffing, de doorstorting van hotelbelasting en de betaling van premies) die leidt tot bijkomende personeelskosten (50 agenten die overgenomen worden van de FOD Financiën) en werkings- en investeringskosten (30 miljoen euro); grote investeringsprojecten over de periode 2018-2023 zoals de renovatie van tunnels (31 miljoen euro per jaar), de investeringen in de veiligheid in wegtunnels en viaducten (41 miljoen euro per jaar), de ombouw en uitbreiding van metro en prémetro (150 miljoen euro per jaar) en de overige investeringen in veiligheid (53 miljoen euro per jaar, voor o.a. de bouw van een crisiscentrum);
- de grondaankoop in het kader van het project Mediapark in 2018 (10 miljoen euro) en de verkoop van het Actiris- en het CCN-gebouw (75 miljoen euro).

Op het vlak van de niet-sociale overdrachten integreert de projectie de hervorming van het doelgroepenbeleid, in werking getreden vanaf het vierde kwartaal van 2017, die voor de bevordering van de tewerkstelling van langdurige, jongere en oudere werkzoekenden meer inzet op activeringsuitkeringen ten koste van doelgerichte werkgeversbijdrageverminderingen (met overgangsregeling tot eind 2018). Er wordt ook rekening gehouden met de premie BeHome (44 miljoen in 2017 en 24 miljoen euro vanaf 2018).

De overdrachten aan andere overheden integreren de uitgaven ter ondersteuning van de lagere overheid voor sociaal huisvestingsbeleid en wijkrevitalisatie (130 miljoen euro in 2018).

Wat de sociale uitkeringen betreft, merken we op dat de geregionaliseerde uitgaven voor kinderbijslag en voor gezondheidszorg voor de inwoners van het Brusselse Gewest ten laste vallen van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en dus niet zijn verrekend in de rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (GGC). In de projectie werd uiteraard wel rekening gehouden met de uitgaven en besliste maatregelen zoals de hervorming van de kinderbijslag.

b. Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2017 vertoont het vorderingensaldo van het Brussels Gewest een achteruitgang ten opzichte van 2016, waar het nog positief was. De ontvangsten dalen in 2017 vooral ten gevolge van de minder gunstige evolutie van de personenbelasting (in 2016 hadden de ontvangsten uit de personenbelasting betrekking op meer dan een volledig jaar dankzij een versnelling van het inkohieringstempo), maar ook door een daling van de overdrachten van de federale overheid door een negatief afrekeningssaldo van de BFW en een daling van de dotatie voor veiligheid (weerslag van de dubbele uitbetaling in 2016). Daarnaast hebben een aantal maatregelen van het tweede luik van de fiscale hervorming (zie hoger) een negatieve impact op het saldo.

TABEL 28 - Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	4,7	4,6	4,7	4,9	5,0	5,1	5,3	5,4	0,0	0,7
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,3	2,2	2,3	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	0,1	0,3
Niet fiscale ontvangsten	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,1
Overdrachten van de overheid	1,8	1,7	1,6	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	-0,1	0,3
Toegerekende sociale premies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	4,6	4,8	4,9	5,1	5,2	5,3	5,4	5,5	0,2	0,6
Finale primaire uitgaven	3,3	3,5	3,6	3,7	3,8	3,9	3,9	4,0	0,2	0,4
Werkingskosten en investeringen	2,2	2,3	2,5	2,6	2,7	2,7	2,8	2,8	0,2	0,3
Niet sociale overdrachten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,0	0,0
Sociale uitkeringen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0
Overdrachten aan de overheid	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	0,0	0,2
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	0,0
Primair saldo	0,2	-0,0	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	0,0	-0,1	0,2
Vorderingensaldo	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,1
Vorderingensaldo (in procent van het bbp)	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,0

In 2018 daalt het vorderingensaldo verder tot -0,1 % van het bbp, voornamelijk door de eenmalige correctie (149 miljoen) voor het teveel ontvangen tijdens de overgangsfase van de BFW. De ontvangsten uit fiscale regularisatie (50 miljoen) en de afschaffing van de woonbonus zorgen ervoor dat de totale ontvangsten niet afnemen in 2018 desondanks de algemene verlaging van de personenbelasting via een vermindering van de gewestelijke opcentiemen en de herziening van de autonomiefactor. De achteruitgang van het saldo wordt vooral versterkt door de investeringsuitgaven voor grote infrastructuurprojecten¹.

Het vorderingentekort neemt lichtjes af in procent van het bbp in 2019, voornamelijk door de weerslag van punctuele correctie van de overdrachten krachtens de BFW in 2018 en primaire uitgaven die niet sneller toenemen dan de ontvangsten. Nadien zorgt de weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid en de iets dynamischere evolutie van de personenbelasting ervoor dat het vorderingensaldo in procent van het bbp licht verbetert, maar de Brusselse overheidsfinanciën vertonen echter nog wel een klein tekort op het einde van de projectieperiode.

4.4.4. Waals Gewest

a. In aanmerking genomen factoren

De projectie van de financiën van het Waals Gewest integreert de initiële begroting van 2018 en de maatregelen van de begrotingscontrole. De projectie neemt bepaalde (eventueel geactualiseerde) elementen op van de meerjarenprojectie in de algemene toelichting bij de begroting en in het rapport van het Rekenhof, in het bijzonder de uitgaven van bepaalde openbare bestuurseenheden zoals Centre régional d'aide aux communes (CRAC) en Société wallonne des aéroports (SOWAER).

De projectie van de fiscale ontvangsten integreert de lichte achteruitgang van het inkohieringstempo van de personenbelasting in 2017, de verschillende fiscale maatregelen in het kader van de initiële begroting 2018 op het vlak van kijk- en luistergeld (-115 miljoen euro op kruissnelheid), registratierechten, successie- en schenkingsrechten, alsook de verrekening van de wooncheque in de ESR-boekhouding in de kapitaaloverdrachten aan de huishoudens. De projectie van de niet-fiscale ontvangsten houdt rekening met een stijging van 30 miljoen euro (die permanent wordt verondersteld) van de inkomens uit vermogen vanaf 2018.

1. We merken op dat sommige van deze projecten reeds hun start kenden voor 2018.

De projectie van de primaire uitgaven houdt rekening met de volgende elementen:

- de personeelsuitgaven omvatten de maatregelen voor personeelsinkrimping in de administratie tot 2019 en de loonherwaarderingen in het kader van het sectoraal akkoord van september 2016;
- op middellange termijn wordt verondersteld dat de investeringsuitgaven stabiel blijven in reële termen, rekening houdend met de niet-recurrente factoren van 2018. Met de huidige beschikbare informatie was het niet mogelijk het Waalse investeringsplan op te nemen;
- de niet-sociale overdrachten houden rekening met de hervormingen op het vlak van de loonsubsidies vanaf het derde kwartaal 2017, die meer inzetten op activeringsuitkeringen voor langdurige werkzoekenden en (laag- en middengeschoolde) jongeren ten koste van doelgerichte werkgeversbijdrageverminderingen (met overgangsregeling tot midden 2020). De hervorming van de APE-punten (Aide à la Promotion de l'Emploi) werd niet in aanmerking genomen;
- op het vlak van de sociale uitkeringen wordt rekening gehouden met de hervorming van de kinderbijslag in 2020, maar niet met de oprichting van een autonomieverzekering door de onzekerheden die deze modaliteiten omgeven.

b. Rekening van het Waals Gewest

Na een licht overschot in 2016 gaan de Waalse overheidsfinanciën erop achteruit in 2017 en 2018. De achteruitgang in 2017 is in grote mate toe te schrijven aan de terugval van de ontvangsten uit de personenbelasting met meer dan 400 miljoen euro ten opzichte van 2016. Die daling is te wijten aan de wijziging van het inkomingsstempo van de personenbelasting: de opbrengst van 2017 ligt lichtjes onder de opbrengst van een volledig jaar, terwijl de opbrengst van 2016 hoger lag dan de opbrengst van een volledig jaar. De verslechtering van de Waalse financiën is ook het gevolg van de dynamiek van bepaalde uitgaven categorieën en de ongunstige evolutie van de overdrachten van de BFW te wijten aan de weerslag van het positieve afrekeningssaldo van 2016, het negatieve afrekeningssaldo in 2017 en de vermindering van de dotatie 'fiscale uitgaven'. De Waalse financiën worden daarentegen positief beïnvloed door de terugloop van de rentelasten, de aanzienlijke toename van de registratierechten en een op kruissnelheid zijnde kilometerheffing.

TABEL 29 - Rekening van het Waals Gewest
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	13,7	13,4	13,4	14,1	14,5	14,9	15,3	15,8	-0,0	2,4
Fiscale en parafiscale ontvangsten	5,7	5,4	5,6	5,7	5,8	6,0	6,3	6,6	0,2	1,0
Niet fiscale ontvangsten	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	0,1	0,1
Overdrachten van de overheid	6,7	6,8	6,5	7,1	7,3	7,5	7,6	7,7	-0,3	1,2
Toegerekende sociale premies	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Uitgaven	13,5	13,7	14,1	14,4	14,8	15,0	15,6	16,1	0,4	2,0
Finale primaire uitgaven	10,2	10,4	10,8	11,1	11,5	11,8	12,2	12,5	0,4	1,7
Werkingskosten en investeringen	3,1	3,2	3,4	3,5	3,5	3,6	3,7	3,7	0,1	0,4
Niet sociale overdrachten	2,9	2,9	3,1	3,2	3,3	3,4	3,6	3,7	0,1	0,6
Sociale uitkeringen	4,2	4,3	4,4	4,5	4,6	4,8	4,9	5,1	0,1	0,7
Overdrachten aan de overheid	2,8	2,8	2,9	2,8	2,9	2,8	3,0	3,1	0,0	0,2
Rentelasten	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0
Primair saldo	0,7	0,2	-0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	-0,4	0,4
Vorderingensaldo	0,2	-0,3	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	0,4
Vorderingensaldo (in procent van het bbp)	0,0	-0,1	-0,2	-0,0	-0,1	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,1

In 2018 is de achteruitgang van het vorderingensaldo toe te schrijven aan de eenmalige correctie voor het teveel aan ontvangen middelen tijdens de overgangsfase van de BFW (ongeveer 460 miljoen euro), de vermindering van de regionale autonomiefactor en de afschaffing van het kijk- en luistergeld. Het vorderingensaldo wordt daarentegen positief beïnvloed door de verwachte ontvangsten uit de fiscale regularisatie (70 miljoen),

de in de begroting verwachte stijging van de inkomens uit vermogen, de daling van de rentelasten, de maatregelen van de uitgavenbegroting en een gunstig prijseffect (sterkere evolutie van de indexeringsfactoren van de dotaties krachtens de BFW en de 'Sainte-Emilie'-akkoorden dan die van de uitgaven).

In 2019 verbeteren de overheidsfinanciën van het Waals Gewest, maar met een bedrag dat overeenstemt met de correctie van de overdrachten van de BFW in 2018. Ondanks de positieve impact van de daling van de rentelasten en de evolutie van bepaalde uitgaven van de openbare bestuurseenheden ondergaan de financiën de effecten van de federale maatregelen voor de verlaging van de personenbelasting, het jaareffect van de op kruisnelheid zijnde regionale autonomiefactor en de verwachte daling van de ontvangsten van de fiscale regularisatie. Vanaf 2020 wordt het vorderingensaldo beïnvloed door de verwachte schommeling van de uitgaven van het CRAC (stijgend in 2020 en 2022 en dalend in 2021). De geleidelijke stijging van de rentelasten, het dynamisme van de gezondheidsuitgaven en, in mindere mate, de budgettaire impact van de kinderbij-slaghervorming in 2020 leiden tot een lichte achteruitgang van de Waalse financiën. Die achteruitgang wordt vanaf 2022 afgezwakt door de groei van de regionale personenbelasting die niet langer wordt ondermijnd door de federale taxshift.

4.4.5. Franse Gemeenschap

a. In aanmerking genomen factoren

De projectie van de financiën van de Franse Gemeenschap integreert de initiële begroting van 2018 en is in overeenstemming met de maatregelen van de begrotingscontrole. De projectie houdt in het bijzonder rekening met de volgende factoren.

- Onderwijs: de projectie integreert de in 2017 besliste maatregelen verbonden aan het 'Pacte pour un enseignement d'excellence', die de evolutie van de werkgelegenheid (lonen) en het intermediair verbruik beïnvloeden. Ze houdt ook rekening met een gemiddelde jaarlijkse groei van de schoolgaande bevolking van 0,2 % over de periode 2018-2023. Er werd geen rekening gehouden met de impact op het aantal leerkrachten van de overgang van 3 naar 4 studie jaren van de initiële lerarenopleiding kleuter-, basis- en lager secundair onderwijs, noch met de mogelijke daaropvolgende herwaardering van de overeenstemmende barema's vanaf 2023.
- Personeelsuitgaven zonder onderwijs: de projectie houdt rekening met de maatregelen voor personeel-sinkrimping in de administratie tot 2019.
- Investeringsuitgaven: voor 2018 worden de in de initiële begroting 2018 voorziene investeringsuitgaven in de projectie opgenomen. Op middellange termijn veronderstelt de projectie, op basis van de beschikbare informatie, dat de investeringsuitgaven versnellen in 2019 (+23 miljoen euro) en 2020 (+21 miljoen euro) als gevolg van een inhaalbeweging van de investeringen in de fondsen voor schoolgebouwen. Die uitgaven zouden dalen tijdens de jaren 2021 en 2022.

b. Rekening van de Franse Gemeenschap

Het tekort van de Franse Gemeenschap is aanzienlijk toegenomen in 2017 als gevolg van de snellere stijging van de uitgaven dan van de ontvangsten. De stijging van de uitgaven deed zich vooral voor in de werkingskosten (aankoop van goederen en diensten en lonen) die toenemen als gevolg van de impact van de maatregelen verbonden aan het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' en de gezondheidszorg. De groei van de ontvangsten werd ook afgeremd door de daling van de verkoop van goederen en diensten en door de weerslag van het bijzonder gunstig afrekeningssaldo van de BFW in 2016.

TABEL 30 - Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljard euro, tenzij anders vermeld

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	18,1	18,7	19,2	19,8	20,3	20,9	21,6	22,2	0,6	3,0
Fiscale en parafiscale ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niet fiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,0	0,1
Overdrachten van de overheid	15,4	15,9	16,3	16,8	17,2	17,8	18,4	18,9	0,4	2,6
Toegerekende sociale premies	2,0	2,1	2,2	2,3	2,4	2,3	2,4	2,5	0,1	0,3
Uitgaven	18,1	18,9	19,4	19,9	20,5	21,0	21,7	22,3	0,5	2,9
Finale primaire uitgaven	11,9	12,4	12,8	13,3	13,7	14,1	14,6	15,1	0,4	2,2
Werkingskosten en investeringen	8,9	9,3	9,6	9,9	10,2	10,5	10,8	11,2	0,3	1,5
Niet sociale overdrachten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	0,1
Sociale uitkeringen	2,3	2,5	2,6	2,7	2,8	2,9	3,0	3,2	0,1	0,6
Overdrachten aan de overheid	6,1	6,3	6,4	6,5	6,7	6,8	7,0	7,1	0,1	0,7
Rentelasten	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	0,0
Primair saldo	0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
Vorderingensaldo	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,1
Vorderingensaldo (in procent van het bbp)	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,0

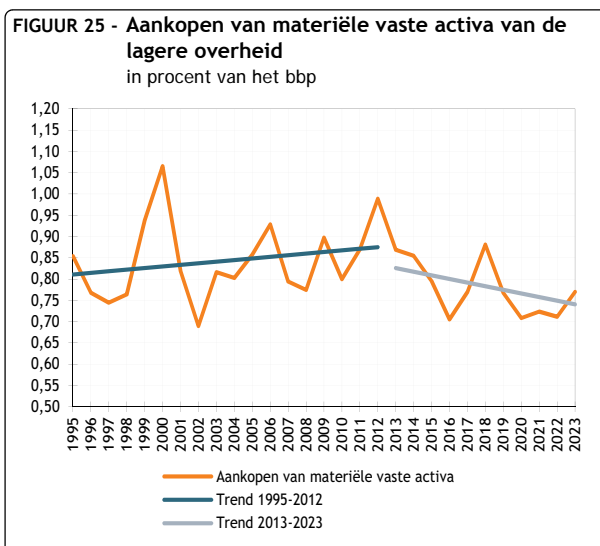
In 2018 daalt het tekort van de Franse Gemeenschap dankzij de meer gematigde groei van de uitgaven dan van de ontvangsten. Dat is het gevolg van gunstige prijseffecten, namelijk dat de indexering van de ontvangsten dotaties in het kader van de BFW hoger ligt dan de indexering van de lonen, die de belangrijkste uitgaven vormen. Na een relatief stabiel niveau in 2019 en 2020 daalt het tekort van de Franse Gemeenschap vanaf 2021 als gevolg van de terugloop van de investeringen in schoolgebouwen en het aflopen van het herfinancieringsprogramma van het hoger onderwijs, ondanks de forse stijging van de responsabiliseringsbijdrage voor de pensioenen.

4.5. Lagere overheid

Na een historisch tekort van -0,5 % van het bbp in 2012, herstelde de rekening van de lagere overheid zich snel en vertoonde een licht overschot in de jaren 2015 tot 2017. Dit overschot zou standhouden tot 2023, met 2018 als uitzondering waar het saldo, in het beste geval, in evenwicht zou zijn.

Het belangrijke tekort van 2012 is hoofdzakelijk het gevolg van de stijging van de uitgaven voor bezoldigingen, maar ook van de toename van de investeringen die kenmerkend is voor de nakende gemeenteraadsverkiezingen. De terugkeer naar een begrotingsevenwicht – en zelfs naar een begrotingsoverschot in 2015-2017 – resulteert in het bijzonder uit een sterke beheersing van de uitgaven die in nominale termen slechts met 1,1 % stijgen van 2012 tot 2017. De uitgavenbeperking is omvangrijk (aankoop van goederen en diensten, investeringen, overdrachten aan de gezinnen), maar het zijn opnieuw vooral de investeringen die de tekorten omzetten in overschotten dankzij de cyclische terugval van de investeringen na de lokale verkiezingen van 2012.

De dynamiek van de terugloop van de investeringen sinds 2012 is bijzonder uitgesproken, wat laat veronderstellen dat ze voor een deel te wijten is aan de klassieke verkiezingscyclus, maar waarschijnlijk ook aan de radicale ombuiging van de historische trendgroei die verband houdt met een versterkte interventie van de voorgedijoverheid in de context van een strakker begrotingsbeleid.

Over de periode 2018-2023 zijn de schommelingen in het vorderingensaldo hoofdzakelijk toe te schrijven aan de investeringen in het kader van de verkiezingscyclus. Naast dit cyclisch verloop van de investeringsuitgaven wordt de periode 2018-2023 gekenmerkt door een stabilisering van de groei van de ontvangsten en uitgaven. Meer specifiek, de relatieve stabilisering van de ontvangsten resulteert uit de stijging van de fiscale ontvangsten in 2016 en 2017 als gevolg van de versnelling van het inkohieringstempo van de personenbelasting, gevolgd door een daling van die ontvangsten in 2018 die te wijten is aan de versnelling van het inkohieringstempo in 2017 en aan de weerslag van de taxshiftmaatregelen van de federale overheid tegen 2021.

De projectie houdt bovendien ook rekening met de verschuiving van de ontvangsten uit de onroerende belasting vanaf 2018 in Vlaanderen, van de provincies naar het gewest, in het kader van de provinciehervorming. Die laatste gaat gepaard met een evenredige daling van de uitgaven (hoofdzakelijk van de werkingskosten). Tenslotte integreert de projectie ook de gedeeltelijke overname van de schuld van de Vlaamse gemeenten door de Vlaamse overheid.

TABEL 31 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

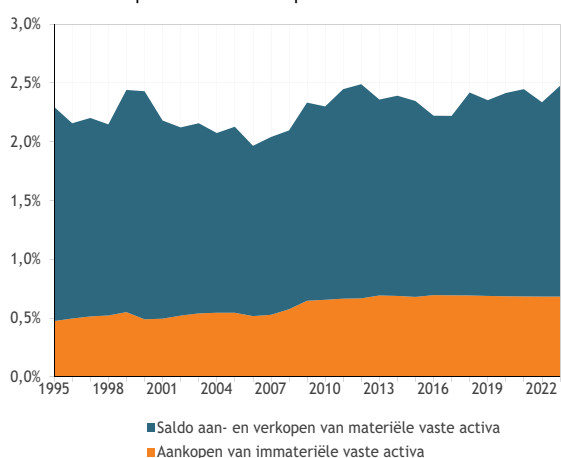
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Variatie	
									2018	2019-2023
Ontvangsten	7,3	7,2	7,2	7,1	7,1	7,1	7,2	7,2	-0,0	0,0
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,3	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	2,0	-0,1	-0,1
Niet fiscale ontvangsten	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	0,0	0,2
Overdrachten van de overheid	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3	3,4	3,4	0,0	-0,1
Toegerekende sociale premies	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0
Uitgaven	7,1	7,1	7,2	7,1	7,0	7,1	7,1	7,2	0,1	-0,1
Finale primaire uitgaven	6,9	7,0	7,1	7,0	6,9	7,0	7,0	7,1	0,1	-0,0
Werkingskosten en investeringen	5,9	5,8	6,0	5,8	5,8	5,8	5,8	5,9	0,1	-0,0
waaronder investeringen	0,6	0,7	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,1	-0,1
Niet sociale overdrachten	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0
Sociale uitkeringen	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	-0,0
Overdrachten aan de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
Vorderingensaldo	0,2	0,1	-0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	-0,1	0,1

KADER 5 - Overheidsinvesteringen

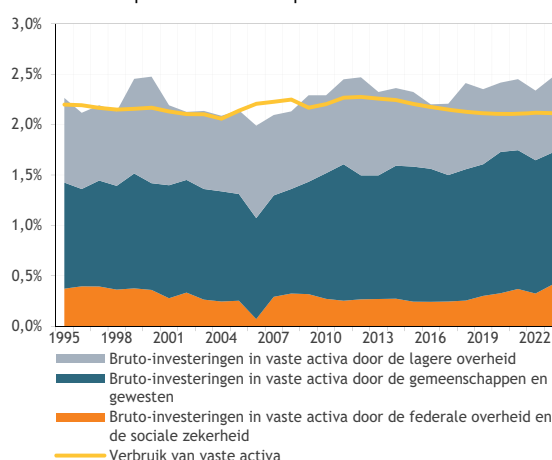
De bruto-investeringen van de Belgische overheid schommelen rond 2,3 % van het bbp sinds 1995 en zouden dicht tegen dat niveau blijven aanleunen in 2023. De overheidsinvesteringen (in % van het bbp) zijn dus half zo hoog als tijdens de jaren 70. Ze liggen ook onder het niveau van de investeringen in de Europese Unie. De evolutie van de investeringen was evenwel weinig onderhevig aan de besparingsmaatregelen na de financiële en economische crisis.

De overheidsinvesteringen kunnen worden opgesplitst afhankelijk van de aard van de verworven vaste activa: materieel of immaterieel. De netto-aankopen van immateriële activa hebben vooral betrekking op O&O-uitgaven (vooral van universiteiten, geconsolideerd met de gemeenschappen) en vertegenwoordigen tussen 20 % en 30 % van de totale investeringen. Ze zijn zeer licht gestegen sinds 2010, terwijl de netto-aankopen van materiële activa relatief stabiel gebleven zijn (zie figuur 5a).

FIGUUR 5A - Saldo aan- en verkopen van materiële en immateriële vaste activa in procent van het bbp

FIGUUR 5B - Bruto-overheidsinvesteringen in vaste activa in procent van het bbp

Evolutie per beleidsniveau

De overheidsinvesteringen situeren zich hoofdzakelijk in Entiteit II, aangezien ongeveer de helft van die investeringen uitgevoerd wordt door de gemeenschappen en de gewesten en een derde door de lagere overheid. Sinds 2010 zijn de materiële investeringen van de gemeenschappen en de gewesten gestegen, vooral in schoolgebouwen, terwijl de investeringen van de lagere overheid zijn teruggeschoefd, waarschijnlijk door de maatregelen van haar voorgijverheid. De investeringen van 2016 zijn bijgevolg de laagste over de periode in procent van het bbp.

In projectie stijgen de investeringen in materiële activa licht in 2018 en blijven nadien relatief stabiel, ondanks de zeer uitgesproken evoluties in de verschillende deelsectoren. De investeringen van de lagere overheid stijgen in 2018, maar vallen terug in 2019 en 2020 als gevolg van de klassieke verkiezingscyclus. Ze kennen opnieuw een stijgend profiel in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2024. De investeringen van de gemeenschappen en de gewesten nemen toe vanaf 2018 door de Brusselse investeringen in het domein van veiligheid en mobiliteit en de investeringen in schoolgebouwen. In 2020 worden de investeringen nog opgedreven doordat de investeringen voor het Oosterweelproject op kruisnelheid komen. Vanaf 2021 en rekening houdend met de beslissingen die gekend waren bij het afsluiten van deze vooruitzichten, zouden de investeringen van de gemeenschappen en de gewesten afnemen. Ten slotte nemen de investeringen van de federale overheid geleidelijk toe vanaf 2019 ten gevolge van de geplande investeringen in de vernieuwing van het materiaal door Defensie.

De relatieve stabiliteit van de overheidsinvesteringen in procent van het bbp sinds 1995 gaat gepaard met een lichte wijziging van de samenstelling ervan tegen 2023, namelijk een relatief groter aandeel van de gemeenschappen en de gewesten en een relatief kleiner aandeel van de lagere overheid.

Bruto-investeringen versus netto-investeringen

De netto-investeringen, m.a.w. het verschil tussen de bruto-investeringen in vaste activa en het verbruik van vaste activa (afschrijvingen) was min of meer nihil voor de economische en financiële crisis. Sinds 2010 zijn ze licht positief en nemen ze enigszins toe in de projectie, waardoor de kapitaalvoorraad van de overheidssector licht kan toenemen, ook al volstaat die stijging niet om de ratio ten opzichte van het bbp te laten toenemen. Merk op dat het verbruik van vaste activa een van de componenten is van de overheidsconsumptie en dus, via boekhoudkundige conventie, bijdraagt tot het bbp.

Verrekenen van de initiatieven op het vlak van investeringen

De bijdrage van de lagere overheid tot de nationale bruto-investeringen is niet beperkt tot overheidsinvesteringen. De nationale investeringen worden ook ondersteund door investeringsbijdragen, de publiek-private partnerschappen en bepaalde fiscale instrumenten. Rekening houdend met die verschillende kanalen, werden onlangs verschillende initiatieven genomen door de Europese (Investeringsplan voor Europa) en nationale autoriteiten (Nationaal Pact voor Strategische Investerings) om publieke en private investeringen aan te moedigen.

De middellangetermijnvooruitzichten inzake overheidsfinanciën houdt rekening met de maatregelen die genomen zijn door de nationale autoriteiten, in overeenstemming met de principes van het ESR2010 en voor zover die maatregelen beslist werden en voldoende gemodelleerd zijn.

5. Bijlagen

TABEL 1 -	Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving	89
TABEL 2 -	Hypothesen m.b.t. de loonmassa van de overheidssector	89
TABEL 3 -	Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties	90
TABEL 4 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies voor de marktbedrijfstacken	91
TABEL 5 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten	92
TABEL 6 -	Besteding van het binnenlands product in volume	93
TABEL 7 -	Opbouw van het binnenlands product in volume	93
TABEL 8 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	93
TABEL 9 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	94
TABEL 10 -	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën	94
TABEL 11 -	Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen	94
TABEL 12 -	Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo: ramingen tegen lopende prijzen	95
TABEL 13 -	Verdeling van het nationaal inkomen	95
TABEL 14 -	Verdeling van het nationaal inkomen	96
TABEL 15 -	Productiefactoren en productiekosten	96
TABEL 16 -	Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid	97
TABEL 17 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	97
TABEL 18 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	98
TABEL 19 -	Synthese van de transacties van de grote sectoren	99
TABEL 20 -	Rekening van de huishoudens	100
TABEL 21 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens	101
TABEL 22 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume	101
TABEL 23 -	Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens	102
TABEL 24 -	Rekening van de ondernemingen	102
TABEL 25 -	Rekening van het buitenland	103
TABEL 26 -	Rekening van de overheid	104
TABEL 27 -	Rekening van de overheid	105
TABEL 28 -	Rekening van de federale overheid	106
TABEL 29 -	Rekening van de gemeenschappen en gewesten	107
TABEL 30 -	Rekening van de lagere overheid	108
TABEL 31 -	Rekening van de wettelijke sociale-verzekeringsinstellingen	109
TABEL 32 -	Detail van de socialezekerheidsuitkeringen ten laste van de sociale zekerheid	110
TABEL 33 -	Globaal beheer werknemers	111
TABEL 34 -	Globaal beheer zelfstandigen	111
TABEL 35 -	RIZIV - geneeskundige verzorging	112
TABEL 36 -	Bruto toegevoegde waarde in volume	113
TABEL 37 -	Bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen	113
TABEL 38 -	Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen	114
TABEL 39 -	Investeringen in volume	114
TABEL 40 -	Investeringsquote	115
TABEL 41 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	116
TABEL 42 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	117
TABEL 43 -	Situatie op de arbeidsmarkt - detail	118
TABEL 44 -	Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstacken	119
TABEL 45 -	Nominale arbeidskosten per hoofd in de marktbedrijfstacken	119
TABEL 46 -	Arbeidskosten per hoofd voor indexering in de marktbedrijfstacken	120
TABEL 47 -	Consumptie van de gezinnen per product in volume	120
TABEL 48 -	Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen	121
TABEL 49 -	Prijsevolutie van de consumptie van de gezinnen per product	121
TABEL 50 -	Energiebalans, alle producten	122
TABEL 51 -	Broeikasgasemissies per sector	122

5.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie

TABEL 1 - Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	3.1	4.0	5.1	5.0	4.3	4.1	3.7	3.6	3.6
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	1.2	1.0	1.0	-2.0	0.2	2.0	2.0	2.0	2.0
Invoer van goederen excl. energie	1.8	0.9	0.3	-3.4	0.5	2.0	2.0	2.0	2.0
Invoer van energie	-5.5	8.0	21.5	30.2	-1.5	4.8	4.8	4.8	4.8
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	121.5	121.7	113.0	120.3	121.9	121.9	121.9	121.9	121.9
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Verenigde Staten	0.5	2.7	1.3	2.3	2.9	2.9	2.8	2.8	2.7
Eurozone	0.1	0.9	-0.3	-0.3	-0.2	0.5	1.1	1.7	2.4
België	-0.2	0.6	-0.7	-0.6	-0.4	0.2	0.9	1.5	2.1
Lange rente (10j.)									
Verenigde Staten	2.2	3.2	2.3	3.0	3.1	3.2	3.2	3.2	3.2
Eurozone	1.7	2.2	1.0	1.1	1.4	1.9	2.5	3.0	3.5
België	1.5	1.9	0.7	0.8	1.1	1.6	2.2	2.7	3.2
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	19.4	13.4	26.4	13.7	21.2	21.8	15.3	8.9	-0.7
6. Activiteitsgraad (in %)	72.9	73.8	73.3	73.3	73.6	73.8	74.0	74.1	74.1
7. Gemiddelde arbeidsduur (werknemers en zelfstandigen) (groeivoeten)									
Marktbedrijfstakingen	-0.1	-0.0	0.1	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
Industrie	0.2	0.1	0.4	0.1	0.1	0.0	0.1	0.1	0.0
Verhandelbare diensten	-0.3	-0.0	0.1	0.0	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 2 - Hypothesen m.b.t. de loonmassa van de overheidssector

(groeivoeten)

	2023 [^] 2018	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Werkgelegenheid bij de overheid	0.2	0.1	-0.0	0.2	0.3	0.3	0.4
1. Federale overheid	-1.1	-2.0	-2.3	-0.8	-0.6	-0.3	-0.2
2. Gemeenschappen en gewesten	0.7	0.9	1.1	0.7	0.6	0.6	0.6
3. Lagere overheid	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3
4. Sociale zekerheid	-1.8	-0.9	-8.9	-1.1	0.1	0.1	0.1
2. Sociale programmatie en 'wage drift'							
1. Federale overheid (incl. Defensie)	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
2. Gemeenschappen en gewesten	0.4	0.3	0.3	0.6	0.5	0.2	0.2
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
3b. Lagere overheid - overige	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
4. Sociale zekerheid	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 3 - Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties

	2023 [^] 2018	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>I. Groeivoeten in volume</i>							
1. Pensioenen	2.6	2.6	2.2	2.9	2.7	2.7	2.8
a. Werknemers	3.0	2.9	2.5	3.3	3.1	3.1	3.2
b. Zelfstandigen	2.7	2.3	2.4	2.5	2.8	2.9	3.0
c. Publieke sector (*)	1.2	1.6	0.8	1.4	0.7	1.3	1.3
d. Aangesloten bij de DOSZ	0.7	-0.4	0.0	0.8	0.9	1.2	1.4
2. ZIV-uitkeringen	3.6	5.2	4.5	4.3	3.5	2.6	1.6
a. Werknemers	3.5	4.9	4.5	4.3	3.5	2.5	1.5
- Primaire ongeschiktheid	1.7	1.8	1.3	1.8	1.9	1.7	1.6
- Invaliditeit	4.2	6.2	5.5	5.0	4.1	2.9	1.6
- Moederschapsrust	2.2	1.6	3.5	4.8	1.3	1.1	0.8
b. Zelfstandigen	4.7	10.7	4.4	4.3	3.7	3.1	2.0
3. Arbeidsongevallen van het FAO	4.2	1.1	9.1	3.7	3.7	3.7	3.7
4. Beroepsziekten	-2.6	-0.1	-3.2	-3.2	-3.1	-3.1	-3.0
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>							
Geneeskundige zorgen	2.1	1.5	2.0	2.1	2.3	2.5	2.3
a. Werknemers, zelfstandigen, ambtenaren	2.1	1.7	2.0	2.1	2.3	2.5	2.3
b. Aangesloten bij de DOSZ	-0.3	-6.7	0.9	0.9	1.1	1.1	0.9
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>							
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	7.0	19.9	10.1	5.3	3.0	2.0	1.6
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	24.0	24.7	24.2	23.9	23.7	23.7	23.6
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	32.3	34.9	32.0	31.8	31.7	31.6	31.6
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding of studies en voor mantelzorgers	39.6	40.1	39.7	39.5	39.5	39.5	39.5
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	0.4	0.7	0.5	0.4	0.3	0.3	0.2
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	222.7	202.7	213.5	225.3	228.9	231.5	233.9
a. Doorstromingsprogramma's	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3
b. Activering (zonder dienstencheques)	40.8	28.3	35.6	43.8	45.2	45.7	46.1
- Activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl.SINE's	33.7	23.0	29.3	36.4	37.5	38.0	38.4
- Activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	7.0	5.3	6.3	7.5	7.6	7.7	7.8
c. Sociale maribel (incl. via bedrijfsvoorheffing)	29.0	27.3	28.4	29.6	29.6	29.5	29.5
d. Dienstenchequewerknemers	137.1	131.4	133.8	136.1	138.4	140.6	142.6
- Activaplanbanen	12.4	11.9	12.1	12.3	12.5	12.7	12.9
- Gewone jobs	124.7	119.5	121.7	123.8	125.9	127.9	129.7
e. Gepreactiveerde stageplaatsen	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
f. Gesubsidieerde contractuelen ziekenhuizen	2.4	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
7. Loopbaanonderbrekingen	241.4	256.5	251.8	243.4	236.7	231.6	228.7
8. Bruggpensioenen	51.7	74.8	64.2	53.1	44.8	38.9	34.6
a. Werkzoekend	12.6	9.0	11.5	13.7	14.6	14.3	12.5
b. Niet werkzoekend	39.1	65.8	52.7	39.4	30.2	24.6	22.0

([^]) Gemiddelden van periodes

(*) Het gaat hier over de overheidspensioenuitkeringen die binnen de perimeter van de sociale zekerheid vallen. Deze omvatten het 'Weduwen- en wezenfonds', de rustpensioenen van het statutaire personeel van bepaalde overheidsbedrijven (Bpost, ex-Belgacom en overige) en van de pool van de parastatalen, alsook de rust- en overlevingspensioenen (statutaire personeel) van het 'gesolidariseerd pensioenfonds van de lokale besturen', HR Rail en de federale politie.

TABEL 4 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies voor de marktbedrijfstakingen

(miljoenen euro)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023-2017
1. Patronale bijdrageverminderingen (ex ante)	7981	8675	8930	9109	9321	9530	9712	1731
- Algemene verminderingen en diverse	6736	7416	7700	7863	8058	8250	8421	1685
<i>p.m. waarvan via faciale voet (a)</i>	1939	6268	6468	6678	6907	7137	7361	5422
<i>p.m. waarvan niet in de marge voor brutoloonstijgingen (b)</i>	1659	2504	2851	3486	3665	3843	4023	2364
- Loonsubsidies doelgroep federaal	378	392	422	458	460	462	464	86
- Loonsubsidies doelgroep overgedragen aan de Gewesten (c)	866	867	808	789	803	818	827	-40
<i>p.m. Niet inbegrepen "Gesubsidieerde contractuelen RSZ", "Huisbedienden", "Podiumkunstenaars", "Onthaalouders"</i>	292	292	295	297	301	304	308	16
2. Loonsubsidies andere dan doelgroepverminderingen (ex post)	6352	6730	7157	7922	8170	8409	8643	2291
2a. via sociale zekerheid	1287	1376	1457	1550	1590	1630	1672	385
- Sociale maribel	1073	1154	1228	1314	1345	1376	1409	337
- Sociale maribel - alternatieve financiering	103	108	113	119	125	132	139	36
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	-0	-0	-0	0	-0	0	0	0
- Dienstencheques	0	0	0	-0	0	-0	-0	-0
- Gesubsidieerde contractuelen ziekenhuizen	112	114	115	117	120	122	124	12
2b. via federale fiscaliteit	2622	2858	3098	3652	3768	3877	3981	1359
- Nacht- en ploegenwerksubsidie (d)	1431	1580	1734	2202	2273	2338	2401	970
- Overuren	155	161	166	171	176	181	186	31
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (e)	675	740	806	873	899	925	949	274
- Algemene subsidie	194	200	207	213	220	226	232	38
- Sectorspecifieke subsidies (f)	167	177	186	192	200	207	214	46
2c. via gewesten	2443	2497	2602	2719	2813	2902	2990	547
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	24	8	0	0	0	0	0	-24
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	15	10	3	0	0	0	0	-15
- Beschutte werkplaatsen	447	463	477	490	501	511	520	73
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	211	198	238	284	300	313	326	115
- Dienstencheques	1746	1817	1883	1946	2012	2078	2144	397
3. Niet-doorstorting persoonlijke bijdragen (g)	6	7	7	7	7	7	8	2
<i>p.m. Overgedragen aan de Gewesten</i>	6	7	7	7	7	7	8	2
Totaal ten gunste van werkgevers (1+2+3)	14339	15412	16094	17039	17498	17946	18363	4024
<i>p.m. Overgedragen aan de Gewesten</i>	2830	2889	2936	3025	3123	3216	3304	474
4. Persoonlijke bijdrageverminderingen	1119	1048	981	915	831	770	724	-395

(a) Verlagen van de faciale voeten in 2016 en 2018 in het kader van de taxshift.

(b) Algemene verminderingen die niet in aanmerking komen voor de berekening van de maximale marge voor brutoloonstijgingen krachtens de wet van 2017.

(c) Exclusief gesubsidieerde contractuelen, huisbedienden, podiumkunstenaars, onthaalouders.

(d) Inclusief de specifieke subsidies ten gunste van de bouwsector.

(e) 'Partnerships met universiteiten' en 'jonge innoverende ondernemingen'.

(f) Maatregelen 'Koopvaardij', 'Baggeraars', 'Zeesleepvaart', 'Zeevisserij', 'Sportlui'.

(g) Maatregelen 'Baggeraars' en 'Koopvaardij'.

TABEL 5 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023- 2017
A. T.o.v. brutolonen								
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (ondernemingen)	33.07	32.46	32.22	31.99	31.85	31.76	31.71	-1.36
- Wettelijke bijdragevoet na algemene verminderingen	23.29	22.91	22.90	22.93	23.02	23.12	23.22	-0.08
<i>p.m. Algemene bijdrageverminderingvoet (ex ante)</i>	5.45	5.77	5.77	5.68	5.62	5.56	5.50	0.05
- Fictieve bijdragevoet	3.29	3.11	2.91	2.69	2.51	2.37	2.26	-1.03
- Extrawettelijke bijdragevoet	2.97	2.94	2.93	2.91	2.88	2.85	2.83	-0.14
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3.51	3.49	3.47	3.45	3.43	3.41	3.40	-0.11
Gemiddelde loonsubsidievoet (ondernemingen)	6.15	6.22	6.28	6.63	6.59	6.54	6.50	0.34
- Via Sociale Zekerheid (federale doelgroepverminderingen)	0.31	0.30	0.32	0.33	0.32	0.31	0.30	-0.00
- Via Sociale Zekerheid (andere)	1.04	1.07	1.09	1.12	1.11	1.10	1.09	0.05
- Via bedrijfsvoorheffing	2.12	2.22	2.32	2.64	2.63	2.61	2.60	0.48
- Via gewesten en gemeenschappen (staatsvorming - bijdrageverminderingen)	0.70	0.67	0.61	0.57	0.56	0.55	0.54	-0.16
- Via gewesten en gemeenschappen (staatsvorming - andere loonsubsidies)	1.58	1.57	1.59	1.61	1.61	1.61	1.61	0.03
- Via gewesten en gemeenschappen (vóór staatsvorming)	0.39	0.37	0.36	0.35	0.35	0.34	0.34	-0.05
- Via niet-doorstorting werknemersbijdragen	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00
Netto parafiscale voet volgens arbeidscategorie (ondernemingen)(*)								
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	19.91	18.10	17.99	17.92	18.12	18.34	18.54	-1.37
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	27.36	27.83	27.74	27.28	27.36	27.43	27.50	0.14
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	16.05	14.15	14.12	14.01	14.19	14.38	14.55	-1.51
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	25.72	24.42	24.34	23.95	23.98	24.02	24.11	-1.61
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid (*)	31.40	30.72	30.67	30.58	30.57	30.57	30.58	-0.82
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	28.14	25.63	25.53	25.59	25.71	25.84	25.96	-2.18
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	32.31	32.88	32.95	32.95	33.01	33.07	33.10	0.78
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	25.33	22.14	22.09	22.07	22.12	22.18	22.26	-3.08
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	31.46	29.35	29.29	29.15	29.10	29.06	29.05	-2.40
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare dienstensector (*)	29.05	28.65	28.62	28.61	28.66	28.71	28.78	-0.27
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	25.66	24.11	23.97	24.08	24.24	24.40	24.55	-1.11
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	30.48	31.21	31.27	31.26	31.33	31.39	31.45	0.96
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	24.07	21.88	21.81	21.79	21.84	21.90	21.97	-2.10
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	30.56	29.42	29.43	29.32	29.30	29.29	29.30	-1.25
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	6.65	6.69	6.65	6.63	6.61	6.59	6.55	-0.10
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	9.06	9.03	8.82	8.67	8.58	8.49	8.41	-0.65
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	5.60	5.72	5.70	5.68	5.66	5.65	5.64	0.05
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	11.28	10.81	10.52	10.33	10.19	10.07	9.97	-1.32
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	7.36	7.25	7.18	7.16	7.13	7.10	7.00	-0.36
Loonsubsidievoeten in verhandelbare dienstensector	4.79	4.78	4.82	4.89	4.86	4.82	4.78	-0.01
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	6.15	6.28	6.23	6.25	6.20	6.15	6.10	-0.05
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.78	3.82	3.90	4.00	3.99	3.98	3.97	0.19
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	8.00	7.58	7.55	7.59	7.46	7.35	7.26	-0.75
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	4.83	4.64	4.67	4.71	4.64	4.58	4.49	-0.33
B. T.o.v. arbeidskosten vóór lastenverlagingen								
Netto parafiscale voet	19.43	18.99	18.80	18.42	18.38	18.37	18.38	-1.06
waarvan								
(+) Voet vóór verminderingen	27.81	27.66	27.53	27.36	27.26	27.18	27.12	-0.69
- Wettelijke bijdragevoet vóór verminderingen	20.86	20.85	20.88	20.88	20.93	20.98	21.02	0.16
- Fictieve voet	2.38	2.25	2.11	1.96	1.83	1.73	1.65	-0.73
- Extrawettelijke voet	2.14	2.13	2.12	2.11	2.09	2.07	2.06	-0.08
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	2.53	2.52	2.52	2.51	2.50	2.49	2.48	-0.06
(-) Algemene werkgeversbijdragevoetvermindering	3.94	4.17	4.18	4.13	4.09	4.05	4.01	0.08
(-) Loonsubsidievoet (incl. doelgerichte werkgeversbijdragevoetverminderingen en niet-doorstorting werknemersbijdragen)	4.44	4.50	4.55	4.82	4.79	4.76	4.74	0.29

(*) Werkgeversbijdragen zonder fictieve bijdragen, verminderd met algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en loonsubsidies.

5.2. Macro-economische resultaten

TABEL 6 - Besteding van het binnenlands product in volume

(groeivoeten)

	2017// 2011	2023// 2017	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021	2023/ 2022
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.0	1.5	1.3	1.6	1.7	1.6	1.5	1.3	1.1
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.8	1.1	1.3	1.0	0.8	0.9	1.2	1.2	1.2
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.9	2.6	0.7	3.3	2.4	2.9	2.5	1.6	2.5
a. Bedrijfsinvesteringen	2.5	2.9	0.7	3.2	3.2	3.2	2.8	2.5	2.3
b. Overheidsinvesteringen	0.1	3.6	1.5	10.6	-0.6	4.5	3.1	-3.0	7.6
c. Investerings in woongebouwen	0.9	1.0	0.3	0.5	1.1	1.3	1.1	1.0	0.8
4. Binnenlandse bestedingen	1.1	1.6	1.3	1.6	1.7	1.7	1.6	1.4	1.5
5. Uitvoer van goederen en diensten	3.7	3.7	4.9	4.4	4.0	3.7	3.5	3.3	3.3
6. Finale bestedingen	2.3	2.6	2.9	2.9	2.8	2.7	2.5	2.3	2.4
7. Invoer van goederen en diensten	3.7	3.8	4.4	4.4	4.2	3.9	3.7	3.4	3.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.1	1.5	1.7	1.6	1.6	1.6	1.4	1.3	1.2

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 7 - Opbouw van het binnenlands product in volume

(bijdrage in procentpunt)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.5	0.8	0.7	0.8	0.9	0.8	0.8	0.7	0.6
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.4	0.6	0.2	0.8	0.6	0.7	0.6	0.4	0.6
a. Bedrijfsinvesteringen	0.4	0.5	0.1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.1	0.0	0.2	-0.0	0.1	0.1	-0.1	0.2
c. Investerings in woongebouwen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0
4. Veranderingen in voorraden	-0.0	-0.0	0.1	-0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5. Binnenlandse bestedingen	1.1	1.6	1.2	1.6	1.7	1.7	1.6	1.4	1.5
6. Uitvoer van goederen en diensten	3.0	3.4	4.1	3.8	3.5	3.3	3.2	3.1	3.2
7. Finale bestedingen	4.1	4.9	5.3	5.3	5.2	5.0	4.8	4.5	4.7
8. Invoer van goederen en diensten	-3.0	-3.5	-3.6	-3.7	-3.6	-3.5	-3.4	-3.2	-3.5
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.1	1.5	1.7	1.6	1.6	1.6	1.4	1.3	1.2

(ˆ) Gemiddelden van periodes

TABEL 8 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	216574	224053	232024	239999	247765	255553	263327	270781
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	99714	102422	105281	108010	111189	114810	118704	122635
3. Brutovorming van vast kapitaal	99154	101766	106703	110645	115284	119655	123256	128030
a. Bedrijfsinvesteringen	67971	69795	73068	76322	79765	83057	86324	89517
b. Overheidsinvesteringen	9390	9698	10905	10954	11588	12100	11891	12956
c. Investerings in woongebouwen	21793	22273	22731	23369	23932	24498	25041	25556
4. Binnenlandse bestedingen	417436	434164	449112	463713	479645	495789	511524	528146
5. Uitvoer van goederen en diensten	350559	371850	396598	417836	440194	463015	487051	512528
6. Finale bestedingen	767996	806014	845710	881548	919839	958804	998575	1040674
7. Invoer van goederen en diensten	344934	368796	394717	415920	439692	464255	489355	517181
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	423048	437205	450980	465614	480133	494534	509206	523478
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	2693	281	384	562	1325	2159	3048	3969
10. Bruto nationaal inkomen	425741	437486	451364	466177	481458	496693	512253	527447

TABEL 9 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(in procent van het bbp)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	51.5	51.6	51.2	51.4	51.5	51.6	51.7	51.7	51.7
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	24.0	23.3	23.4	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3	23.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	23.0	24.0	23.3	23.7	23.8	24.0	24.2	24.2	24.5
a. Bedrijfsinvesteringen	15.5	16.7	16.0	16.2	16.4	16.6	16.8	17.0	17.1
b. Overheidsinvesteringen	2.3	2.4	2.2	2.4	2.4	2.4	2.4	2.3	2.5
c. Investerings in woongebouwen	5.1	5.0	5.1	5.0	5.0	5.0	5.0	4.9	4.9
4. Binnenlandse bestedingen	99.0	100.1	99.3	99.6	99.6	99.9	100.3	100.5	100.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	82.6	92.8	85.1	87.9	89.7	91.7	93.6	95.6	97.9
6. Finale bestedingen	181.6	192.9	184.4	187.5	189.3	191.6	193.9	196.1	198.8
7. Invoer van goederen en diensten	81.6	92.9	84.4	87.5	89.3	91.6	93.9	96.1	98.8
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	0.9	0.4	0.1	0.1	0.1	0.3	0.4	0.6	0.8
10. Bruto nationaal inkomen	100.9	100.4	100.1	100.1	100.1	100.3	100.4	100.6	100.8

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 10 - Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

(groeivoeten)

	2017// 2011	2023// 2017	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021	2023/ 2022
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	1.3	1.7	2.1	1.9	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7
1. Exclusief energie	1.4	1.6	1.5	1.5	1.8	1.6	1.6	1.7	1.7
. Voeding, drank en tabak	2.3	1.8	1.8	2.4	2.1	1.6	1.5	1.5	1.5
. Andere goederen	0.9	1.4	1.3	1.2	1.4	1.3	1.4	1.6	1.6
. Diensten	1.3	1.7	1.5	1.4	1.9	1.7	1.7	1.8	1.8
. Huurprijzen	1.4	1.4	1.3	1.1	1.5	1.5	1.5	1.5	1.4
2. Energie	-0.6	2.9	10.0	7.7	0.4	2.4	2.5	2.5	2.1
. Verwarming, elektriciteit	-0.0	2.7	9.5	5.8	0.2	2.7	2.8	2.8	2.2
. Transport	-1.8	3.2	11.1	11.8	0.9	1.8	1.8	1.8	1.8
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	1.2	1.6	1.5	1.3	1.7	1.6	1.6	1.7	1.7
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1.5	1.7	2.1	2.0	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7
d. Gezondheidsindex	1.5	1.7	1.8	1.6	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7
2. Consumptieve bestedingen overheid	1.4	2.0	1.4	1.7	1.8	2.0	2.1	2.1	2.1
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.0	1.3	1.9	1.5	1.3	1.2	1.3	1.3	1.3
a. Bedrijfsinvesteringen	1.0	1.3	2.0	1.4	1.2	1.2	1.3	1.4	1.3
b. Overheidsinvesteringen	0.6	1.3	1.8	1.6	1.1	1.3	1.3	1.3	1.3
c. Investerings in woongebouwen	1.2	1.4	1.9	1.5	1.7	1.1	1.2	1.2	1.2
4. Binnenlandse bestedingen	1.3	1.7	2.7	1.8	1.5	1.7	1.7	1.8	1.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	-0.5	1.7	1.1	2.1	1.3	1.6	1.7	1.8	1.8
6. Finale bestedingen	0.4	1.7	2.0	2.0	1.4	1.6	1.7	1.8	1.8
7. Invoer van goederen en diensten	-0.6	1.9	2.4	2.6	1.2	1.8	1.8	1.9	2.0
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.3	1.6	1.6	1.5	1.6	1.5	1.5	1.6	1.6

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 11 - Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen

(bijdrage in procentpunt)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	0.7	0.8	0.9	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8
a. Arbeidskosten	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5
b. Netto indirecte belastingen	0.1	0.1	0.0	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0.3	0.3	0.4	0.2	0.4	0.3	0.2	0.3	0.2
2. Invoerprijzen	-0.3	0.9	1.1	1.2	0.5	0.8	0.9	0.9	1.0
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	0.4	1.7	2.0	2.0	1.4	1.6	1.7	1.8	1.8

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 12 - Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo: ramingen tegen lopende prijzen

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	423048	437205	450980	465614	480133	494534	509206	523478
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	2693	281	384	562	1325	2159	3048	3969
2. Bruto nationaal inkomen	425741	437486	451364	466177	481458	496693	512253	527447
Verbruik van vaste activa	81089	83155	86427	89658	92948	96456	100157	104062
3. Netto nationaal inkomen	344652	354331	364936	376519	388510	400237	412096	423385
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-7910	-6266	-6978	-7124	-7385	-7480	-7575	-7671
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	336742	348065	357958	369395	381124	392758	404521	415715
Nationale consumptie	316288	326476	337306	348009	358954	370363	382031	393416
5. Netto nationale besparingen	20468	21603	20666	21400	22184	22409	22505	22314
Investeringen in vaste activa	99154	101766	106703	110645	115284	119655	123256	128030
Veranderingen in voorraden	1995	5922	5103	5058	5407	5771	6237	6700
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	469	492	417	346	349	501	384	415
6. Vorderingensaldo van de totale economie	877	-2438	-4296	-4299	-5210	-6060	-6447	-7940

TABEL 13 - Verdeling van het nationaal inkomen

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Particulieren								
1. Bruto primair inkomen	291598	301472	310963	320951	331406	342248	353301	364160
. Lonen en salarissen	215226	222166	229428	236831	244521	252610	260890	269059
. Bruto-exploitatietooverschot en gemengd inkomen	50114	51661	53157	54838	56441	57993	59567	61064
. Netto inkomens uit vermogen	26258	27646	28378	29282	30444	31646	32843	34037
2. Netto lopende overdrachten	-50574	-52071	-52280	-52695	-54820	-57334	-60184	-63271
. Sociale uitkeringen min sociale premies	582	661	772	444	556	812	987	1157
. Belastingen op inkomen	-53116	-54759	-55089	-55308	-57805	-60755	-63969	-67417
. Overige overdrachten	1960	2027	2037	2169	2429	2610	2798	2988
3. Bruto beschikbaar inkomen	241024	249401	258683	268255	276586	284915	293116	300888
Vennootschappen								
1. Bruto primair inkomen	91620	90818	92273	95201	98838	101785	105204	108673
. Bruto-exploitatietooverschot	111807	116371	119501	123697	127935	131177	134562	137681
. Netto inkomens uit vermogen	-20187	-25553	-27227	-28496	-29097	-29392	-29358	-29009
2. Netto lopende overdrachten	-13975	-17140	-18334	-17170	-16780	-16433	-16589	-16593
3. Bruto beschikbaar inkomen	77645	73678	73940	78031	82058	85352	88615	92080
Overheid								
1. Bruto primair inkomen	42523	45196	48127	50025	51214	52660	53749	54614
. Bruto-exploitatietooverschot	9339	9474	9645	9873	10126	10441	10796	11092
. Netto indirecte belastingen	41540	42618	44374	45553	46334	47608	48762	50017
. Netto inkomens uit vermogen	-8355	-6896	-5892	-5400	-5246	-5389	-5809	-6495
2. Netto lopende overdrachten	56639	62944	63635	62741	64214	66286	69197	72192
3. Bruto beschikbaar inkomen	99162	108141	111762	112766	115428	118946	122946	126807
Buitenland								
1. Bruto beschikbaar inkomen	7910	6266	6978	7124	7385	7480	7575	7671
Bruto nationaal inkomen	425741	437486	451364	466177	481458	496693	512253	527447

TABEL 14 - Verdeling van het nationaal inkomen

(in procent van het bni)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Particulieren								
1. Bruto primair inkomen	68.5	68.9	68.9	68.8	68.8	68.9	69.0	69.0
. Lonen en salarissen	50.6	50.8	50.8	50.8	50.8	50.9	50.9	51.0
. Bruto-exploitatieoverschot en gemengd inkomen	11.8	11.8	11.8	11.8	11.7	11.7	11.6	11.6
. Netto inkomens uit vermogen	6.2	6.3	6.3	6.3	6.3	6.4	6.4	6.5
2. Netto lopende overdrachten	-11.9	-11.9	-11.6	-11.3	-11.4	-11.5	-11.7	-12.0
. Sociale uitkeringen min sociale premies	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
. Belastingen op inkomen	-12.5	-12.5	-12.2	-11.9	-12.0	-12.2	-12.5	-12.8
. Overige overdrachten	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6
3. Bruto beschikbaar inkomen	56.6	57.0	57.3	57.5	57.4	57.4	57.2	57.0
Vennootschappen								
1. Bruto primair inkomen	21.5	20.8	20.4	20.4	20.5	20.5	20.5	20.6
. Bruto-exploitatieoverschot	26.3	26.6	26.5	26.5	26.6	26.4	26.3	26.1
. Netto inkomens uit vermogen	-4.7	-5.8	-6.0	-6.1	-6.0	-5.9	-5.7	-5.5
2. Netto lopende overdrachten	-3.3	-3.9	-4.1	-3.7	-3.5	-3.3	-3.2	-3.1
3. Bruto beschikbaar inkomen	18.2	16.8	16.4	16.7	17.0	17.2	17.3	17.5
Overheid								
1. Bruto primair inkomen	10.0	10.3	10.7	10.7	10.6	10.6	10.5	10.4
. Bruto-exploitatieoverschot	2.2	2.2	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1
. Netto indirecte belastingen	9.8	9.7	9.8	9.8	9.6	9.6	9.5	9.5
. Netto inkomens uit vermogen	-2.0	-1.6	-1.3	-1.2	-1.1	-1.1	-1.1	-1.2
2. Netto lopende overdrachten	13.3	14.4	14.1	13.5	13.3	13.3	13.5	13.7
3. Bruto beschikbaar inkomen	23.3	24.7	24.8	24.2	24.0	23.9	24.0	24.0
Buitenland								
1. Bruto beschikbaar inkomen	1.9	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 15 - Productiefactoren en productiekosten

(groeivoeten)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Productie van de marktbedrijfstakken	1.1	2.4	3.9	2.7	2.6	2.6	2.5	2.2	2.0
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.2	0.6	0.2	0.3	0.5	0.6	0.7	0.7	0.6
b. Verwerkende nijverheid	2.9	2.0	-0.1	1.3	2.0	2.3	2.2	2.2	2.1
c. Marktdiensten	-0.3	0.4	0.5	0.2	0.3	0.4	0.5	0.5	0.5
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	1.6	2.6	2.2	2.5	2.6	2.5	2.8	2.8	2.6
b. Verwerkende nijverheid	2.3	2.7	2.5	2.6	2.7	2.6	2.9	2.8	2.7
c. Marktdiensten	1.4	2.7	2.3	2.6	2.7	2.6	2.9	2.9	2.7
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.3	0.9	0.1	0.6	0.9	0.9	1.1	1.1	0.9
b. Verwerkende nijverheid	1.1	1.0	0.4	0.6	1.0	0.9	1.2	1.1	1.0
c. Marktdiensten	0.1	1.0	0.2	0.6	1.0	0.9	1.2	1.1	1.0
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.4	0.6	0.1	0.3	0.5	0.6	0.7	0.8	0.7
b. Verwerkende nijverheid	2.6	1.9	-0.4	1.2	1.9	2.2	2.2	2.2	2.1
c. Marktdiensten	-0.0	0.4	0.5	0.2	0.3	0.4	0.5	0.5	0.5
6. Nominale arbeidskosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	1.3	2.4	1.9	1.9	2.3	2.0	2.7	2.8	2.7
b. Verwerkende nijverheid	1.8	2.4	2.1	1.8	2.5	2.3	2.7	2.7	2.6
c. Marktdiensten	1.2	2.5	1.9	2.1	2.4	2.3	2.8	2.9	2.7
7. Reële arbeidskosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	-0.0	1.0	0.2	0.8	0.5	0.8	1.4	1.3	1.2
b. Verwerkende nijverheid	0.5	1.0	0.4	0.7	0.6	1.1	1.3	1.2	1.1
c. Marktdiensten	-0.1	1.1	0.2	1.0	0.6	1.1	1.5	1.4	1.2
8. Reële arbeidskosten per eenheid product in de marktbedrijfstakken	-0.3	0.4	0.2	0.6	-0.0	0.2	0.6	0.5	0.5
9. Lange rente	1.5	1.9	0.7	0.8	1.1	1.6	2.2	2.7	3.2
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	33.4	34.8	35.0	34.9	34.9	35.0	34.8	34.7	34.5
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	18.4	19.0	19.4	19.3	19.3	19.2	19.0	18.8	18.6
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	0.1	0.1	0.4	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	-0.0

(*) Exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktsector exclusief landbouw.

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 16 - Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Totale bevolking								
In duizendtallen	11295.0	11352.6	11410.5	11466.9	11526.5	11585.5	11640.1	11691.2
Verschil in duizendtallen	56.5	57.6	57.9	56.4	59.6	59.1	54.6	51.1
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
In duizendtallen	7300.1	7313.8	7324.6	7331.6	7337.9	7342.7	7344.4	7343.3
Verschil in duizendtallen	16.3	13.8	10.7	7.1	6.3	4.8	1.7	-1.1
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
In duizendtallen	5331.6	5358.1	5371.8	5393.0	5414.7	5430.0	5438.9	5438.2
Verschil in duizendtallen	26.2	26.4	13.7	21.2	21.8	15.3	8.9	-0.7
4. Activiteitsgraad	73.0	73.3	73.3	73.6	73.8	74.0	74.1	74.1
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. in duizendtallen	4658.0	4723.3	4783.1	4829.6	4875.3	4910.4	4941.7	4972.0
. verschil in duizendtallen	57.7	65.3	59.8	46.6	45.7	35.1	31.2	30.3
Loon- en weddetrekkenden								
. in duizendtallen	3023.4	3073.8	3122.1	3159.4	3193.9	3218.2	3238.6	3258.1
. verschil in duizendtallen	41.2	50.4	48.3	37.3	34.5	24.2	20.4	19.5
Zelfstandigen								
. in duizendtallen	778.2	789.3	799.7	809.3	818.4	826.9	834.9	842.6
. verschil in duizendtallen	13.2	11.2	10.4	9.6	9.0	8.5	8.1	7.7
Overheid								
. in duizendtallen	856.4	860.1	861.3	860.9	863.0	865.4	868.1	871.3
. verschil in duizendtallen	3.3	3.8	1.1	-0.4	2.1	2.4	2.7	3.2
6. Werkgelegenheidsgraad	64.9	65.6	66.4	66.9	67.5	67.9	68.3	68.8
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. in duizendtallen	596.3	557.4	511.4	486.0	462.0	442.2	419.9	388.8
. verschil in duizendtallen	-31.5	-38.9	-46.1	-25.4	-23.9	-19.8	-22.3	-31.0
. werkloosheidsgraad	11.2	10.4	9.5	9.0	8.5	8.1	7.7	7.2
Werkzoekenden								
. in duizendtallen	553.5	526.4	491.5	475.9	456.7	439.3	417.8	387.3
. verschil in duizendtallen	-25.2	-27.1	-34.9	-15.6	-19.2	-17.5	-21.4	-30.6
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	1.3	1.5	1.3	1.0	0.9	0.7	0.6	0.6

TABEL 17 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Middelen	102027	105252	107512	111406	115483	119368	123048	126792
a. Bruto besparingen	101543	104744	107079	111043	115118	118850	122646	126359
1. Vennootschappen	74844	70824	71020	75103	79121	82421	85711	89221
2. Gezinnen	26632	27641	29059	30711	31307	31854	32261	32529
3. Overheid	-552	5717	6480	4756	4238	4135	4241	4172
4. Izw's	620	562	520	473	451	439	434	438
b. Nettokapitaaloverdrachten	483	508	433	363	366	519	402	433
2. Bestedingen	101149	107688	111807	115704	120691	125426	129493	134730
a. Bruto kapitaalvorming	101149	107688	111807	115704	120691	125426	129493	134730
1. Vennootschappen	67329	73058	75453	78584	82305	85892	89558	93151
2. Gezinnen	23988	24516	25020	25723	26343	26966	27563	28130
3. Overheid	9341	9611	10821	10870	11504	12016	11806	12872
4. Izw's	492	502	513	527	540	553	565	576
3. Vorderingsaldo	878	-2436	-4294	-4297	-5208	-6058	-6445	-7937

TABEL 18 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(procent van het bbp)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Middelen	23.8	24.1	24.1	23.8	23.9	24.1	24.1	24.2	24.2
a. Bruto besparingen	23.7	24.0	24.0	23.7	23.8	24.0	24.0	24.1	24.1
1. Vennootschappen	16.4	16.5	16.2	15.7	16.1	16.5	16.7	16.8	17.0
2. Gezinnen	6.9	6.4	6.3	6.4	6.6	6.5	6.4	6.3	6.2
3. Overheid	0.2	1.0	1.3	1.4	1.0	0.9	0.8	0.8	0.8
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Nettokapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
2. Bestedingen	23.5	25.2	24.6	24.8	24.8	25.1	25.4	25.4	25.7
a. Bruto kapitaalvorming	23.5	25.2	24.6	24.8	24.8	25.1	25.4	25.4	25.7
1. Vennootschappen	15.3	17.3	16.7	16.7	16.9	17.1	17.4	17.6	17.8
2. Gezinnen	5.7	5.5	5.6	5.5	5.5	5.5	5.5	5.4	5.4
3. Overheid	2.4	2.4	2.2	2.4	2.3	2.4	2.4	2.3	2.5
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingsaldo	0.3	-1.2	-0.6	-1.0	-0.9	-1.1	-1.2	-1.3	-1.5

(^) Gemiddelden van periodes

5.3. Sectorrekeningen

TABEL 19 - Synthese van de transacties van de grote sectoren

(procent van het bbp)

	2017 [^] 2012	2023 [^] 2018	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	57.9	57.5	57.0	57.4	57.6	57.6	57.6	57.6	57.5
b. Wijzigingen in de rechten op pensioenfondsen	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
c. Consumptie	51.5	51.6	51.2	51.4	51.5	51.6	51.7	51.7	51.7
d. Brutobesparingen	7.0	6.5	6.5	6.6	6.7	6.6	6.5	6.4	6.3
e. Kapitaaloverdrachten	-0.5	-0.5	-0.5	-0.6	-0.5	-0.4	-0.4	-0.4	-0.4
f. Brutokapitaalvorming	5.8	5.6	5.7	5.7	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5
g. Vorderingsaldo	0.8	0.5	0.2	0.3	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	17.1	17.1	16.9	16.4	16.8	17.1	17.3	17.4	17.6
b. Wijzigingen in de rechten op pensioenfondsen	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
c. Brutobesparingen	16.4	16.5	16.2	15.7	16.1	16.5	16.7	16.8	17.0
d. Kapitaaloverdrachten	1.2	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6
e. Brutokapitaalvorming	15.3	17.3	16.7	16.7	16.9	17.1	17.4	17.6	17.8
f. Vorderingsaldo	2.3	-0.1	0.2	-0.3	-0.1	0.0	-0.0	-0.1	-0.1
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	24.2	24.2	24.7	24.8	24.2	24.0	24.1	24.1	24.2
b. Consumptie	24.0	23.3	23.4	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3	23.4
c. Brutobesparingen	0.2	1.0	1.3	1.4	1.0	0.9	0.8	0.8	0.8
d. Kapitaaloverdrachten	-0.6	-0.1	-0.1	-0.0	-0.1	-0.2	-0.1	-0.2	-0.1
e. Brutokapitaalvorming	2.4	2.4	2.2	2.4	2.3	2.4	2.4	2.3	2.5
f. Vorderingsaldo	-2.7	-1.5	-1.0	-1.0	-1.4	-1.7	-1.7	-1.7	-1.8
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	23.7	24.0	24.0	23.7	23.8	24.0	24.0	24.1	24.1
b. Brutokapitaalvorming	23.5	25.2	24.6	24.8	24.8	25.1	25.4	25.4	25.7
c. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
d. Vorderingsaldo	0.3	-1.2	-0.6	-1.0	-0.9	-1.1	-1.2	-1.3	-1.5

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 20 - Rekening van de huishoudens

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Lopende transacties								
a. Middelen	355753	367805	379173	391036	404222	417760	431725	445515
1. Netto exploitatieoverschot	6963	7285	7459	7712	8028	8298	8569	8798
2. Gemengd inkomen	24214	24978	25689	26466	27202	27915	28639	29328
3. Beloning van werknemers	215226	222166	229428	236831	244521	252610	260890	269059
. Lonen	158153	163412	169232	174844	180632	186634	192616	198471
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	43210	44343	45530	47084	48729	50839	52793	54736
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	13863	14411	14667	14902	15159	15137	15481	15852
4. Netto inkomen uit vermogen	26079	27478	28207	29098	30227	31389	32545	33696
. Rente	395	508	507	541	690	868	1028	1172
. Winstuitkeringen	15349	15917	16460	16978	17574	18103	18571	19031
. Overige	10335	11053	11240	11579	11963	12418	12946	13493
5. Sociale uitkeringen	83765	86381	88903	91395	94531	97755	101225	104732
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-3296	-3339	-3434	-3393	-3225	-3138	-3048	-2956
7. Overige (*)	2802	2855	2920	2928	2937	2931	2905	2860
b. Bestedingen	347599	359075	369593	380413	393510	407027	421121	435177
1. Belastingen op inkomen en vermogen	53073	54715	55043	55261	57756	60705	63918	67364
2. Sociale premies	83184	85720	88131	90951	93975	96943	100238	103574
. Werkelijke sociale premies	69321	71310	73464	76049	78816	81806	84758	87722
. Toegerekende sociale premies	13863	14411	14667	14902	15159	15137	15481	15852
3. Nationale consumptieve bestedingen	211342	218640	226419	234201	241779	249379	256965	264239
c. Netto besparingen	8155	8730	9580	10623	10712	10734	10605	10338
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	457	465	628	653	722	791	861	930
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	457	465	628	653	722	791	861	930
b. Bestedingen	8229	8524	8841	8737	8754	8925	9062	9202
1. Investeringen in vaste activa	23988	24516	25020	25723	26343	26966	27563	28130
2. Verbruik van vaste activa (-)	18477	18911	19479	20088	20595	21120	21656	22191
3. Vermogensheffingen	3346	3620	3999	3810	3715	3788	3862	3969
4. Veranderingen in voorraden	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-14	-16	-16	-17	-17	-17	-17	-17
6. Saldo aan- en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-667	-746	-746	-746	-746	-746	-746	-746
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	54	61	64	54	55	56	57	58
III. Vorderingenoverschot	383	671	1367	2539	2680	2600	2403	2066
p.m. Netto beschikbaar inkomen	216695	224514	233078	241896	249554	257181	264665	271718

(*) waarvan correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

TABEL 21 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	22789	23462	24125	24901	25645	26362	27089	27778
2. Bruto gemengd inkomen	26866	27713	28502	29364	30180	30972	31775	32539
3. Lonen	215226	222166	229428	236831	244521	252610	260890	269059
. Privé-sector	156537	162066	167967	174144	180158	186422	192711	198833
. Ondernemingen	151217	156575	162293	168275	174101	180175	186272	192207
. Huishoudens	2138	2197	2260	2329	2395	2458	2523	2584
. Izw's	3182	3294	3414	3540	3662	3789	3917	4041
. Overheid	52608	53890	55118	56185	57708	59352	61155	63022
. Grensarbeiders	6081	6209	6343	6501	6655	6836	7024	7204
4. Netto inkomen uit vermogen	26079	27478	28207	29098	30227	31389	32545	33696
. Rente	395	508	507	541	690	868	1028	1172
. Winstuitkeringen	15349	15917	16460	16978	17574	18103	18571	19031
. Overige	10335	11053	11240	11579	11963	12418	12946	13493
Totaal (1 tot 4)	290959	300819	310263	320194	330573	341333	352299	363071
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	56321	57983	59427	61215	63115	65199	67494	69804
2. Werknemersbijdragen	19721	20418	21268	22128	23049	23788	24630	25479
3. Bijdragen van zelfstandigen	4071	4152	4176	4244	4330	4349	4377	4419
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1326	1385	1438	1497	1570	1643	1721	1803
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	1744	1782	1822	1868	1912	1964	2018	2070
Totaal (1 tot 5)	83184	85720	88131	90951	93975	96943	100238	103574
6. Belastingen op inkomen en vermogen	53073	54715	55043	55261	57756	60705	63918	67364
Totaal (1 tot 6)	136257	140435	143174	146212	151731	157648	164156	170938
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	83765	86381	88903	91395	94531	97755	101225	104732
2. Overige netto overdrachten	-3296	-3339	-3434	-3393	-3225	-3138	-3048	-2956
Totaal (1+2)	80470	83042	85469	88002	91306	94617	98177	101775
IV. Beschikbaar inkomen	235172	243426	252558	261983	270149	278302	286320	293909

TABEL 22 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume

(groeivoeten)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-0.1	0.8	0.9	1.5	1.3	1.1	1.0	0.8
2. Bruto gemengd inkomen	-1.0	1.0	0.9	1.3	1.1	1.0	0.9	0.7
3. Lonen	-0.2	1.1	1.3	1.5	1.6	1.6	1.5	1.4
. Privé-sector	-0.7	1.4	1.7	2.0	1.8	1.8	1.6	1.5
. Ondernemingen	-0.8	1.4	1.7	2.0	1.8	1.8	1.6	1.5
. Huishoudens	0.9	0.6	0.9	1.4	1.1	1.0	0.9	0.7
. Izw's	0.0	1.4	1.7	2.0	1.8	1.8	1.6	1.5
. Overheid	1.3	0.3	0.3	0.3	1.0	1.2	1.3	1.3
. Grensarbeiders	0.8	-0.0	0.2	0.8	0.7	1.1	1.0	0.9
4. Netto inkomen uit vermogen	-4.4	3.2	0.7	1.5	2.2	2.2	1.9	1.8
. Rente	-41.2	25.9	-2.1	4.9	25.6	23.7	16.4	12.2
. Winstuitkeringen	-2.0	1.6	1.5	1.4	1.8	1.3	0.9	0.8
. Overige	-5.6	4.8	-0.2	1.3	1.6	2.1	2.5	2.5
Totaal (1 tot 4)	-0.7	1.3	1.2	1.5	1.6	1.6	1.5	1.4
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	-3.4	0.8	0.5	1.3	1.4	1.6	1.8	1.7
2. Werknemersbijdragen	-0.3	1.4	2.2	2.3	2.5	1.5	1.8	1.7
3. Bijdragen van zelfstandigen	0.9	-0.1	-1.3	-0.0	0.4	-1.2	-1.1	-0.7
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	5.7	2.3	1.8	2.4	3.2	3.0	3.0	3.1
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	3.8	0.1	0.3	0.8	0.7	1.0	1.0	0.9
Totaal (1 tot 5)	-2.2	0.9	0.9	1.5	1.7	1.5	1.7	1.6
6. Belastingen op inkomen en vermogen	-2.3	1.0	-1.3	-1.3	2.8	3.4	3.5	3.6
Totaal (1 tot 6)	-2.2	0.9	0.0	0.4	2.1	2.2	2.4	2.4
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	0.8	1.0	1.0	1.1	1.8	1.7	1.8	1.8
2. Overige netto overdrachten	-1.8	-0.8	0.9	-2.8	-6.5	-4.3	-4.5	-4.6
Totaal (1+2)	0.9	1.1	1.0	1.3	2.1	1.9	2.0	2.0
IV. Beschikbaar inkomen	0.8	1.4	1.8	2.0	1.4	1.3	1.1	1.0

TABEL 23 - Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Lopende transacties								
a. Middelen	5520	5623	5728	5831	5952	6083	6221	6361
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	0	0	0	0	-0	-0
2. Sociale premies	108	112	110	108	104	102	100	99
3. Netto inkomen uit vermogen	179	167	170	184	217	257	298	341
. Rente	85	68	70	81	111	148	186	225
. Overige	71	76	77	80	82	85	89	93
4. Overige netto inkomensoverdrachten	5256	5367	5471	5562	5654	5747	5846	5945
b. Bestedingen	5384	5569	5762	5954	6139	6326	6514	6694
1. Belastingen op inkomen en vermogen	43	45	46	47	49	50	52	53
2. Sociale uitkeringen	108	112	110	108	104	102	100	99
3. Nationale consumptieve bestedingen	5232	5413	5606	5798	5986	6174	6362	6542
c. Netto besparingen	160	76	-11	-100	-164	-220	-269	-310
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	130	168	160	164	165	167	168	170
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	130	168	160	164	165	167	168	170
b. Bestedingen	32	17	-18	-46	-76	-106	-138	-171
1. Investerings in vaste activa	492	502	513	527	540	553	565	576
2. Verbruik van vaste activa (-)	460	486	530	573	616	659	703	747
3. Veranderingen in voorraden	0	0	0	0	0	0	0	0
III. Vorderingsaldo	258	228	167	110	77	53	38	31

TABEL 24 - Rekening van de ondernemingen

(geconsolideerd, miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Lopende transacties								
a. Middelen	50863	49284	48551	49384	50720	51707	52630	53364
1. Netto exploitatieoverschot	58945	62055	62704	64548	66300	66918	67537	67627
2. Sociale premies	13932	14369	14667	14940	15143	15381	15660	15963
. Werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	8006	8239	8516	8787	9042	9292	9541	9785
. Premies ten laste v.d. werknemers	2365	2446	2542	2662	2773	2889	3015	3146
. Toegerekende sociale premies	3561	3684	3609	3491	3328	3200	3105	3032
3. Netto inkomen uit vermogen	-20187	-25553	-27227	-28496	-29097	-29392	-29358	-29009
. Rente	12389	15682	16710	17488	17857	18038	18017	17803
. Winstuitkeringen en overige	-32575	-41235	-43937	-45985	-46954	-47431	-47376	-46812
4. Overige netto inkomensoverdrachten	-1828	-1587	-1593	-1607	-1626	-1200	-1209	-1217
b. Bestedingen	28880	32777	34327	33430	33234	33544	33944	34197
1. Belastingen op inkomen en vermogen	14946	18408	19660	18490	18090	18163	18284	18234
2. Sociale uitkeringen	11133	11514	11747	12013	12207	12451	12756	13104
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	2801	2854	2920	2927	2937	2931	2904	2859
c. Netto besparingen	21983	16507	14224	15954	17486	18163	18686	19166
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	3728	3638	3411	3426	3596	3673	3676	3654
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	3728	3638	3411	3426	3596	3673	3676	3654
b. Bestedingen	14943	19240	18983	19732	20955	21932	22832	23401
1. Investerings in vaste activa	65285	67050	70266	73442	76814	80037	83237	86367
2. Verbruik van vaste activa (-)	52861	54317	56796	59149	61635	64259	67025	70055
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	-194	19	57	36	24	37	36	41
4. Veranderingen in voorraden	2044	6009	5187	5142	5491	5855	6321	6785
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	670	479	270	261	262	262	263	264
III. Vorderingsaldo	10768	905	-1348	-352	127	-96	-470	-581

TABEL 25 - Rekening van het buitenland

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Lopende transacties								
a. Middelen	362272	386960	413789	435272	458854	483029	507699	535050
1. Invoer van goederen en diensten	344934	368796	394717	415920	439692	464255	489355	517181
2. Beloning van werknemers	3002	2947	3041	3128	3210	3304	3400	3491
3. Belastingen op productie en invoer	1854	1874	1967	2074	2182	2291	2402	2518
4. Netto inkomen uit vermogen	2284	4804	4742	4615	3899	3136	2324	1467
5. Overige netto inkomensoverdrachten	6492	4779	5462	5573	5799	5849	5898	5948
6. Sociale premies	2579	2600	2664	2734	2801	2879	2960	3037
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	1126	1161	1195	1229	1271	1314	1361	1408
b. Bestedingen	362680	384030	409076	430627	453295	476468	500868	526695
1. Uitvoer van goederen en diensten	350559	371850	396598	417836	440194	463015	487051	512528
2. Beloning van werknemers	9083	9156	9384	9629	9865	10141	10423	10695
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	750	750	750	750	750	750	750	750
4. Belastingen op inkomen en vermogen	547	525	541	559	576	593	610	627
5. Sociale premies	906	889	918	944	969	997	1026	1053
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	834	860	885	910	941	973	1007	1042
c. Saldo van de lopende transacties	-408	2930	4713	4645	5559	6561	6832	8355
1. Goederen en diensten	-5625	-3055	-1881	-1916	-502	1241	2304	4653
2. Beloning van werknemers (netto)	-6081	-6209	-6343	-6501	-6655	-6836	-7024	-7204
3. Netto inkomen uit vermogen	2284	4804	4742	4615	3899	3136	2324	1467
4. Belastingen minus subsidies	165	196	260	335	413	492	571	657
5. Overige lopende overdrachten (netto)	8849	7194	7935	8112	8404	8529	8656	8782
II. Kapitaalverrichtingen	-469	-492	-417	-346	-349	-501	-384	-415
1. Netto kapitaaloverdrachten	352	83	158	229	226	74	191	160
2. Saldo aan- en verkopen van activa	-821	-575	-575	-575	-575	-575	-575	-575
III. Vorderingsaldo	-877	2438	4296	4299	5210	6060	6447	7940

5.4. Overheidsfinanciën

TABEL 26 - Rekening van de overheid

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	214569	224642	231641	235230	242292	249867	258361	267031
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	185202	194186	199969	202581	208589	215919	223391	231061
1. Fiscale ontvangsten	127295	134642	138680	139141	142791	147547	152493	157624
a. Directe belastingen	68660	73739	75341	74409	76525	79566	82920	86336
- Huishoudens	52682	54312	54627	54831	57313	60248	63447	66879
- Venootschappen	14946	18408	19660	18490	18090	18163	18284	18234
- Andere sectoren	1033	1020	1053	1088	1122	1155	1189	1223
b. Indirecte belastingen	55288	57283	59340	60922	62552	64194	65711	67319
c. Kapitaalbelastingen	3346	3620	3999	3810	3715	3788	3862	3969
2. Werkelijke sociale premies	57906	59544	61289	63439	65797	68371	70898	73437
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	19306	19970	20858	21468	22086	22212	22782	23326
1. Inkomen uit vermogen	3785	3899	4227	4334	4373	4353	4301	4202
2. Inkomensoverdrachten	2516	2718	2943	2997	3055	2669	2719	2769
3. Kapitaaloverdrachten	630	437	234	216	218	220	223	225
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	12375	12917	13453	13921	14441	14970	15538	16129
C. Ontvangen subsidies	526	531	526	535	543	552	562	571
D. Toegerekende sociale premies	9536	9955	10288	10646	11073	11183	11626	12072
2. Uitgaven	225101	228886	236124	241828	250386	258484	266779	276488
A. Primaire uitgaven	212962	218090	226004	232093	240767	248742	256668	265791
a. Lopende uitgaven	199005	204072	210808	216713	224502	231981	239924	247968
1. Beloning van werknemers	52608	53890	55118	56185	57708	59352	61155	63022
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	16875	17697	18508	19093	19620	20261	20869	21491
3. Subsidies	13748	14664	14966	15369	16218	16585	16949	17301
4. Sociale uitkeringen	106632	109882	113365	116933	121299	125855	130742	135663
- In geld	72788	75025	77326	79566	82525	85521	88702	91875
- In natura door marktproducenten	33845	34856	36039	37367	38773	40334	42041	43789
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3438	3434	3550	3655	3839	3957	4082	4209
6. Overdrachten aan vennootschappen	229	234	235	236	238	239	240	242
7. Bni- en btw-bijdrage aan de EU	4086	2988	3746	3935	4240	4368	4497	4625
8. Overige overdrachten aan het buitenland	1389	1283	1320	1307	1341	1365	1390	1414
b. Kapitaaluitgaven	13957	14018	15196	15380	16265	16761	16744	17823
1. Bruto-investeringen in vaste activa	9390	9698	10905	10954	11588	12100	11891	12956
2. Andere netto-aankopen van niet-financiële activa	-7	69	34	54	66	54	54	49
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	448	493	648	676	747	818	889	960
4. Overdrachten aan vennootschappen	3615	3449	3261	3257	3436	3508	3514	3490
5. Overdrachten aan het buitenland	512	309	348	439	428	281	396	368
B. Rentelasten	12139	10795	10120	9735	9619	9742	10111	10697
3. Vorderingsaldo	-10532	-4243	-4482	-6598	-8094	-8617	-8418	-9457
Brutobesparingen	-552	5717	6480	4756	4238	4135	4241	4172
4. Primair saldo	1607	6552	5637	3137	1525	1125	1693	1240
p.m. Consumptieve bestedingen	99714	102422	105281	108010	111189	114810	118704	122635

TABEL 27 - Rekening van de overheid

(procent van het bbp)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	50.7	51.4	51.4	50.5	50.5	50.5	50.7	51.0
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	43.8	44.4	44.3	43.5	43.4	43.7	43.9	44.1
1. Fiscale ontvangsten	30.1	30.8	30.8	29.9	29.7	29.8	29.9	30.1
a. Directe belastingen	16.2	16.9	16.7	16.0	15.9	16.1	16.3	16.5
- Huishoudens	12.5	12.4	12.1	11.8	11.9	12.2	12.5	12.8
- Venootschappen	3.5	4.2	4.4	4.0	3.8	3.7	3.6	3.5
- Andere sectoren	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
b. Indirecte belastingen	13.1	13.1	13.2	13.1	13.0	13.0	12.9	12.9
c. Kapitaalbelastingen	0.8	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
2. Werkelijke sociale premies	13.7	13.6	13.6	13.6	13.7	13.8	13.9	14.0
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	4.6	4.6	4.6	4.6	4.6	4.5	4.5	4.5
1. Inkomen uit vermogen	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8
2. Inkomensoverdrachten	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
3. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	2.9	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.1	3.1
C. Ontvangen subsidies	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
D. Toegerekende sociale premies	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3
2. Uitgaven	53.2	52.4	52.4	51.9	52.1	52.3	52.4	52.8
A. Primaire uitgaven	50.3	49.9	50.1	49.8	50.1	50.3	50.4	50.8
a. Lopende uitgaven	47.0	46.7	46.7	46.5	46.8	46.9	47.1	47.4
1. Beloning van werknemers	12.4	12.3	12.2	12.1	12.0	12.0	12.0	12.0
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	4.0	4.0	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1
3. Subsidies	3.2	3.4	3.3	3.3	3.4	3.4	3.3	3.3
4. Sociale uitkeringen	25.2	25.1	25.1	25.1	25.3	25.4	25.7	25.9
- In geld	17.2	17.2	17.1	17.1	17.2	17.3	17.4	17.6
- In natura door marktproducenten	8.0	8.0	8.0	8.0	8.1	8.2	8.3	8.4
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
6. Overdrachten aan venootschappen	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Bni- en btw-bijdrage aan de EU	1.0	0.7	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9
8. Overige overdrachten aan het buitenland	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Kapitaaluitgaven	3.3	3.2	3.4	3.3	3.4	3.4	3.3	3.4
1. Bruto-investeringen in vaste activa	2.2	2.2	2.4	2.4	2.4	2.4	2.3	2.5
2. Andere netto-aankopen van niet-financiële activa	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2
4. Overdrachten aan venootschappen	0.9	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
B. Rentelasten	2.9	2.5	2.2	2.1	2.0	2.0	2.0	2.0
3. Vorderingsaldo	-2.5	-1.0	-1.0	-1.4	-1.7	-1.7	-1.7	-1.8
Brutobesparingen	-0.1	1.3	1.4	1.0	0.9	0.8	0.8	0.8
4. Primair saldo	0.4	1.5	1.3	0.7	0.3	0.2	0.3	0.2
p.m. Consumptieve bestedingen	23.6	23.4	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3	23.4

TABEL 28 - Rekening van de federale overheid

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	105171	111452	116254	116443	119853	123516	127572	131773
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	94730	100738	105078	105038	108016	111795	115492	119332
1. Fiscale ontvangsten	94660	100671	105012	104971	107949	111726	115422	119261
a. Directe belastingen	52370	57085	59494	58358	60243	62732	65287	67875
- Huishoudens	36704	37947	39084	39095	41358	43754	46166	48784
- Vennootschappen	14633	18118	19357	18175	17764	17823	17931	17868
- Andere sectoren	1033	1020	1053	1088	1122	1155	1189	1223
b. Indirecte belastingen	41875	43097	44937	46154	47407	48687	49821	51063
c. Kapitaalbelastingen	415	489	581	459	299	307	315	323
2. Werkelijke sociale premies	71	67	66	66	68	69	70	71
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	5416	5473	5704	5807	5959	5654	5785	5916
1. Inkomen uit vermogen	1699	1827	2009	2040	2078	2115	2151	2184
2. Inkomensoverdrachten	1048	1082	1271	1293	1318	899	914	929
3. Kapitaaloverdrachten	445	278	61	51	52	53	53	54
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	2224	2285	2363	2423	2510	2587	2667	2749
C. Toegerekende sociale premies	2413	2496	2580	2691	2829	2924	3039	3157
D. Overdrachten afkomstig van andere overheden	2612	2746	2892	2908	3049	3143	3256	3368
1. Van de wettelijke sociale-verzekeringsinstellingen	2601	2734	2867	2896	3037	3131	3244	3356
2. Van de gemeenschappen en gewesten	10	8	11	11	11	11	12	12
3. Van de lagere overheid	1	3	14	0	0	0	0	0
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	116256	117132	118603	123730	128535	133365	137691	143225
A. Primaire uitgaven	105684	107593	109681	115131	119943	124527	128367	133176
a. Finale lopende uitgaven	28587	27535	29331	30067	31532	32363	33173	33992
1. Beloning van werknemers	9316	9445	9524	9611	9846	10064	10324	10595
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	3149	3111	3263	3350	3371	3494	3554	3613
3. Subsidies	4639	4467	4868	5050	5606	5753	5897	6036
4. Sociale uitkeringen	5389	5663	5982	6174	6423	6610	6799	6996
- In geld	4955	5249	5545	5738	5971	6141	6311	6489
- In natura door marktproducenten	434	414	437	436	452	469	488	507
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	728	688	748	763	831	839	846	850
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Bni- en btw-bijdrage aan de EU	4086	2988	3746	3935	4240	4368	4497	4625
8. Overige overdrachten aan het buitenland	1280	1172	1200	1184	1215	1235	1256	1278
b. Finale kapitaaluitgaven	3368	3109	2998	3184	3477	3782	3581	4056
1. Bruto-investeringen in vaste activa	963	1008	1081	1335	1502	1748	1575	2107
2. Andere netto-aankopen van niet-financiële activa	37	-2	18	2	14	2	2	2
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	113	35	53	51	51	51	51	51
4. Overdrachten aan vennootschappen	1769	1792	1589	1535	1645	1712	1679	1617
5. Overdrachten aan het buitenland	486	276	257	261	266	270	275	279
c. Overdrachten aan andere overheden	73728	76949	77353	81881	84935	88382	91613	95128
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	39557	44015	44644	48299	50435	53167	55401	57979
2. Overige inkomensoverdrachten	34070	32866	32607	33504	34422	35137	36134	37071
3. Kapitaaloverdrachten	101	69	102	77	78	78	78	78
B. Rentelasten	10572	9539	8922	8599	8591	8838	9324	10049
3. Vorderingsaldo	-11085	-5680	-2349	-7287	-8681	-9850	-10119	-11452
Brutobesparingen	-8476	-3269	109	-4536	-5477	-6349	-6828	-7695
4. Primair saldo	-513	3860	6573	1312	-90	-1012	-795	-1403
p.m. Consumptieve bestedingen	11835	11857	12026	12150	12384	12732	13088	13415

TABEL 29 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	82299	85524	85647	89360	91710	94402	97470	100493
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	20215	21325	20920	21094	21498	22136	22981	23862
1. Fiscale ontvangsten	19991	21098	20692	20865	21267	21905	22748	23628
a. Directe belastingen - huishoudens	11052	11414	10644	10704	10833	11211	11776	12363
b. Indirecte belastingen	6007	6552	6630	6810	7019	7213	7425	7619
c. Kapitaalbelastingen	2932	3131	3418	3351	3416	3481	3547	3646
2. Werkelijke sociale premies	225	227	228	229	230	232	233	234
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	8170	8688	8938	9094	9268	9444	9634	9823
1. Inkomen uit vermogen	1091	1076	1101	1119	1136	1154	1173	1192
2. Inkomensoverdrachten	967	1037	1059	1075	1091	1107	1124	1141
3. Kapitaaloverdrachten	136	117	130	123	125	127	129	131
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	5976	6459	6647	6778	6917	7056	7207	7359
C. Ontvangen subsidies	259	264	269	274	278	283	287	292
D. Toegerekende sociale premies	5633	5901	6113	6319	6555	6505	6748	6990
E. Overdrachten afkomstig van andere overheden	48022	49345	49407	52579	54110	56034	57820	59526
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	29478	30180	29641	32201	33104	34334	35367	36378
2. Overige overdrachten	18544	19164	19766	20378	21006	21700	22453	23147
a. Van de federale overheid	12703	13043	13427	13828	14215	14628	15014	15337
b. Van de wettelijke-sociale-zekerheidsinstellingen	5555	5806	6017	6224	6460	6735	7096	7463
c. Van de lagere overheid	286	315	321	326	331	337	342	348
waarvan kapitaaloverdrachten	88	62	72	68	68	68	68	68
2. Uitgaven	82186	85055	87544	89786	92846	95206	98226	101315
A. Primaire uitgaven	80749	83761	86357	88668	91759	94098	97053	100031
a. Finale lopende uitgaven	62557	65363	67053	68939	70945	73069	75385	77782
1. Beloning van werknemers	24359	25421	26145	26913	27729	28601	29521	30475
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	7916	8515	8929	9180	9381	9571	9770	9969
3. Subsidies	7017	7537	7315	7409	7557	7717	7876	8028
4. Sociale uitkeringen	21489	22167	22898	23649	24443	25311	26312	27368
- In geld	13782	14245	14626	15067	15530	16038	16637	17244
- In natura door marktproducenten	7707	7922	8272	8581	8912	9273	9675	10124
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1557	1499	1539	1562	1607	1640	1674	1708
6. Overdrachten aan vennootschappen	136	138	138	138	138	138	138	138
7. Overdrachten aan het buitenland	84	86	87	89	90	92	93	95
b. Finale kapitaaluitgaven	7598	7352	7878	8275	9039	9051	9190	9388
1. Bruto-investeringen in vaste activa	5631	5517	5888	6082	6721	6808	6727	6853
2. Andere netto-aankopen van niet-financiële activa	83	101	45	82	82	82	82	77
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	207	290	427	458	528	599	670	741
4. Overdrachten aan vennootschappen	1650	1412	1426	1476	1546	1551	1590	1629
5. Overdrachten aan het buitenland	26	33	91	177	162	11	121	88
c. Overdrachten aan andere overheden	10594	11046	11425	11455	11775	11978	12477	12861
1. Inkomensoverdrachten	9846	10255	10539	10670	10965	11304	11661	12031
2. Kapitaaloverdrachten	747	791	886	785	809	675	816	830
B. Rentelasten	1438	1294	1187	1117	1087	1108	1174	1284
3. Vorderingsaldo	113	469	-1898	-426	-1136	-805	-756	-822
Brutobesparingen	5302	5301	3246	5092	5103	5245	5506	5550
4. Primair saldo	1550	1762	-710	692	-50	303	417	462
p.m. Consumptieve bestedingen	39329	40844	42236	43538	44865	46316	47857	49457

TABEL 30 - Rekening van de lagere overheid

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	30729	31651	32455	33274	34147	35101	36477	37768
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	9533	9676	9599	9797	9935	10140	10405	10678
1. Fiscale ontvangsten	9514	9657	9580	9778	9916	10120	10385	10658
a. Directe belastingen - huishoudens	3727	3749	3639	3710	3734	3825	3974	4128
b. Indirecte belastingen	5787	5908	5942	6068	6182	6295	6410	6530
2. Werkelijke sociale premies	19	18	19	19	19	20	20	20
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	5105	5172	5489	5801	6129	6476	6849	7241
1. Inkomen uit vermogen	950	937	982	1013	1045	1076	1108	1139
2. Inkomensoverdrachten	334	430	440	449	459	469	480	491
3. Kapitaaloverdrachten	15	10	9	9	8	8	7	7
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	3806	3796	4059	4329	4616	4923	5254	5604
C. Ontvangen subsidies	267	267	257	261	266	270	275	279
D. Toegerekende sociale premies	1490	1558	1596	1637	1688	1754	1839	1925
E. Overdrachten afkomstig van andere overheden	14334	14979	15514	15778	16129	16461	17110	17644
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	202	152	155	157	160	162	165	168
2. Overige overdrachten	14133	14826	15360	15621	15970	16299	16945	17476
a. Van de federale overheid	2483	2674	2799	2823	2781	2845	2912	2977
b. Van de gemeenschappen en gewesten	10387	10847	11220	11420	11763	11967	12466	12849
c. Van de wettelijke-sociale-zekerheidsinstellingen waarvan kapitaaloverdrachten	1262	1306	1340	1378	1426	1487	1567	1649
	769	802	921	799	824	689	831	845
2. Uitgaven	29858	31257	32651	33034	33752	34919	36074	37628
A. Primaire uitgaven	29424	31004	32424	32824	33556	34733	35888	37442
a. Finale lopende uitgaven	26292	27277	27918	28725	29627	30620	31725	32866
1. Beloning van werknemers	17325	17414	17819	18215	18678	19197	19782	20385
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	4823	5068	5272	5534	5808	6097	6405	6726
3. Subsidies	238	660	673	685	696	707	720	732
4. Sociale uitkeringen	3159	3316	3354	3432	3522	3627	3751	3876
- In geld	2877	3070	3120	3199	3290	3397	3525	3653
- In natura door marktproducenten	283	246	234	233	231	229	226	223
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	652	723	703	761	824	891	965	1045
6. Overdrachten aan vennootschappen	94	95	97	98	99	101	102	103
b. Finale kapitaaluitgaven	2844	3409	4171	3772	3598	3776	3821	4227
1. Bruto-investeringen in vaste activa	2732	3109	3871	3472	3298	3476	3520	3927
2. Andere netto-aankopen van niet-financiële activa	-128	-30	-30	-30	-30	-30	-30	-30
3. Overdrachten aan gezinnen en izw's	44	85	85	85	85	85	85	85
4. Overdrachten aan vennootschappen	196	245	245	245	245	245	245	245
c. Overdrachten aan andere overheden	288	318	335	326	332	337	342	348
1. Inkomensoverdrachten	280	313	330	321	326	332	337	343
2. Kapitaaloverdrachten	8	5	5	5	5	5	5	5
B. Rentelasten	434	253	226	210	196	186	186	187
3. Vorderingsaldo	871	394	-196	240	395	182	403	140
Brutobesparingen	2938	2997	3050	3209	3166	3267	3391	3520
4. Primair saldo	1305	647	30	450	591	368	589	326
p.m. Consumptieve bestedingen	20846	21154	21573	22058	22582	23148	23782	24427

TABEL 31 - Rekening van de wettelijke sociale-verzekeringinstellingen

(miljoenen euro)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Ontvangsten	90737	94501	96875	100541	104837	109324	113791	118661
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	60723	62447	64372	66652	69140	71848	74513	77189
1. Fiscale ontvangsten	3131	3216	3395	3527	3659	3797	3938	4077
a. Directe belastingen	1512	1491	1564	1638	1715	1797	1883	1970
- Huishoudens	1199	1201	1261	1323	1388	1458	1531	1605
- Vennootschappen	313	290	303	315	326	340	353	366
b. Indirecte belastingen	1620	1725	1831	1889	1945	1999	2054	2106
2. Werkelijke sociale premies	57592	59231	60977	63125	65480	68051	70575	73112
B. Overige ontvangsten afkomstig van andere sectoren	953	964	978	994	1021	1063	1123	1204
1. Inkomen uit vermogen	384	386	387	390	404	433	478	545
2. Inkomensoverdrachten	167	168	173	180	187	194	201	208
3. Kapitaaloverdrachten	33	33	33	33	33	33	33	33
4. Lopende verkopen van geproduceerde goederen en diensten	369	377	384	391	397	403	410	417
C. Toegerekende sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Overdrachten afkomstig van andere overheden	29060	31090	31525	32895	34676	36413	38155	40268
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	9878	13682	14848	15941	17171	18671	19868	21432
2. Overige overdrachten	19182	17408	16677	16954	17504	17742	18287	18836
a. Van de federale overheid	18986	17217	16483	16931	17504	17742	18287	18836
b. Van de gemeenschappen en gewesten	197	191	194	24	0	0	0	0
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	91167	93927	96916	99666	103508	107469	111737	115985
A. Primaire uitgaven	91133	93891	96879	99630	103472	107433	111701	115949
a. Finale lopende uitgaven	81569	83898	86506	88982	92399	95929	99641	103327
1. Beloning van werknemers	1607	1610	1631	1447	1454	1490	1528	1567
2. Intermediair verbruik en betaalde belastingen	987	1003	1044	1029	1060	1099	1140	1183
3. Subsidies	1855	2000	2108	2225	2360	2408	2456	2506
4. Sociale uitkeringen	76595	78736	81130	83678	86911	90308	93880	97423
- In geld	51174	52462	54035	55562	57734	59945	62228	64488
- In natura door marktproducenten	25422	26274	27096	28116	29178	30363	31652	32935
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	500	525	560	569	578	587	597	606
6. Overdrachten aan het buitenland	25	25	33	34	36	38	40	42
b. Finale kapitaaluitgaven	147	148	149	150	150	151	152	153
1. Bruto-investeringen in vaste activa	63	64	65	66	67	68	69	69
2. Overdrachten aan huishoudens	84	84	84	84	84	84	84	84
3. Overdrachten aan vennootschappen	-0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten aan andere overheden	9417	9846	10224	10498	10923	11353	11907	12469
1. Inkomensoverdrachten	9417	9846	10224	10498	10923	11353	11907	12469
2. Kapitaaloverdrachten	-0	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	34	36	36	36	36	36	36	36
3. Vorderingsaldo	-430	574	-41	875	1328	1855	2054	2676
Brutobesparingen	-317	688	75	991	1446	1973	2173	2796
4. Primair saldo	-397	610	-4	911	1365	1891	2090	2713
p.m. Consumptieve bestedingen	27704	28568	29447	30264	31358	32613	33976	35336

TABEL 32 - Detail van de socialezekerheidsuitkeringen ten laste van de sociale zekerheid

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A. Uitkeringen in geld	51174	52462	54035	55562	57734	59945	62228	64488
1. Pensioenen	34256	35863	37341	38658	40504	42346	44305	46382
- Werknemers	24071	25188	26316	27338	28770	30220	31724	33327
- Zelfstandigen	3501	3664	3804	3948	4122	4317	4523	4744
- Publieke sector	6356	6683	6890	7037	7268	7456	7694	7935
- Aangesloten bij de DOSZ	328	327	331	335	344	353	364	376
2. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	7911	8232	8791	9304	9884	10414	10877	11249
- Werknemers	7468	7767	8269	8751	9297	9794	10226	10573
- Invaliditeit	5148	5429	5853	6257	6691	7095	7434	7693
Arbeidsongeschiktheid	1692	1715	1773	1820	1887	1957	2027	2096
Moederschapsverlof	629	623	643	674	719	742	764	784
- Zelfstandigen	442	465	523	553	587	620	651	676
- Invaliditeit	324	343	374	399	426	453	478	497
Arbeidsongeschiktheid	90	86	101	104	108	113	117	121
Moederschapsverlof	21	30	32	34	36	37	38	39
Faillissementsverzekering	7	6	16	16	17	17	18	18
3. Werkloosheid	7853	7277	6827	6481	6193	5994	5816	5586
- Werkloosheidsvergoedingen	5759	5359	5032	4821	4684	4592	4482	4289
waarvan tijdelijke werklozen	460	377	384	384	377	373	366	350
- Loopbaanonderbreking	690	651	644	651	650	655	667	686
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag (deel RVA)	1403	1268	1151	1010	860	746	667	611
4. Arbeidsongevallen	219	224	229	254	268	283	299	316
5. Beroepsziekten	262	225	228	224	221	218	215	212
6. Gezondheidszorg in geld (internationale conventies)	414	418	387	401	417	434	452	470
7. Fonds voor sluiting van ondernemingen	240	206	213	221	229	237	246	254
8. DOSZ (buiten pensioenen)	3	2	2	2	3	3	3	3
9. Betaald educatief verlof	15	15	16	16	16	16	17	17
B. Uitkeringen in natura	25422	26274	27096	28116	29178	30363	31652	32935
1. Gezondheidszorg (binnen het budgettair objectief, algemene regeling)	23563	24365	25210	26162	27152	28258	29457	30652
2. Verpleegdagprijs ziekenhuizen	1825	1878	1856	1924	1994	2073	2161	2248
3. Gezondheidszorg (DOSZ-regeling)	23	20	19	20	20	21	22	22
4. Overige uitkeringen in natura	11	10	11	11	11	12	12	13
Totale uitkeringen	76595	78736	81130	83678	86911	90308	93880	97423
waarvan theoretische welvaartsenveloppe	0	0	0	316	640	980	1335	1705
p.m. Indexering van de sociale uitkeringen (in %)	1,2	2,0	1,5	1,3	1,8	1,8	1,8	1,8

TABEL 33 - Globaal beheer werknemers

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
(miljoenen euro)							
1. Sociale bijdragen	48555	50104	51943	53959	56263	58480	60691
2. Toelagen van de overheden	6648	5509	5612	5704	5799	5900	5999
RSZ - globaal beheer	1959	1959	1991	2024	2058	2093	2129
Evenwichtsdotatie	3217	2110	2145	2181	2217	2255	2293
Gefedereerde entiteiten	1472	1440	1475	1500	1524	1551	1577
3. Alternatieve financiering	11524	12436	13352	14382	15638	16641	17951
4. Toegewezen ontvangsten	1515	1561	1635	1713	1797	1884	1972
5. Externe overdrachten	421	438	450	460	472	484	492
6. Opbrengsten beleggingen	208	194	196	203	217	240	273
7. Diversen ontvangsten	208	187	190	193	196	200	203
Totaal ontvangsten	69078	70428	73378	76615	80382	83828	87582
1. Uitkeringen	40767	41953	43123	44824	46585	48356	50092
RIZIV - Uitkeringen	7767	8269	8751	9297	9794	10226	10573
FPD - Pensioenen	25235	26365	27389	28823	30276	31782	33389
FEDRIS - Arbeidsongevallen	220	226	242	256	270	285	301
FEDRIS - Beroepsziekten	236	236	231	228	225	222	220
RVA	7300	6848	6501	6212	6012	5834	5603
Loopbaanonderbreking	651	644	651	650	655	667	686
Werkloosheid	5381	5053	4840	4702	4610	4499	4306
Brugpensioenen	1268	1151	1010	860	746	667	611
Mijnwerkers, zeelieden	9	9	9	8	7	7	7
2. Betalings- en beheerskosten	1058	1100	1002	1017	1050	1085	1121
3. Externe overdrachten	26963	27399	28293	29139	30012	31000	31994
Federale overheid	2474	2305	2298	2379	2434	2481	2526
RIZIV - Geneeskundige verzorging	23050	23713	24519	25260	26053	26968	27891
Gefedereerde entiteiten	1439	1440	1475	1500	1524	1551	1577
4. Interesten op leningen	-6	-2	-2	-2	-2	-2	-2
5. Diversen uitgaven	154	134	136	138	141	143	146
Totaal uitgaven	68936	70643	72552	75116	77785	80583	83350
Saldo	142	-214	826	1498	2597	3245	4232

TABEL 34 - Globaal beheer zelfstandigen

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
(miljoenen euro)							
1. Sociale bijdragen	4380	4406	4478	4568	4589	4618	4662
2. Toelagen van de overheden	370	369	375	381	388	394	401
RSVZ-Globaal beheer	370	369	375	381	388	394	401
Evenwichtsdotatie	0	0	0	0	0	0	0
3. Alternatieve financiering	2126	2305	2475	2666	2898	3084	3327
4. Toegewezen ontvangsten	20	20	21	22	23	23	24
5. Externe overdrachten	0	0	0	0	0	0	0
6. Opbrengsten beleggingen	26	33	33	34	37	41	47
7. Diversen ontvangsten	2	2	2	2	2	2	2
Totaal ontvangsten	6925	7136	7384	7674	7937	8163	8463
1. Uitkeringen	4137	4344	4519	4727	4955	5193	5439
RIZIV-Uitkeringen	465	523	553	587	620	651	676
Pensioenen	3664	3804	3948	4122	4317	4523	4744
Faillissementsverzekering	6	16	16	17	17	17	17
Palliatieve zorgen	2	2	2	2	2	2	2
2. Beheerskosten	91	94	86	87	90	93	96
3. Externe overdrachten	2449	2514	2603	2680	2762	2777	2800
Buiten globaal beheer	0	0	0	0	0	0	0
RIZIV-Geneeskundige verzorging	2449	2514	2603	2680	2762	2777	2800
4. Interesten op leningen	0	0	0	0	0	0	0
5. Diversen uitgaven	8	8	8	8	8	9	9
Totaal uitgaven	6685	6960	7216	7502	7815	8071	8343
Saldo	240	175	168	172	122	92	120

TABEL 35 - RIZIV - geneeskundige verzorging

(miljoenen euro)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A. Eigen ontvangsten	3049	3172	3271	3382	3492	3606	3723
1. Bijdragen	1221	1270	1315	1379	1442	1508	1579
2. Alternatieve financiering	0	0	0	0	0	0	0
3. Toegewezen ontvangsten	1136	1175	1216	1255	1293	1332	1368
4. Externe overdrachten	2	3	3	3	3	3	3
5. Opbrengsten beleggingen	2	2	2	2	2	2	2
6. Diversen ontvangsten	688	722	734	743	752	761	769
B. RSZ Globaal Beheer overdrachten	23050	23654	24519	25260	26053	26968	27891
bedrag 1	19363	19673	20003	20331	20669	21551	22401
bedrag 2	3688	3981	4517	4929	5384	5417	5490
bedrag 3	0	0	0	0	0	0	0
C. RSVZ Globaal Beheer overdrachten	2306	2366	2453	2527	2606	2619	2639
bedrag 1	1937	1968	2001	2034	2068	2077	2090
bedrag 2	369	398	452	493	538	542	549
bedrag 3	0	0	0	0	0	0	0
D. Gemengde loopbanen en IBF	143	207	151	153	156	159	161
Totaal ontvangsten	28549	29399	30394	31322	32306	33352	34413
1. Prestaties	24675	25525	26342	27176	28042	28957	29888
2. Beheerskosten	954	941	857	870	898	928	959
3. Externe overdrachten	1893	1897	1967	2038	2119	2209	2298
4. Overdrachten Toekomstfonds	4	4	4	4	4	4	4
5. Diversen uitgaven	1045	1033	1182	1353	1609	1910	2190
waarvan budgettaire correcties	-189	-182	-43	119	365	655	925
Totaal uitgaven	28571	29400	30351	31441	32671	34008	35339
Saldo	-23	-1	42	-120	-365	-656	-926

5.5. Resultaten per bedrijfstak

TABEL 36 - Bruto toegevoegde waarde in volume

(groei)voeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	1.5	-3.4	0.6
2. Energie	-4.7	5.2	0.2	2.7	0.0	0.8
3. Verwerkende nijverheid	3.6	3.5	0.0	1.8	1.5	1.4
a. Intermediaire goederen	6.1	4.1	1.5	2.0	3.2	1.3
b. Uitrustingsgoederen	3.9	0.9	-2.3	1.0	-1.3	1.8
c. Verbruiksgoederen	-0.1	4.5	-0.1	2.0	0.4	1.5
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	2.7	0.6	1.9
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.5	2.2	2.2	1.0	1.6
a. Vervoer en communicatie	1.3	3.2	1.3	2.2	0.9	1.4
. Vervoer te land	-0.7	4.2	1.6	0.1	-0.5	0.9
. Vervoer over water en luchtvaart	4.0	0.9	2.5	4.9	8.8	2.8
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	2.3	2.7	1.0	3.0	1.1	1.5
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	0.8	0.1	1.3
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	2.8	-0.5	1.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	1.0	5.2	1.3	1.9	1.1	1.6
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	2.7	5.1	3.0	2.8	1.7	1.9
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.8	1.2	1.0	1.4	0.9
Totaal	1.0	3.0	1.5	2.0	1.0	1.5

(//) Gemiddelde groei)voeten

TABEL 37 - Bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen

(groei)voeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	6.7	3.7	-2.5	-0.7	1.5	2.3
2. Energie	5.8	-1.1	1.7	3.0	1.7	4.5
3. Verwerkende nijverheid	6.6	5.9	1.9	1.4	1.9	2.9
a. Intermediaire goederen	7.9	5.2	2.6	1.8	2.6	2.8
b. Investeringsgoederen	5.4	7.2	0.4	0.5	0.2	2.6
c. Verbruiksgoederen	5.8	6.0	1.9	1.3	1.9	3.4
4. Bouw	-0.6	6.8	2.9	4.2	1.1	2.4
5. Verhandelbare diensten	8.5	7.7	5.5	4.3	2.6	3.0
a. Vervoer en communicatie	6.5	9.3	5.1	3.3	0.6	2.3
. Vervoer te land	4.1	8.6	4.3	2.0	1.4	1.7
. Vervoer over water en luchtvaart	9.0	0.4	8.7	-1.1	8.3	0.8
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	7.8	10.7	5.3	4.2	-0.1	2.6
b. Handel en horeca	6.5	8.4	3.3	4.0	1.9	2.3
c. Krediet en verzekeringen	10.6	3.5	6.8	3.8	1.7	2.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstenques)	8.5	6.7	5.8	4.8	3.1	4.2
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstenques en PWA-banen)	10.1	8.3	6.8	4.8	3.5	3.3
6. Niet-verhandelbare diensten	6.1	1.6	5.2	4.0	2.6	3.1
Totaal	6.8	5.8	4.3	3.7	2.4	3.0

(//) Gemiddelde groei)voeten

TABEL 38 - Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen

(procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2002	2009	2016	2023
1. Landbouw	2.3	2.2	2.0	1.4	1.1	0.7	0.7	0.7
2. Energie	5.9	5.6	4.0	3.5	3.2	3.0	3.0	3.3
3. Verwerkende nijverheid	22.8	22.6	22.7	20.2	18.4	14.2	13.8	13.6
a. Intermediaire goederen	9.9	10.4	10.1	9.4	9.0	7.0	7.1	7.0
b. Uitrustingsgoederen	5.8	5.5	5.8	4.8	4.1	2.7	2.6	2.5
c. Verbruiksgoederen	7.0	6.7	6.7	6.0	5.3	4.6	4.1	4.1
4. Bouw	7.7	5.4	5.6	5.3	4.9	5.7	5.3	5.1
5. Verhandelbare diensten	44.5	47.9	52.4	55.6	58.3	61.6	62.2	62.3
a. Vervoer en communicatie	6.6	6.5	7.6	7.9	7.6	7.9	6.7	6.4
. Vervoer te land	2.7	2.4	2.7	2.7	2.7	2.2	2.0	1.8
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.1	0.3	0.3	0.3
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	3.4	3.6	4.5	4.7	4.8	5.5	4.4	4.3
b. Handel en horeca	12.8	12.6	14.2	13.6	14.1	14.4	14.1	13.4
c. Krediet en verzekeringen	5.1	6.1	5.4	6.1	5.9	5.7	6.2	5.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	5.0	5.4	5.6	6.0	6.4	7.3	7.5	8.1
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	15.0	17.4	19.5	22.0	24.2	26.2	27.7	28.5
6. Niet-verhandelbare diensten	17.0	16.4	13.3	14.0	14.1	14.8	14.9	15.0
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 39 - Investerings in volume

(groei-oeten)

	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	5.4	-1.7	1.0
2. Energie	2.3	1.0	3.0
3. Verwerkende nijverheid	0.5	-0.2	2.4
a. Intermediaire goederen	1.8	-1.4	2.2
b. Uitrustingsgoederen	-1.3	0.1	2.5
c. Verbruiksgoederen	-0.6	2.2	2.6
4. Bouw	4.8	1.5	3.1
5. Verhandelbare diensten	3.7	3.5	3.1
a. Vervoer en communicatie	1.7	1.9	4.1
. Vervoer te land	-1.8	1.2	2.4
. Vervoer over water en luchtvaart	-19.1	72.4	3.7
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4.3	0.5	4.7
b. Handel en horeca	3.2	0.3	2.1
c. Krediet en verzekeringen	2.6	0.2	2.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	2.2	4.6	2.9
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	6.0	5.9	3.1
6. Woongebouwen	0.1	0.9	1.0
7. Niet-verhandelbare diensten	2.9	0.2	3.6
Totaal	2.3	1.9	2.6

(//) Gemiddelde groei-oeten

TABEL 40 - Investeringsquote

(investerings in procent van de toegevoegde waarde)

	2011^1996	2017^2012	2023^2018
1. Landbouw	24.0	41.5	40.2
2. Energie	31.4	41.3	37.4
3. Verwerkende nijverheid	23.7	24.9	23.7
a. Intermediaire goederen	26.1	29.0	24.7
b. Uitrustingsgoederen	22.3	21.7	23.5
c. Verbruiksgoederen	20.7	19.9	22.0
4. Bouw	16.1	18.0	21.0
5. Verhandelbare diensten	18.5	19.3	21.7
a. Vervoer en communicatie	34.1	33.8	40.6
. Vervoer te land	35.0	28.0	32.4
. Vervoer over water en luchtvaart	52.9	37.6	62.6
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	32.1	36.0	42.6
b. Handel en horeca	15.5	14.9	16.0
c. Krediet en verzekeringen	18.5	13.3	14.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	14.1	15.4	15.9
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	16.5	20.3	23.1
Totaal van de marktbedrijfstakken	20.0	21.1	22.7
6. Niet-verhandelbare diensten	12.9	13.4	13.9
Totaal (exclusief woongebouwen)	19.0	19.9	21.4

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 41 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1980	1985	1990	1995	2002	2009	2016	2023
1. Loontrekkers	3167.6	3000.8	3189.4	3169.6	3468.2	3723.9	3879.8	4129.4
a. Landbouw	11.7	11.8	13.1	14.7	16.9	19.4	22.7	27.0
b. Energie	78.8	71.6	49.4	42.5	44.1	52.8	54.4	55.5
c. Verwerkende nijverheid	867.8	756.5	735.9	644.3	608.5	533.2	472.4	457.7
. Intermediaire goederen	335.7	280.9	273.0	243.0	238.8	218.7	195.9	183.7
. Uitrustingsgoederen	207.6	180.9	178.1	154.8	147.9	112.0	92.8	86.5
. Verbruiksgoederen	324.5	294.7	284.8	246.5	221.8	202.5	183.7	187.5
d. Bouw	247.3	162.2	187.4	187.5	191.0	211.9	200.7	219.7
e. Vervoer en communicatie	278.0	263.0	259.9	256.1	273.2	280.9	261.4	270.1
. Vervoer te land	121.7	113.4	113.5	108.3	124.7	111.8	111.8	112.6
. Vervoer over water en luchtvaart	18.6	17.8	15.7	16.3	8.2	7.5	7.6	8.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	137.7	131.8	130.6	131.5	140.4	161.6	142.1	149.3
f. Handel en horeca	437.9	426.1	483.3	492.9	551.7	598.6	616.7	647.3
g. Krediet en verzekeringen	114.4	121.3	129.5	126.7	130.7	123.4	116.0	112.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	180.6	207.1	252.8	282.9	358.5	443.2	525.2	617.1
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	207.1	236.5	330.2	382.1	512.7	629.6	761.7	856.5
j. Niet-verhandelbare diensten	744.0	744.8	748.0	739.9	780.9	830.9	848.6	865.8
. Overheid en onderwijs	676.0	681.2	692.1	682.8	716.9	782.6	812.2	825.5
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.0	48.3	36.4	40.3
2. Zelfstandigen	604.8	631.5	671.8	698.2	689.0	721.5	778.2	842.6
a. Landbouw	100.9	94.9	85.7	74.6	59.7	48.2	37.1	32.4
b. Energie	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.5	0.6
c. Verwerkende nijverheid	40.5	37.8	35.6	32.5	28.1	25.0	24.7	25.7
. Intermediaire goederen	7.3	6.8	6.6	6.2	5.6	5.4	5.5	6.2
. Uitrustingsgoederen	1.2	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2	1.3
. Verbruiksgoederen	32.0	29.7	27.7	25.0	21.4	18.5	18.0	18.2
d. Bouw	44.2	44.2	47.9	52.6	52.2	55.9	67.8	76.6
e. Vervoer en communicatie	16.8	14.8	13.1	12.6	11.8	11.8	10.5	11.0
. Vervoer te land	7.5	6.8	6.6	6.5	5.5	4.2	3.7	3.9
. Vervoer over water en luchtvaart	6.8	5.4	3.8	3.3	2.3	1.9	1.5	1.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.5	2.6	2.6	2.9	4.0	5.8	5.3	5.8
f. Handel en horeca	231.8	235.7	236.9	216.8	171.4	133.4	117.8	112.5
g. Krediet en verzekeringen	16.0	18.2	18.3	15.3	11.5	8.9	7.2	5.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	28.8	38.6	50.7	60.8	68.0	70.7	80.0	91.6
i. Overige marktdiensten	124.8	146.4	182.4	231.4	284.3	363.8	425.3	477.8
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.4	0.6	0.8	1.2	1.8	3.5	7.3	8.7
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3772.4	3632.4	3861.2	3867.9	4157.3	4445.4	4658.0	4972.0
a. Landbouw	112.6	106.6	98.8	89.3	76.6	67.5	59.8	59.4
b. Energie	79.3	72.0	49.8	42.9	44.4	53.1	55.0	56.1
c. Verwerkende nijverheid	908.3	794.2	771.4	676.8	636.6	558.2	497.1	483.3
. Intermediaire goederen	343.0	287.7	279.6	249.2	244.3	224.1	201.4	189.9
. Uitrustingsgoederen	208.8	182.2	179.4	156.1	149.1	113.1	94.0	87.7
. Verbruiksgoederen	356.5	324.4	312.4	271.6	243.1	221.0	201.7	205.7
d. Bouw	291.6	206.4	235.3	240.1	243.2	267.8	268.6	296.4
e. Vervoer en communicatie	294.8	277.8	273.0	268.7	285.0	292.7	272.0	281.1
. Vervoer te land	129.2	120.2	120.2	114.8	130.3	116.0	115.5	116.5
. Vervoer over water en luchtvaart	25.4	23.2	19.5	19.6	10.4	9.4	9.1	9.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	140.2	134.4	133.3	134.4	144.3	167.3	147.4	155.1
f. Handel en horeca	669.8	661.8	720.2	709.8	723.1	732.0	734.5	759.8
g. Krediet en verzekeringen	130.4	139.5	147.8	142.0	142.2	132.4	123.2	118.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	209.4	245.7	303.5	343.8	426.5	513.9	605.2	708.7
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	331.9	382.9	512.6	613.5	797.0	993.4	1186.9	1334.3
j. Niet-verhandelbare diensten	744.5	745.4	748.8	741.0	782.7	834.4	855.8	874.5
. Overheid en onderwijs	676.4	681.8	692.9	684.0	718.7	786.1	819.4	834.2
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.0	48.3	36.4	40.3
4. Grensarbeid (saldo)	59.4	56.4	62.7	62.5	66.8	78.5	77.4	77.4
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	643.8	645.7	596.3	388.8
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4191.3	4261.2	4379.0	4579.5	4867.9	5169.6	5331.6	5438.2

TABEL 42 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)

	1985-1980	1990-1985	1995-1990	2011-1995	2017-2011	2023-2017
1. Loontrekkers	-166.8	188.5	-19.7	630.8	133.5	195.4
a. Landbouw	0.1	1.3	1.6	5.7	1.7	4.8
b. Energie	-7.2	-22.2	-6.9	12.6	-0.3	0.7
c. Verwerkende nijverheid	-111.4	-20.6	-91.5	-127.6	-41.8	-17.3
. Intermediaire goederen	-54.8	-7.9	-30.0	-29.8	-15.2	-14.3
. Uitrustingsgoederen	-26.7	-2.8	-23.3	-46.6	-16.6	-5.0
. Verbruiksgoederen	-29.8	-10.0	-38.2	-51.1	-10.0	2.1
d. Bouw	-85.1	25.2	0.1	27.7	-13.0	17.6
e. Vervoer en communicatie	-15.0	-3.1	-3.8	19.0	-10.7	5.8
. Vervoer te land	-8.3	0.1	-5.2	1.0	1.9	1.4
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-8.8	0.4	0.4
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.9	-1.2	0.9	26.8	-13.1	4.0
f. Handel en horeca	-11.9	57.2	9.7	113.1	17.3	23.9
g. Krediet en verzekeringen	6.9	8.2	-2.8	-5.4	-6.2	-2.4
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	26.4	45.7	30.1	194.1	60.0	80.0
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	29.4	93.7	51.9	295.3	110.1	69.0
j. Niet-verhandelbare diensten	0.7	3.2	-8.1	96.1	16.5	13.3
. Overheid en onderwijs	5.3	10.9	-9.3	112.3	21.0	9.4
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	-16.2	-4.5	3.9
2. Zelfstandigen	26.7	40.3	26.4	36.6	54.5	53.3
a. Landbouw	-6.1	-9.1	-11.1	-33.4	-4.5	-4.2
b. Energie	-0.0	-0.0	-0.0	-0.1	0.2	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.7	-2.2	-3.1	-7.9	0.3	0.7
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.4	-0.5	-0.1	0.6
. Uitrustingsgoederen	0.1	0.0	-0.1	-0.1	0.1	0.0
. Verbruiksgoederen	-2.3	-2.0	-2.6	-7.3	0.4	0.1
d. Bouw	-0.0	3.7	4.6	6.8	10.4	6.9
e. Vervoer en communicatie	-2.1	-1.7	-0.4	-0.6	-1.5	0.6
. Vervoer te land	-0.7	-0.1	-0.2	-2.6	-0.1	0.1
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-1.5	-0.3	-0.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	0.1	0.1	0.2	3.5	-1.2	0.6
f. Handel en horeca	3.9	1.2	-20.1	-87.1	-13.0	-4.3
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.1	-3.0	-6.8	-1.6	-1.2
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	9.8	12.1	10.2	11.6	9.5	9.7
i. Overige marktdiensten	21.6	36.0	49.0	151.0	51.5	43.9
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.3	0.3	3.2	3.1	1.2
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.1	228.8	6.7	667.4	188.0	248.7
a. Landbouw	-5.9	-7.8	-9.5	-27.7	-2.8	0.6
b. Energie	-7.2	-22.2	-6.9	12.5	-0.1	0.7
c. Verwerkende nijverheid	-114.1	-22.8	-94.6	-135.5	-41.4	-16.6
. Intermediaire goederen	-55.3	-8.1	-30.3	-30.3	-15.3	-13.8
. Uitrustingsgoederen	-26.6	-2.8	-23.4	-46.8	-16.6	-5.0
. Verbruiksgoederen	-32.1	-12.0	-40.9	-58.4	-9.6	2.2
d. Bouw	-85.1	28.9	4.7	34.5	-2.6	24.5
e. Vervoer en communicatie	-17.0	-4.8	-4.3	18.4	-12.3	6.3
. Vervoer te land	-9.0	-0.0	-5.4	-1.7	1.9	1.5
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.0	-10.3	0.1	0.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.8	-1.1	1.1	30.4	-14.3	4.6
f. Handel en horeca	-8.0	58.3	-10.4	26.1	4.3	19.6
g. Krediet en verzekeringen	9.1	8.3	-5.8	-12.1	-7.7	-3.6
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	36.3	57.8	40.3	205.7	69.5	89.7
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	51.0	129.7	100.9	446.2	161.6	112.9
j. Niet-verhandelbare diensten	0.9	3.5	-7.8	99.4	19.5	14.5
. Overheid en onderwijs	5.4	11.1	-8.9	115.5	24.1	10.6
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	-16.2	-4.5	3.9
4. Grensarbeid (saldo)	-3.0	6.3	-0.1	16.4	-1.6	-0.0
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	-21.4	-70.3	-168.6
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	69.9	117.8	200.5	662.4	116.1	80.1

TABEL 43 - Situatie op de arbeidsmarkt - detail

(duizendtallen, jaargemiddelden)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Totale bevolking (II+III)	11352.6	11410.5	11466.9	11526.5	11585.5	11640.1	11691.2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7313.8	7324.6	7331.6	7337.9	7342.7	7344.4	7343.3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5994.5	6038.7	6073.9	6111.7	6155.5	6201.2	6253.0
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	136.8	124.5	111.4	98.5	89.7	84.3	81.9
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen of mantelzorg	0.8	0.8	0.9	1.0	1.1	1.1	1.1
- Vrijgestelden om reden van studies	21.8	21.8	21.8	21.8	21.8	21.8	21.8
- Volledige loopbaanonderbreking en tijdskrediet (2)	19.6	18.7	19.1	19.6	19.9	20.2	20.4
** Gewone loopbaanonderbreking (2)	3.4	2.1	2.1	2.2	2.2	2.2	2.2
** Thematische verloven	12.6	12.5	12.6	12.8	12.9	13.0	13.1
** Tijdskrediet	3.6	4.0	4.3	4.6	4.8	5.0	5.1
- Werkloosheid met bedrijfstoelage (niet werkzoekend)	76.9	65.8	52.6	39.4	30.2	24.6	22.0
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	17.7	17.5	17.0	16.8	16.7	16.6	16.6
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5358.1	5371.8	5393.0	5414.7	5430.0	5438.9	5438.2
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4723.3	4783.1	4829.6	4875.3	4910.4	4941.7	4972.0
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	356.6	335.7	332.2	327.7	319.8	312.8	308.1
- Deelt. IGU (3) + onvrijw. deelt. met uitkering	37.8	34.9	32.0	31.8	31.7	31.6	31.6
- Activering	66.0	62.7	67.2	72.0	71.1	69.6	68.0
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	0.8	0.7	0.5	0.4	0.3	0.3	0.2
** Plan 'activa' (4)	47.4	44.9	51.4	58.7	60.1	60.7	61.3
** Herintegratie oudere werklozen	14.6	13.9	11.9	9.5	7.4	5.3	3.2
** Doorstromingsprogramma	3.2	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking en tijdskrediet (2)	252.4	237.8	232.7	223.8	216.8	211.4	208.3
** Gewone loopbaanonderbreking (2)	68.8	58.3	56.2	54.2	51.4	47.9	45.2
** Thematische verloven	69.3	72.5	74.5	75.6	76.1	76.4	76.5
** Tijdskrediet (5)	114.3	107.1	102.0	94.0	89.2	87.0	86.6
- Deelt. brugpensioeneerden	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
V. Grensarbeid (saldo)	77.4	77.4	77.4	77.4	77.4	77.4	77.4
VI. Werkloosheid (concept FPB)	557.4	511.4	486.0	462.0	442.2	419.9	388.8
(a) Niet-werkende werkzoekenden (6)	526.4	491.5	475.9	456.7	439.3	417.8	387.3
waarvan: werkloosheid met bedrijfstoelage	7.1	9.0	11.5	13.7	14.6	14.3	12.5
(b) Oudere niet-werkzoekende UVW's (1)	31.1	19.9	10.1	5.3	3.0	2.0	1.6
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	26.0	24.7	24.2	23.9	23.7	23.7	23.6
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(7) (budgettaire eenheden)	20.8	20.8	20.2	19.3	18.5	17.6	16.4
p.m. UVW-WZ (1)(8) - jaarlijkse verandering	-21.6	-24.9	-14.7	-15.2	-13.7	-16.1	-22.0
p.m. Werkloosheid met bedrijfstoelage / voltijds brugpensioen (totaal)	84.1	74.8	64.1	53.1	44.8	38.9	34.6
p.m. Leefloon (of equivalent)	151.6	148.6	147.9	147.4	147.0	146.6	146.0

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Exclusief Vlaams zorgkrediet

(3) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantieuitkering (IGU) genieten

(4) Inclusief SINE, startbonus en stagebonus

(5) Inclusief crisistijdskrediet

(6) Exclusief PWA-werkgelegenheid

(7) Inclusief crisisschorsing bedienden

(8) Inclusief PWA-vrijgestelden

TABEL 44 - Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken

(groei)voeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	5.6	2.1	7.2	3.1	-3.6	1.1
2. Energie	-2.0	13.2	3.0	1.2	0.4	0.6
3. Verwerkende nijverheid	6.9	4.1	3.4	3.4	2.6	1.9
a. Intermediaire goederen	10.1	4.6	4.9	3.1	4.4	2.4
b. Uitrustingsgoederen	6.7	1.3	1.0	3.5	1.5	2.7
c. Verbruiksgoederen	2.6	5.3	3.1	3.7	0.7	1.2
4. Bouw	1.9	1.0	1.8	1.7	0.5	0.4
5. Verhandelbare diensten	1.3	1.3	1.1	0.5	-0.0	0.4
a. Vervoer en communicatie	3.0	3.5	1.6	1.9	1.6	1.0
. Vervoer te land	1.2	3.8	2.3	0.7	-0.8	0.6
. Vervoer over water en luchtvaart	6.1	5.7	3.5	10.3	9.7	2.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.9	3.0	0.7	1.6	2.4	0.9
b. Handel en horeca	-0.0	-0.0	1.2	1.1	0.1	0.8
c. Krediet en verzekeringen	3.5	2.0	6.1	3.6	0.7	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.7	1.7	-1.1	-0.7	-0.6	-0.6
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	0.3	-0.4	-0.9	-0.8	-0.2	0.3
Totaal	2.7	2.4	1.9	1.3	0.4	0.6

(//) Gemiddelde groei)voeten

TABEL 45 - Nominale arbeidskosten per hoofd in de marktbedrijfstakken

(groei)voeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	6.8	3.9	2.9	2.7	3.0	2.7
2. Energie	5.3	4.8	5.6	1.6	0.9	2.6
3. Verwerkende nijverheid	8.1	5.9	5.1	2.4	1.9	2.5
a. Intermediaire goederen	10.1	5.3	5.3	2.5	1.9	2.5
b. Uitrustingsgoederen	7.2	6.8	4.0	2.0	1.6	2.6
c. Verbruiksgoederen	6.6	5.9	5.6	2.6	2.3	2.6
4. Bouw	7.0	3.0	3.6	2.5	1.9	1.6
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.6	4.4	2.1	1.2	2.6
a. Vervoer en communicatie	6.2	5.2	7.0	2.7	1.5	2.5
. Vervoer te land	4.4	4.7	6.5	2.0	1.5	2.6
. Vervoer over water en luchtvaart	8.9	-1.0	10.0	3.1	1.2	2.8
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	6.9	6.9	3.1	1.5	2.5
b. Handel en horeca	5.9	4.9	3.5	2.5	1.6	2.6
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.3	3.5	2.3	1.1	2.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	4.5	1.6	4.3	1.8	1.3	2.7
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	6.0	1.5	5.2	2.2	1.1	2.7
Totaal	6.8	4.1	4.4	2.1	1.3	2.4

(//) Gemiddelde groei)voeten

TABEL 46 - Arbeidskosten per hoofd voor indexering in de marktbedrijfstakken

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Landbouw	0.8	1.1	0.4	1.3	1.7	1.3
2. Energie	-0.5	2.0	2.9	0.2	-0.4	1.2
3. Verwerkende nijverheid	2.1	3.1	2.4	1.0	0.6	1.1
a. Intermediaire goederen	4.0	2.5	2.7	1.1	0.5	1.1
b. Uitrustingsgoederen	1.3	3.9	1.4	0.6	0.3	1.2
c. Verbruiksgoederen	0.7	3.0	2.9	1.1	1.0	1.2
4. Bouw	1.0	0.2	1.0	1.1	0.6	0.2
5. Verhandelbare diensten	0.2	0.8	1.8	0.7	-0.2	1.1
a. Vervoer en communicatie	0.3	2.4	4.3	1.2	0.1	1.1
. Vervoer te land	-1.4	1.9	3.9	0.6	0.2	1.2
. Vervoer over water en luchtvaart	2.8	-3.7	7.3	1.7	-0.1	1.4
. Vervoersonderst. activ. en communic.	1.7	4.0	4.3	1.7	0.2	1.0
b. Handel en horeca	0.0	2.1	1.0	1.1	0.3	1.2
c. Krediet en verzekeringen	1.0	1.5	0.9	0.9	-0.2	1.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.3	-1.1	1.7	0.4	-0.1	1.3
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	0.1	-1.2	2.5	0.7	-0.2	1.3
Totaal	0.9	1.3	1.8	0.7	-0.1	1.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 47 - Consumptie van de gezinnen per product in volume

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	1.0	0.8	0.4	0.2	0.9	0.5
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	-0.1	1.6	0.6
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	1.5	0.2	1.1
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-1.1	-0.2	2.0	-1.9	1.0
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	-0.6	-0.9	-1.0
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	0.6	0.5	0.7
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.2	1.3	1.4
4. Verwarming	-2.5	-2.9	2.6	2.1	2.7	1.0
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	0.6	-0.1	0.8
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	2.2	1.0	1.6
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.1	0.9	1.8	0.7	1.3
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	3.0	0.0	2.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.8	3.5	2.4	-1.0	-0.4	-1.2
a. Benzine	-2.8	-0.3	1.5	-4.5	1.0	3.9
b. Diesel	7.3	9.8	6.7	2.7	-1.7	-4.0
10. Vervoersdiensten	-1.2	0.0	0.9	3.2	-2.1	1.2
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	3.0	-1.2	1.0
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	2.7	-1.9	0.7
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	3.4	-3.4	1.9
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	6.6	2.2	2.3
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	2.5	2.1	2.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	2.4	-0.4	2.1
14. Restaurants, cafés en hotels	2.3	4.1	3.0	1.0	1.6	1.9
15. Overige goederen en diensten	3.1	5.4	3.1	1.9	0.5	1.9
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	1.7	4.3	2.3
Totaal	1.3	2.8	1.6	1.5	1.0	1.5

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 48 - Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen

	(procent van het totaal)							
	1980	1985	1990	1995	2002	2009	2016	2023
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.6	22.3	20.1	17.3	16.2	16.0	16.3	15.0
a. Voedingsmiddelen	17.5	17.5	15.5	13.0	11.6	11.4	11.5	10.7
b. Alcoholvrije dranken	0.9	0.9	1.2	1.2	1.2	1.1	1.1	1.0
c. Alcoholhoudende dranken	2.3	2.0	1.7	1.5	1.5	1.6	1.5	1.4
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	2.0	1.9	2.1	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.5	6.6	7.0	6.0	4.7	4.4	4.1	3.8
3. Huur	12.9	14.2	14.8	15.7	15.5	15.5	15.4	15.0
4. Verwarming	3.2	3.4	1.6	1.4	2.2	2.7	2.4	2.9
5. Elektriciteit	2.0	2.4	2.2	2.2	2.1	1.9	2.3	2.3
6. Huishoudelijke hulp	0.9	0.7	0.6	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.5	6.0	5.9	5.5	5.0	5.1	5.1	4.9
8. Aankoop van voertuigen	3.0	3.0	3.9	2.9	3.2	3.1	3.0	3.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.4	3.4	2.7	2.8	2.8	2.7	2.3	2.3
a. Benzine	2.8	2.4	1.7	1.6	1.3	0.9	0.7	0.9
b. Diesel	0.4	0.7	0.7	0.9	1.2	1.5	1.4	1.2
10. Vervoersdiensten	1.7	1.5	1.2	1.0	1.0	1.1	1.0	1.0
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	0.8	0.6	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.3
b. Reizigersvervoer over de weg	0.5	0.5	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3
c. Overige vervoersdiensten	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3
11. Communicatie	1.2	1.3	1.4	1.5	2.5	2.4	2.1	2.2
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	3.9	4.2	4.0	4.9	5.2	5.7	5.9	6.2
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.2	7.4	8.3	9.2	8.9	9.2	8.3	8.4
14. Restaurants, cafés en hotels	4.0	4.1	4.6	5.1	5.4	5.3	6.0	6.6
15. Overige goederen en diensten	16.1	16.3	18.0	19.2	19.5	19.2	18.9	19.0
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.7	3.3	3.8	4.5	5.0	5.0	6.1	6.6
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 49 - Prijzevolutie van de consumptie van de gezinnen per product

	(groeivoeten)					
	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	2.4	2.3	1.8
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	2.3	1.6	1.6
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	1.1	2.0	1.9
c. Alcoholhoudende dranken	6.0	3.0	0.4	1.6	3.7	2.1
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	4.3	5.3	2.4
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.8	0.4	1.5
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.9	1.4	1.4
4. Verwarming	12.0	-7.7	-0.7	6.7	-4.1	4.1
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	2.2	5.9	1.1
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	2.2	2.9	1.5
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.3	1.0	1.4
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.1	1.5	1.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.4	-2.9	2.2	5.2	-1.8	3.2
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.5	-1.9	1.8
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	5.5	-1.1	3.9
10. Vervoersdiensten	5.9	0.9	-0.2	0.6	2.6	1.8
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	1.9	1.6	1.8
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	0.7	3.3	1.8
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-0.3	3.0	1.8
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.5	-0.8	2.0
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	2.0	0.5	2.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	0.8	1.3	1.4
14. Restaurants, cafés en hotels	5.8	3.2	2.9	2.8	2.7	2.7
15. Overige goederen en diensten	4.8	1.4	2.1	1.6	1.2	1.4
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.5	1.5	1.7
Totaal	6.3	2.0	2.2	1.9	1.3	1.7

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 50 - Energiebalans, alle producten

(miljoenen ton olie-equivalent)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2011//1995	2017//2011	2023//2017
Primaire productie en recuperatie	10.8	-0.2	-1.9	1.9	-1.9	-3.3
Import	-5.1	5.1	1.9	1.0	0.6	0.9
Totale export	-5.4	7.2	-1.2	2.6	0.9	1.1
Bunkers	-0.6	11.9	-0.9	3.5	0.5	3.3
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	2.2	2.1	0.4	0.1	-0.5
Transformatie input	-5.1	5.5	-0.7	0.5	-0.8	-1.0
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.6	1.8	0.3	-2.1	-2.5
Kerncentrales	22.8	4.8	-0.6	1.0	-3.1	-8.0
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-3.7	-7.7	0.1
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.7	-1.3	0.1
Raffinaderijen	-9.3	7.6	-0.3	0.7	0.6	0.9
Stadsverwarming	-	-	4.3	0.2	4.8	3.0
Transformatie output	-6.7	5.6	-0.8	0.5	-0.1	0.2
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.6	2.9	2.0	0.0	-0.2
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.0	-3.1	-8.0
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-3.6	-8.5	0.1
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.7	-1.3	0.1
Raffinaderijen	-9.3	7.7	-0.3	0.7	0.6	0.9
Uitwisselingen en transfers	-	-	2.7	0.1	-10.7	0.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	1.3	-1.2	0.2	-2.1	-0.6
Verlies door distributie	2.1	4.3	0.5	1.8	-4.3	0.2
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.5	1.5	3.1	0.4	1.0	0.5
Niet-energie-eindverbruik	1.0	2.5	13.5	1.1	3.0	1.3
Energie-eindverbruik	-1.8	1.9	1.8	0.1	0.7	0.3
Industrie	-3.4	3.0	-0.2	-0.1	0.7	0.2
Transport	0.9	5.1	1.9	1.1	0.2	-0.3
Gezinnen	-1.1	-0.6	2.7	-0.9	0.6	1.0
Handel, diensten en landbouw	-2.5	-1.3	5.5	0.4	1.4	0.3

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 51 - Broeikasgasemissies per sector(Mt CO₂-equivalenten)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Energie	85.9	87.6	84.8	84.2	83.5	83.3	83.3	84.5
1A. Verbranding van brandstoffen	85.2	87.0	84.1	83.6	82.9	82.7	82.6	83.8
1A1. Transformatiesector	21.1	22.9	21.1	20.1	19.5	19.3	19.1	20.7
1A2. Industrie	17.7	17.5	16.9	17.0	16.8	16.6	16.5	16.1
1A3. Transport	26.3	25.9	25.4	25.3	25.3	25.4	25.5	25.5
1A4. Andere sectoren	24.9	25.4	25.5	25.9	26.1	26.2	26.2	26.3
1A5. Andere	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Statistisch verschil	-4.9	-4.9	-4.9	-4.9	-4.9	-4.9	-4.9	-4.9
1B. Vluchtige emissies	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
2. Industriële processen	20.5	19.9	19.5	19.2	19.0	18.8	18.5	18.2
3. Landbouw	9.9	9.8	9.8	9.7	9.7	9.6	9.5	9.5
4. Afval	1.5	1.4	1.4	1.3	1.3	1.2	1.2	1.1
Totaal	117.7	118.8	115.4	114.5	113.5	112.9	112.5	113.3
Internationale bunkers	26.1	26.9	27.8	28.7	29.4	30.2	30.9	31.7

Het Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut die beleidsrelevante studies en vooruitzichten maakt over economische, socio-economische en milieuvraagstukken. Daarnaast bestudeert het de integratie van die vraagstukken in een context van duurzame ontwikkeling. Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

De werkzaamheden van het FPB worden steeds gekenmerkt door een onafhankelijke benadering, transparantie en aandacht voor het algemeen welzijn. De kwaliteit van de gegevens, een wetenschappelijke methodologie en de empirische geldigheid van de analyses staan daarbij centraal. Tot slot zorgt het FPB voor een ruime verspreiding van de resultaten van zijn werkzaamheden en draagt zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

De publicaties van het Federaal Planbureau

Met het oog op informatieverstrekking en transparantie publiceert het Federaal Planbureau (FPB) regelmatig de methoden en resultaten van zijn werkzaamheden. De publicaties van het FPB zijn georganiseerd in 3 reeksen: de Vooruitzichten, de Working Papers en de Planning Papers. Het FPB publiceert eveneens rapporten en occasioneel ook boeken. Bepaalde publicaties zijn het resultaat van een samenwerking met andere instellingen.

Alle publicaties van het Federaal Planbureau zijn beschikbaar op www.plan.be

Reeksen

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Het FPB maakt twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvoorzichten voor de Belgische economie, onder de verantwoordelijkheid van het INR. Deze vooruitzichten vormen de basis voor de opmaak van de Rijksbegroting en de begrotingscontrole, vandaar de benaming '*Economische begroting*'. In het voorjaar publiceert het FPB de '*Economische vooruitzichten*' voor de volgende vijf jaren, waarvan een voorlopige versie, voorbereid in maart, het macro-economisch kader vormt voor het Belgisch Stabiliteitsprogramma. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld.

Het FPB realiseert ook, een keer per jaar voor rekening van de Studiecommissie voor de Vergrijzing, waarvan het het secretariaat verzekert, financiële langetermijnvoorzichten gericht op de budgettaire kosten van de vergrijzing en analyseert dan eveneens de sociale houdbaarheid van de pensioenen.

Het FPB stelt jaarlijks, in samenwerking met Statbel (voorheen de Algemene Directie Statistiek), *demografische vooruitzichten* op. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievooruitzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvooruitzichten voor de transportvraag in België*. In die drie domeinen worden de vooruitzichten op een langetermijnhorizon opgesteld.

Working Papers

De Working Papers presenteren de resultaten van lopend onderzoek in de studiedomeinen van het FPB. Ze worden gepubliceerd om bij te dragen aan de verspreiding van kennis over hoofdzakelijk economische fenomenen en om het inhoudelijk debat te stimuleren. Bovendien leveren ze een conceptuele en empirische basis voor de besluitvorming. Ze zijn vaak technisch van aard en gericht op een publiek van specialisten.

Planning Papers

De Planning Papers presenteren afgeronde studies over thema's van algemene strekking. Ze zijn niet specifiek gericht op een gespecialiseerd publiek en beschikbaar in het Nederlands en het Frans.

Overige publicaties

Rapporten

De rapporten beschrijven de resultaten van werkzaamheden die voortvloeien uit wettelijke opdrachten of als antwoord op specifieke vragen van de overheid, de regering of de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Boeken

Het FPB publiceert occasioneel studies in boekvorm.

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Drukwerk: Fedopress